

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İNEGÖL
(1918-1923)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ümit YETİK

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Taner BİLGİN

Bilecik, 2017
10089159

**T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE İNEGÖL
(1918-1923)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÜMİT YETİK

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç Dr. Taner BİLGİN**

**Bilecik, 2017
10089159**

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSSS Belge No

İlk Yayın Tarihi/Sayısı

Revizyon Tarihi

Revizyon No

Toplam Sayfa

Öğrencinin Adı Soyadı: Ümit YETİK

Anabilim Dalı : Tarih

Programı : Tarih

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Tamer BİLSİN

Tezin Özgün Adı : "Millî Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)"

Tezin İngilizce Adı : "In İnegöl The Period of National Struggle (1918-1923)"

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 17.06.2017

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ ~~EV~~
~~ÇOKLUĞU~~ ile Tarih Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Tamer BİLSİN

Üye Doç. Dr. Serkan Yazıcı

Üye : Yrd. Doç. Dr. Halim Demiryürek

Üye : .....

Üye : .....

İmza

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ...../...../..... tarih ve

..... sayılı kararı.

İNZA/MÖHÜR

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ

BEYAN

“Milli M¼cadele D¼neminde İneg¼l (1918-1922)” adlı y¼ksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım b¼l¼mlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebalı ¼niversitesi veya başka bir ¼niversitedeki başka bir tez ¼alıřması olarak sunmadığımı beyan ederim.

¼MIT YETİK

17.01.2017

ÖNSÖZ

İnegöl Stratejik konumu gereği tarihsel süreçlerde olduğu gibi Milli Mücadele yıllarında da önemli olaylara sahne olmuştur. Milli Mücadele yılları olarak adlandırılan 1918-1923 yılları arasında İnegöl’de yaşanan olay ve gelişmelerin konu olarak alındığı “*Milli Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)*” adlı bu çalışma hazırlandı.

Bu çalışmada emeği geçen herkese teşekkürlerimi sunuyorum. Özellikle çalışma aşamasında her zaman fikirleriyle yol gösteren, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve çalışmanın bu hale gelmesinde büyük emeği olan değerli hocam Yard. Doç. Dr. Taner BİLGİN’e şükranlarımı arz ederim.

Ayrıca çalışma sırasında kaynak teminini ve fikirleriyle desteklerini gördüğüm Yard. Doç. Dr. Halim DEMİRYÜREK’e ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Tarih bölümünün hocalarına teşekkür ederim.

Çalışma boyunca her zaman maddi manevi desteklerini gördüğüm annem Sayın Nazife YETİK’e saygılarımı sunarım. Ayrıca hep yanımda olan abi ve ablalarımın teşekkür ederim.

Çalışmaya destek veren İnegöl Belediye Başkanı Alınur AKTAŞ Beyefendi’ye ve güler yüzlü tavırlarıyla yardımlarını esirgemeyen İnegöl Belediyesi Özel Kalemci Pınar Hanım’a da hassaten teşekkürlerimi sunarım.

Bunun yanında ATASE (*Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi*) Arşivi’nin güler yüzlü çalışanlarına da müteşekkirim.

ÖZET

İnegöl Milli Mücadele döneminde Bursa ve İstanbul'a olan yakınlığı nedeniyle Yunan işgaline maruz kalan yerlerden birisi olmuştur. Özellikle 22 Haziran 1920 tarihinde Yunan ordusunun kıyı Ege'den hareketiyle birlikte İnegöl'de işgale uğramıştır. Yunan harekâtı karşısında Bursa ve çevresinde bulunan Türk birlikleri ise daha güvenli olan Bozüyük-İnönü mevzilerine çekilmek zorunda kalmıştır. Bu tarihten sonra ise Yunan birlikleri İnönü Savaşları ve Eskişehir-Kütahya Muharebeleri sırasında İnegöl'ü işgal ederek İnönü Mevzilerinde Türk birlikleri ile karşı karşıya gelmiştir. Ayrıca Yunan ordusu her saldırı ve geri çekilişte İnegöl'ü kullanmıştır. Coğrafyasının bu konumu nedeniyle İnegöl, Türk Milli Mücadelesinde birçok defa işgale uğramış ve Yunan tahribatına en fazla uğrayan yerlerden birisi olmuştur. Bununla birlikte Milli Mücadele yıllarında ortaya çıkan yerli Rum ve Ermeni çeteleri bölgede maddi manevi hasarlara neden olmuştur. Bu nedenden dolayı birçok İnegöllü evini barkını bırakıp Anadolu içlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Bu çalışmada Milli Mücadele dönemi olarak ifade edilen 1918-1923 yılları arasında İnegöl ve çevresinde gerçekleşen olaylar ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Milli Mücadele, İnönü Muharebeleri, Yunan Ordusu, Yunan Zulmü

ABSTRACT

İnegöl became one of the places where Greek occupation was exposed due to the proximity of Bursa and İstanbul during the National Struggle period. Especially after the movement of Greek army from Aegean coast on 22 June 1920 İnegöl was occupied. Turkish troops in and around Bursa and had to withdraw to the more secure Bozüyük-İnönü emplacement. Following that date Greek troops occupied İnönü during Battles of İnönü and Battle of Kütahya-Eskişehir and faced the Turkish troops in İnönü. Besides, Greek army utilized İnegöl in every attack and withdraw. Because of its geographical location İnegöl was among the most destroyed places by Greek and it has been occupied many times in National Struggle. With this, the native Greek and Armenian gangs that emerged during the National Struggle caused material and moral damage to the region. For this reason many people from İnegöl had to leave their house and migrate to inside Anatolia. In this study the events having occurred in İnegöl and its vicinity during National Struggle, period between 1918-1923 will be handled.

Key Words: İnegöl, National Struggle, Battles of İnönü, Greek Army, Greek Atrocity.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE İNEGÖL

1.1. ESKİ ÇAĞLARDA İNEGÖL.....	4
1.2. OSMANLI İDARESİNDE İNEGÖL.....	6
1.3. İDARİ TAKSİMAT.....	9
1.4. İNEGÖL'DE NÜFUS.....	12
1.5. İNEGÖL KAZASINDA GÖÇMEN İSKANI.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

BURSA'NIN İŞGALİNE KADAR İNEGÖL

2.1. MONDROS ATEŞKESİNİN İMZASI.....	17
2.2. İZMİR'İN İŞGALİ VE İNEGÖL'ÜN TEPKİSİ.....	18
2.3. MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUNA ÇIKIŞI VE KONGRELER.....	20
2.4. 1919 SEÇİMLERİ VE İNEGÖL.....	22
2.5. SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ MEBUSU İNEGÖLLÜ MEHMET SADIK BEY.....	25

2.6. ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİNİN İSTİFASI VE İNEGÖL'DEN TEPKİLER.....	27
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNAN TAARRUZU VE İNEGÖL

3.1. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA İNEGÖL'ÜN STRATEJİK ÖNEMİ.....	29
...	
3.2. BURSA'NIN İŞGALİ (8 TEMMUZ 1920).....	30
3.3. İNEGÖL'ÜN İŞGALİ.....	34
3.4. İNEGÖL'ÜN İŞGALİ SONRASINDA BÖLGEDE YENİDEN YAPILAN ÇALIŞMALARI.....	38
3.5. MUSTAFA KEMAL'İN İNEGÖL'Ü ZİYARETİ VE BÖLGEDE YAŞANAN HADİSELER.....	41
3.6. İNEGÖL ASAYİŞ OLAYLARI.....	43
3.6.1. İnegöl Belediye Reisi Osman Bey Hadisesi	47
3.7. İNEGÖL'DE CASUSLUK FAALİYETLERİ.....	50

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL YILLARINDA İNEGÖL

4.1. I. İNÖNÜ MUHAREBESİ VE İNEGÖL.....	53
4.2. II. İNÖNÜ MUHAREBESİ VE İNEGÖL MUHAREBESİ.....	59
4.3. ESKİŞEHİR KÜTAHYA SAVAŞINDA İNEGÖL.....	64
4.4. SAKARYA MEYDAN MUHAREBESİ VE İNEGÖL.....	68
4.5. TAARRUZ ÖNCESİ DURUM.....	73
4.5. BÜYÜK TAARRUZ VE İNEGÖL'ÜN KURTULUŞU.....	76

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNEGÖL'DE YUNAN MEZALİMİ

5.1. I. İNÖNÜ MUHAREBESİ'NE KADAR İNEGÖL'DE YUNAN MEZALİMİ.....	81
5.2. I. İNÖNÜ MUHAREBESİ'NDE İNEGÖL'DE YUNAN MEZALİMİ.....	85
5.3. II. İNÖNÜ MUHAREBESİ VE SONRASINDA İNEGÖLDE YUNAN MEZALİMİ.....	86
5.4. MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA İNEGÖL VE ÇEVRESİNDEN GASPEDİLEN MALLAR.....	88
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	110
ÖZGEÇMİŞ.....	129

KISALTMALAR

Arşv.	: Arşiv
ATASE	: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
ATAZB Kol.	: Atatürk Koleksiyonu
ATBD	: Askeri Tarih Belgeleri Dergisi
AYVZ.	: Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti
Bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
İ. ŞD.	: İrade-i Şuray-ı Devlet
DH. EUM. AYŞ.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Asayiş
DH. EUM. KLU.	: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Kalem-i Hususî
DH. HR. SYS.	: Dâhiliye Nezareti Hariciye Siyasi Kısım Evrakı
DH. İUM.	: Dâhiliye İdare-i Umumiye Müdüriyeti
DH. ŞFR.	: Dâhiliye Nezareti Şifre Kalemi
H.	: Hicri
HVS.	: Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi
İSH.	: İstiklâl Harbi
Kol.	: Koleksiyonu
MMZC.	: Meclis-i Mebusan Zabıt Cerideleri
s.	: Sayfa/lar
TBMM. ZC.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
TBMM. GCZ.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları
TİTE.	: Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
Haz.	: Hazırlayan
Vd.	: Ve diğerle

GİRİŞ

İnegöl coğrafyası, tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bu süreçte önemli birçok siyasi ve sosyal olaya tanıklık etmiş hareketli bir coğrafyadır. Bölge özellikle 20. yüzyılda pek çok olay ve olguyu bir arada yaşamış ve bir İmparatorluğun parçalanmasına ve yine o İmparatorluğun içinden çıkan milli bir devletin doğuşuna tanıklık etmiştir.

İnegöl konumu itibariyle Anadolu'ya geçiş güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı tarihsel süreçlerde olduğu gibi Milli Mücadele döneminde de önemli olay ve gelişmelere şahitlik etmiştir. 22 Haziran 1920 tarihinde İzmir'den hareketle Anadolu içlerine doğru saldırıya geçen Yunan kuvvetleri 8 Temmuzda Bursa'yı işgal etmiş ve İnegöl de Yunan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yunan ordusu tarafından 15 Temmuz günü ilk saldırıya uğrayan İnegöl kazası, Bursa Eskişehir ve Ankara arasında bir koridor vazifesi gördüğünden, Yunan kuvvetleri de bu coğrafyaya yerleşmiştir.

Yunanlılar İnegöl'ün stratejik önemi dolayısıyla I. İnönü, II. İnönü, Eskişehir-Kütahya, Sakarya ve Büyük Taarruz'da aktif bir şekilde bu coğrafyayı kullanmıştır. Özellikle I. ve II. İnönü muharebeleri sırasında Yunan birliklerinin İnönü'de bekleyen Türk birliklerine, saldırı yollarından birisi de İnegöl olmuştur. Nitekim Yunan kuvvetleri İnegöl-Nazifpaşa-Pazarcık-Karaköy hattını kullanarak İnönü mevzilerine ulaşmıştır.

Ayrıca İnegöl coğrafyası Türk birlikleri tarafından Yunan kuvvetlerinin püskürtülmesi için defalarca kullanılmıştır. Zira Türk kuvvetleri Bursa hattı üzerinden harekete geçen Yunan kuvvetlerini yıpratmak ve saldırı gücünü kırmak için birçok kez İnegöl hattını kullanmıştır. Bu nedenle İnegöl, Türk ve Yunan birlikleri açısından son derece elzemdir.

"Milli Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)" adlı çalışmayla 1918-1923 yılları arasında İnegöl ve çevresinde yaşanan çeşitli olay ve gelişmeler belgeler ışığında ifade edilmeye çalışıldı. Ayrıca stratejik konumu açısından önemli olaylara tanıklık eden İnegöl'ün Milli Mücadele dönemindeki rolü ön plana çıkarılmaya çalışıldı. Nitekim bu çalışma, İnegöl'ün Milli Mücadele yıllarını konu edinen kaynakların

oldukça yetersiz olmasından dolayı ele alındı. Bu nedenle çalışmanın İnegöl'ün Milli Mücadele döneminin aydınlanmasında ufak da olsa katkı sağlayacağı ümidindeyiz.

Bölgenin Milli Mücadele dönemini konu alan en önemli kaynakların başında Yard. Doç. Dr. Taner Bilgin'in "*Milli Mücadele Döneminde Bilecik*" adlı eseri gelmektedir. Bir diğer önemli kaynak ise Yılmaz Akkılıç'ın "*Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*" adlı eseridir. Bu çalışmada İnegöl ve çevresindeki olaylara genişçe yer verilmiştir. Ayrıca Mümtaz Şükrü Eğilmez ve Halil İbrahim Çolak'ın Hatıratlarında İnegöl ile ilgili önemli bilgiler bulunmaktadır. Bunun yanında bölgede görev yapan Hüseyin Rahmi Apak "*Garp Cephesi Nasıl Kuruldu ve Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*" adlı eserlerinde bölgede yaşanan önemli hadiselerle değinmiştir.

"*Milli Mücadele Döneminde İnegöl (1918-1923)*" adlı çalışma beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde İnegöl'ün tarihsel sürecinden ve bölgenin idari taksimatından bahsedildi. İkinci bölümde Mondros mütarekesi, İzmir'in işgali ve İnegöl'ün tepkisi, kongreler, Son Osmanlı Mebusan seçimleri ve İnegöl'ün Milli Mücadele yıllarındaki stratejik konumunun önemine değinildi. Üçüncü bölümde Bursa'nın işgali ve işgalden I. İnönü Muharebesi'ne kadar İnegöl'de yaşanan hadiseler aktarılmaya çalışıldı. Dördüncü bölümde ise Milli Mücadele Yıllarında İnegöl başlığı altında I. ve I. İnönü Muharebeleri, Eskişehir ve Sakarya savaşları ardından Büyük Taarruz ve İnegöl'ün bu süreçlerde maruz kaldığı işgaller konu edinildi. Son bölüm olan beşinci bölümde de Milli Mücadele boyunca Yunan kuvvetleri ile yerli Rum ve Ermeni çeteleri tarafından İnegöl ve çevresinde gerçekleştirilen tahribat üzerinde duruldu.

Çalışma önemli ölçüde arşivlerden alınan belgelerden faydalanılarak hazırlandı. Özellikle ATASE Arşivi (*Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi*), Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve TİTE Arşivi (*Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*)'nden alınan belgeler ışığında hazırlandı. Araştırma ile ilgili olan bazı belgelerin orijinaleri ekler kısmında verildi.

Çalışma sırasında, Milli Mücadele yıllarında yayın hayatına devam eden Tercüman-ı Hakikat, Hâkimiyet-i Milliye, Alemdar, İkdam, Vakıf gibi gazetelerden Askeri Tarih Belgeleri Dergisinden faydalanıldı. Ayrıca çalışma sırasında Son Osmanlı

Mebusan Meclisi Zabıt Cerideleri, TBMM Zabıt Cerideleri ve TBMM Gizli Zabıt Cerideleri kullanıldı.

Çalışmada özellikle nüfus bölümünde Hüdavendigâr Vilayet Salnamesinden de faydalanılarak bölgenin tarihsel süreçteki Müslüman ve gayrimüslim nüfus verileri ifade edildi.

Hazırlanan bu çalışmanın İnegöl ve çevresinin Milli Mücadele tarihine küçük de olsa bir katkı sağlayacağı ümidindeyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE İNEGÖL

1.1 Eski Çağlarda İnegöl

İnegöl, (Akbayar, 2001:80) Bithynia¹ olarak ifade edilen bölgede yer almaktadır. Bizans döneminde tarihçiler İnegöl'e "Angelokome" demişlerdir. Helen dilinde "Angelos" haberci, Tanrı habercisi veya melek anlamına gelmektedir. "Kome" ise köy, köyü anlamına gelmektedir. Bu bölgeye "Melek Köyü" denmesinin nedeni ise burada bulunan kilisenin Melek olan Hz. Cebrail (Gabriel)'e adanmış olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Ayrıca İnegöl için "Ankedoma" adının da kullanıldığı belirtilmektedir. (Tuğlacı, 1985:148; Umar, 1993:73-75; Zachariadou; 2000:121; Bilgin, 2015:5).

İnegöl adının nereden geldiği kesin olarak bilinmemekte ve bu konuda birden fazla görüş bulunmaktadır.

Ramsey İnegöl isminin İnek-Göl'den geldiğini ifade etmektedir. Bu nedenle Türkçe bir kelime olduğunu belirtir. Fakat Osmanlı belgelerine baktığımızda bu durumun farklı olduğunu görmekteyiz. 19. yüzyıl Osmanlı İdari birimlerini gösteren kaynaklara baktığımızda İnegöl, Eynegöl-i Bursa şeklinde geçmektedir Kaplanoğlu (2001:151) eserinde İnegöl'ün adının "eyne-göl" (Halk dilinde "küçük göl" anlamına gelmektedir.) sözcüğünden geldiğini ifade eder. Ayrıca Bursa İnegöl, Manisa iline bağlı İnegöl ile karıştırılmamalıdır. Bu yüzden Manisa'daki İnegöl, Sarıgöl olarak değiştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde herhangi bir kasabanın deprem veya diğer vakalardan dolayı zarar görmesi sonucu yeniden yapılması üzerine adının başına *Nea* (yeni)'nin kısaltılışı olarak "İ" harfi getirilmekteydi. Örneğin Kula'nın böyle bir durum

---

¹ Tarihte Bursa ve civarı *Bithynia* olarak ifade edilmekteydi. Bölge adını Thrak boyu olan Bithynialılardan almıştır. İlkçağlarda Batı Anadolu (Bursa, Bilecik, İzmit ve çevreleri) bu isim ile anılmaktaydı. Daha fazla bilgi için Bkz. Taner Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, s.5; Veli Sevin, *Anadolu Tarihi Coğrafyası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 29; Raif Kaplanoğlu, *Prusa'dan Günümüze Bursa*, Elma Basımevi, İstanbul 2008, s.28.

karşında *Nea Koula* (Yeni Kula) olarak ifade edilmesi gibi “*EyNEGöl*” adının da zamanla değişime uğrayarak İNEGöl haline geldiğinin muhtemel olduğu belirtilmektedir. (Umar, 1993:342; Baykara:2000:223). Ayrıca Bilge Umar “*Türkiye’deki Tarihsel Adlar*” (1993:343) isimli eserinde ne Manisa İNEGöl’de ne de Bursa İNEGöl’de herhangi bir gölün olmadığını ifade etmektedir. Veli Sevin ise “*Anadolu Tarihi Coğrafyası*” (2013:34) adlı eserinde İNEGöl’ün doğusunda Daphnousis (Ezine göl) adında küçük bir gölün bulunduğunu fakat bu gölün günümüzde var olmadığını belirtmektedir. Evliya Çelebi ise “*Seyahatname*” adlı eserinde fethin Cuma günü gerçekleşmesinden dolayı İNEGöl’den Ezinegöl şeklinde bahsetmektedir. Ayrıca İNEGöl adının civardan inen sulardan dolayı *İNEGöl*’den geldiği, zamanla ise bölgenin adı *İNEGöl*’den İNEGöl’e dönüştüğünü belirtmektedir (İNEGöl, 1956:171; Kaplanoğlu, 2001:151).

Yukarıda ifade edilen görüşlere ek olarak, İNEGöl’de yapılan bazı kazı çalışmalarında suda yaşayan ürünlere ait kalıntılara rastlanılmıştır. Bu durum ise coğrafya üzerinde herhangi bir gölün veya akarsuyun olduğuna işaret etmektedir. Sonuç itibariyle bölge, adını bünyesinde barındırdığı göl sözcüğünden almaktadır. Ayrıca Sevin (2013:34), eserinde ifade ettiği “*Ezine göl*” (Daphnousis) adlı gölün İNEGöl’e “*göl*” ekini vermiş olabileceğinin kuvvetle ihtimaller arasında olduğunu belirtmektedir.

Yapılan kazı çalışmaları sonucu İNEGöl ile ilgili bilgiler Tunç çağına (İ.Ö 3000) kadar götürülebilir. Bölge ve çevresinde yapılan araştırmalar neticesinde Orta Tunç Çağına ait çanak çömlek bulunmuştur. İNEGöl’de 1847 yılında bir heyet tarafından arkeolojik kazılar ve neticesinde eski sikkeler bulunmuştur. Bulgular bölgede çok eskiden beri bir yerleşim yeri olduğunu kanıtlamıştır. Bunun dışında Alman arkeolog Kurt Bittel 1942’de yaptığı kazıyla İNEGöl ile ilgili önemli bilgiler elde etmiştir. İNEGöl’de bulunan Cumatepe, Doğutepe ve Akhisar höyükleri tarih öncesi devirleri aydınlatırken aynı zamanda bölgede yerleşimlerin olduğunu kanıtlamaktadır (Bursa, 1982:1625; Tuğlacı, 1985:148; Kaplanoğlu, 2008:25). Yapılan kazılar ile elde edilen bilgiler sonucu bu höyüklerin Bozhöyük ve Eskişehir Çukurhisar mevki civarında bulunan Demircihöyük ile çağdaş oldukları anlaşılmaktadır (Umar, 1999:15).

Tarihte birçok devlete ev sahipliği yapan İNEGöl coğrafyasında, ilk siyasi hakimiyet kuran M.Ö. 2000’de Hititlerdir. Hititlerin yıkılışından sonra bölgeye

Bithynialılar (M.Ö. 7. yy) hakim olmuştur. M.Ö 6. yy.'da ise bölgede Lidyalılar hakimiyet kurdu. Lidya Devleti, M.Ö 547 yılında Persler'in Anadolu'yu ele geçirmesi ile tarih sahnesinden çekildi. Ardından Persler Lidya'yı kendi satraplık sistemleri içine dahil ettiler. Persler'in, Büyük İskender tarafından bugünkü adıyla Biga çayı (*Granikos*) dolaylarında yenilgiye uğratılmasıyla Anadolu üzerindeki etkinlikleri son buldu. Böylelikle Makedonyalılar (M.Ö. 5. yy.) Anadolu'ya olduğu gibi İnegöl'e de egemen oldu. M.Ö. 2. yüzyıl sonlarında ise İnegöl Bergama Krallığı ve sonrasında da Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girdi. M.S 395'te Roma İmparatorluğu'nun Batı ve Doğu Roma olarak ikiye bölünmesi sonucu önce Doğu Roma'nın sonrasında ise Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyeti altına girdi. (Kaplanoğlu, 2008:82-83; Sevin, 2013:30-176).

Müslümanlar ise ilk kez Abbasiler döneminde, Halife Harun Reşit önderliğinde bölgeye kadar gelmişti ve böylece bölgenin Müslümanlarla olan ilk münasebeti bu dönemde gerçekleşti. Daha sonra Bursa ve çevresi 955'te Halep'teki Hamedanlılar tarafından ele geçirilmiş ve 23 yıl boyunca hakimiyetleri altında kalmıştı (Kaplanoğlu, 2008: 30). Müslümanlar tarihte ilk defa Bursa, dolayısıyla İnegöl ile bu şekilde münasebet kurmuşlardı.

26 Ağustos 1071'de yapılan Malazgirt savaşı ile Romanos Diogenes Bizans'ın doğu sınırlarını tehdit eden Selçuklu Devleti'ni Anadolu'dan çıkarmak istedi. Yaşanan bu savaşta Bizans İmparatorluğu'nun Selçuklu'ya yenilmesi sonucu Türklerin Anadolu'daki fetih hareketleri hız kazandı (Bilgin, 2015:7). İnegöl ve civarı 1078 yılında İznik'in fethedilerek başkent yapılması sonucu Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliğine girdi. Ancak 1097'de yapılan Haçlı seferi ile İnegöl yeniden Bizans İmparatorluğu hakimiyetine geçti. Bu süre zarfında ise İnegöl Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunmakla birlikte Bizans valileri olan tekfurlar tarafından yönetildi (Tuğlacı, 1985:148).

1.2. Osmanlı İdaresinde İnegöl

Selçukluların 1243'te Köseadağ Savaşı sonucu parçalanmasıyla Anadolu'da beylikler dönemi başladı. Ortaya çıkan bu beyliklerin en önemlilerinden bir tanesi de hiç şüphesiz Osmanlı Beyliği'di. Selçuklu Devleti 1071 Malazgirt Savaşından sonra

Oğuzlara mensup boyları Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirdi. Oğuzların Kayı boyuna mensup olan Osmanlı Beyliği ise Ertuğrul Gazi önderliğinde² Alaaddin Keykubat tarafından Ankara Karacadağ dolaylarına yerleştirildi. Ayrıca Sultan Alaaddin, kendisine yardım eden Ertuğrul Gazi'ye ödül olarak Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i ise yaylak olarak verdi (Sevinç, 1978:78-79; Yücel ve Sevim, 1990:1-2; Bilgin, 2015:8).

Ertuğrul Gazi'nin vefatından sonra Beyliğin yönetimi yapılan seçim sonucunda Osman Gazi'ye geçti (İnalçık vd. 2013:149). Gazâ politikasını benimseyen Osman Gazi bu politika sayesinde gazi, derviş, abdal ve ahileri yanına toplamayı başardı. Başa geçer geçmez yaşadığı bölgedeki komşu Rum beylerine ve tekfurlarına karşı iyi geçinme politikasını da uyguladı. Bir yandan da Bizans topraklarına saldırı düzenleyerek beyliğin adını duyurdu. Ayrıca Osman Gazi derbentleri ele geçirmeye çalışarak yerleşim yerleri ile kaleler arasındaki sınırı koparmak istemekteydi. Böylelikle fetihlerini daha kolay ve kısa bir şekilde yapmayı amaçlıyordu (Turgut, 2015:28; Yücel ve Sevim, 1990:3).

Osman Bey'in komşuları olan Bizans tekfuruları içerisinde en kuvvetlisi İnegöl tekfuru idi. Hatta Samsa Çavuş İnegöl tekfurundan çekinerek Mudurnu taraflarına çekilmişti. Osman Bey, bir an önce İnegöl tekfurunu ortadan kaldırmak

---

² Oğuzların Kayı boyuna mensup olan Ertuğrul Gazi'nin Anadolu'ya gelişi hakkında birden fazla görüş bulunmaktadır:

Birinci görüşe göre Kayı boyu Anadolu'ya geldiğinde 400 çadırdan oluşmaktaydı. Kayı boyunun nüfusu ise 4000 kişi civarında olduğu boyun başında ise Gündüz Alp'in bulunduğu belirtilmektedir. Rivayete göre 1230 yılında Gündüz Alp'in yerine geçen Ertuğrul Gazi Moğollarla Anadolu Selçuklu Devleti arasında gerçekleşen bir savaşa katıldı. Yapılan savaşın Selçukluların kazanmasında önemli rol oynayan Ertuğrul Gazi'ye bu hizmetinden dolayı, Sultan Alaaddin Keykubat tarafından topraklar verildi. Anadolu Selçuklu Sultanı, Ertuğrul Gazi'ye Ankara Karacadağ'ı vererek buraya yerleşmesine müsaade etti. Ayrıca Sultan tarafından Söğüt kışlak, Domaniç ise yaylak olarak verdi.

İkinci görüşe göre de Sultan Alaaddin, Ertuğrul Gazi'ye Karacadağ arazisini tımar olarak vermişti. Eskişehir civarında Bizans ile yapılan savaşta Ertuğrul Gazi 444 bahadırı ile Sultan Alaaddin'e yardım etmiştir. Bunun karşılığında Selçuklu Sultanı Alaadin tarafından Söğüt ve Domaniç bölgesi Ertuğrul Gazi'ye tımar olarak verilmiştir.

Üçüncü görüşe göre ise Sultan Alaaddin Keykubat tarafından kendisine yayla olarak verilen Domaniç'i yurt edinen Ertuğrul Gazi, 400 çadırdan oluşan aşiretiyle beraber bu bölgenin bekleliğini yapmaya başlamış, kısa bir zaman sonra Ertuğrul Gazi birlikleri ile beraber Söğüt'ü Bizans tekfurunun elinden almıştır. Bir süre sonra da Söğüt'te vefat eden Ertuğrul Gazi'nin yerine oğlu Osman Gazi geçmiştir. Osman Gazi'ye uç beyliği verilmiş, beylik sembolü olarak da sancak, tuğ ve davul gönderilmiştir. Böylelikle Söğüt Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti olmuştur. Daha fazla bilgi için Bkz. Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde...*, s. 8-9.

düşüncesindeydi. Bu amaçla ilk defa İnegöl tekfuru ile çarpışmaya³ girdi. Ancak başarılı olmadı. Bu çarpışmada Osman Gazi'nin kardeşi Sarubatu'nun oğlu olan Bay Koca şehit oldu.⁴ Daha sonra İnegöl tekfurunun müttefiki olan Karacahisar tekfuru ile çatışma gerçekleşti. Bu seferki çatışmada ise kardeşi Sarubatu şehit düştü. Ayrıca bu çatışmada Karacahisar tekfurunun da kardeşi Latos hayatını kaybetti. Mudurnu'da bulunan Samsa Çavuş ise Rum Harmankaya Prensi Köse Mihal ile dostluk kurarak birlikte başarılı akınlar yapmaktaydı. Osman Bey'in bu başarılı akın ve politikaları diğer çevre tekfurularını bir hayli endişelendirmişti. Bunun üzerine tekfurular Osman Bey'i ortadan kaldırmak için Yarhisar tekfurunun kızının düğününe davet ettiler. Bu durumu öğrenen Köse Mihal hemen Osman Bey'e bilgi verdi. Haberi alan Osman Bey düğünün geniş bir alana sahip olan Çakırpınarı'nda olmasını istedi. Plan sonucu 1299'da Bilecik, Yarhisar, Yenişehir ve İnegöl fethedildi. İnegöl kalesi önce Turgut Alp tarafından kuşatıldı. Hemen ardından bölge Osman Bey tarafından fethedildi. Aşıkpaşazade olayı şöyle anlatmaktadır: *"bu dört pare hisarları kim aldılar vilayetünde adl ü dâd ettiler ve cem'i köyleri yerli yerüne gelüp mütemekkin oldular. Vakitleri kâfir zamanından daha eyü oldu belki. Zira bundaki kâfirlerin rahatlığını işidip gayri vilayetlerden dahi adam gelmeye başladı."* Fetihden sonra Bölge istimâlet (hoşgörü) politikasıyla yönetilerek gayrimüslim halka güven duygusu aşılayıp sıcak ilişkilerin kurulması sağlandı. Osman Bey fethedilen yerleri silah arkadaşlarına *"dirlik"* olarak verdi. Bu taksimatta Osman Bey de Yenişehir'e yerleşti. Eskişehir Gündüz Bey'e, Karacahisar Sancağı Orhan Bey'e; Yarhisar Hasan Alp'e, İnegöl ise Turgut Alp'e verildi. Bu tarihten itibaren İnegöl *"Turgut ili"* olarak zikredilmeye başlandı (Yücel ve Sevim, 1990:2-4; İnalçık, 2009: 12-27; Turğut, 2015:32-33).

---

³ Kuluca Hisarı'nın fethi için yaşanan çarpışmadır. Osman Gazi'nin beyliğine başına geçtikten sonra yaptığı ilk savaş olarak edilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Vedat Turğut, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar ve Şehirleşme*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, s.29; Mülazım Abdülkadir, *Bursa Tarihi Klavuzu*, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Ankara, s.39.

⁴ Aşıkpaşazade eserinde şöyle anlatmaktadır: *"Meğer bir gün Ermeni Beli'nden Osmangazi 70 kişiyle geldi kim İnegöli geceleyin oda ura. Bu kâfirlerin casusu var idi. Pusı kurdular. Aratun derler idi. Osman Gazi'nün bir martaluzu var idi. Geldi, haber bildürdi kim bel dükendüğü yerde pusı kodılar dedi. Gaziler dahi hakka sığındılar. Doğru pusıya yürüdiler. Cem'isi yayağidi. Kâfirler çoğ idi. Azim ceng oldi. Osman Gazi'nün kardaşı Saru Yatı'nun oğlu şehid oldi kim ol Bay Hoca'dur. Ermeni Beli'nün dükendüğü yerde Hamza Beg Köyi'nün nevâhisindedür. Ve hem ziyaretinin yanında bir harabca kervansaray dahi vardır. Oradan döndüler. Gerü geldi, Osman yaylaya gitdi."* Daha fazla bilgi için bkz. Turğut, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Coğrafyasında...*, s.29.

Timur'un 1403'te Anadolu'dan çekilmesiyle Yıldırım Bayezid'in oğulları Süleyman, Musa, İsa ve Çelebi Mehmet arasında taht kavgası başladı. İnegöl coğrafyası İsa ile Çelebi Mehmet'in arasındaki çatışmaya şahitlik etti. Ermeni-beli'nde yaşanan savaşı Çelebi Mehmet kazandı. Neticede taht mücadelesini Çelebi Mehmet kazandı. Böylelikle İnegöl coğrafyası, bu taht mücadelesinde de önemli bir konumu ihraz etmektedir (Pitcher, 1999:93-94).

1.3. İdari Taksimat

1299 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren İnegöl'ün Kuzeyinde Yenişehir, güneyinde Kütahya, doğusunda Bilecik, batısında ise Bursa merkez sancağı bulunmaktadır. 1885 yılına kadar Bursa sancağına bağlı olan İnegöl bu tarihten sonra Ertuğrul sancağına bağlanmış ve cumhuriyetin ilanına kadar sancağın en önemli kazalardan biri olmuştur (HVS,1324:380-381; Kaplanoğlu, 1996: 170; Bilgin, 2015:11).

Çok geniş bir ovanın ortasında bulunan İnegöl'ün 1830'da 3 mahalle ve 45 köyü bulunmaktaydı⁵ (Kaplanoğlu, 2013: 46-47). Giderek artan köy sayısı 1899'da 80'e ulaştı. Bu köyler, Akhisar, Adanebi, Alibey, Alaniye, Aksutekke, Aşağıballık, Babaoğluçeşmesi, Bendire, Çitli, Karalar, Çavuş, Halıca, Mecidiye, Homa, Merzukiye, Kıran, Gelene, Gence, Feyziye, Süle, Girles, Mürüvvet, İneyet, Gülbahçe, Lütfiye, Boşnak Mecidiye, İclaliye, Kestanealanı, Eskiköy, Kadı, Dipsizgöl, Maden, Hayriye, Hamidiye, Muradbey, Konurlu, Bahariye, Hilmiye, Saadet, Mesruriye, Mizal, Hacıkara, Hamzabey, Tahtaköprü, Reşadiye, Karacakayaiskân, Tüfenkçikonak, Osmaniye, Güneykestane, Karacakaya, Mezid, Çeşmehisar, Gölpınar, Kocakonak, Sultaniye, İhsaniye, Tekkedere, Hamidabad, Kınık, Kızılcaözlüce, Tokuş, Yeniyörük, Fındıcak, Akbaşlar, Yiğit, Olukman, Sülüklüdere, Mamure, Yukarıballık, Hamamlı, Kurşunlu, İcer, Yenice Müslim, Süpürdü, Hasan Paşa, Bilal, Kulaca, Şibali, Mesudiye, Orta, İsaviranı, Deydinler, Çeltikçi, Sulhiye'ydi (BOA. DH. EUM. KLU. 15/73; Demiryürek, 2015:36). 1915 yılına gelindiğinde bu sayı 84'e çıkmıştır.

⁵ Mahalleler; Sinanbey, Yenice, Cuma. Köyler; Adibini, Akhisar, Alayna, Alibey, Bedre, Bilal, Cerrah (Ermeni), Çavuş, Çeltikçi, Çitli, Deydinler, Doma, Edebey, Eymirler, Gelene, Genci, Hamamlı, Hamzabey, Hoca, İsaviran, Karacakaya, Kadimi, Karalar, Kınık, Kıran, Kirles, Kızık, Konurlar, Kozluca, Kulaca, Kurşunlu, Kızık, Maden, Mizal, Orta, Özlice (İnesi), Sırnaz, Süle, Süpürtü, Şipali, Tokuş, Yörükyenice, Yenice (Müslim), Yenice (Ermeni), Yiğit. Daha fazla bilgi için Bkz. Raif Kaplanoğlu, *1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Nilüfer Belediyesi Yayınları, Bursa 2013, s.46-47.

Ayrıca İnegöl'e Domaniç ve Yenice nahiyeleri de bağlıdır. Bu iki nahiyenin köy sayıları ile birlikte İnegöl'ün toplam köy sayısı 134'ü bulmaktadır. Kazanın güneyinde yer alan Domaniç Nahiyesinin 1899'da 39, 1915'te ise 42 köyü bulunuyordu. Bu köyler, Hisar, Perçin, Tarane, Göçebe, Göcek, Kozluca, Abkara, Kıranlar, Ortaca, Bozbelen, Sarıot, Zarifler, Yörükçe, Karamanlar, Bocan, Burhan, Soğucak, Karakaya, Ömerler, Bike (Beyke), Güney, Safa, Ciharşenbe, Kara, Karık, Koskar, Çuha, Peşti, Çiftlik, Fındıcak, Bunarlar, Bulamur, Müzeyyen, Donbayçayırı, Ruşen, Çukurca, Seydituzu, Ilıcaksu, Erikli, Domur, Derebey ve Çakıl'dı (BOA. DH. EUM. KLU. 15/73; HVS, H.1324:380-381; Demiryürek, 2015:36-37).

İnegöl'e bağlı olan bir diğer nahiye ise Yenice Nahiyesi idi. Kazanın batı kısmında bulunup, 1899 yılında 3, 1915 yılında ise Cerrah, Kadimi, Edebey, Mesar, ve Ruşen adlı 5 köyü vardı. (BOA. DH. EUM. KLU. 15/73; Demiryürek, 2015:36-37; HVS, H.1324:380-381)

Daha önce ifade ettiğimiz üzere İnegöl 30 Ağustos 1885 tarihli iradeyle kurulan Ertuğrul Sancağına bağlanmadan önce Bursa Sancağına bağlıydı. Sultan II. Abdülhamid'in isteği ile teşkil edilen Ertuğrul Sancağı 1885 yılında Bilecik merkez olmak üzere Söğüt İnegöl ve Yenişehir kazalarından teşekkülde. Sancağa "Ertuğrul" adının verilmesi Sultan II. Abdülhamid'in atalarına olan saygısının göstergesiydi (Demiryürek, 2015:7-8).

İnegöl'ün bu yeni düzenlemeyle Ertuğrul sancağına bağlanması, bölge halkını pek memnun etmedi. Sultan Mehmed Reşad döneminde bu memnuniyetsizlik dile getirildi. Nitekim Hüdavendigâr Vilâyeti Meclisi 7 Şubat 1917'de Yenişehir ve İnegöl'ün tekrar Bursa'ya bağlanması için birtakım kararlar aldı. Meclis aldığı bu kararları gerekçeleri ile bildirdi. Bu gerekçeler Hüdavendigâr Vilâyeti Meclisi tarafından şu şekilde ifade edilmişti;

İnegöl'ün ekonomik açıdan Bursa ve Gemlik'e bağlı olması, Bölgenin Merkez vilâyete sancak merkezine olan mesafelerinin aynı olması, Bilecik'e giden araç ücretlerinin yüksek olması, İnegöl'ün Bilecik'e bağlı kalmasının mülkî teşkilatın tesisinden başka bir öneminin olmaması, İnegöl'de yetiştirilen kozanın Bursa'ya daha kolay bir şekilde götürülebileceği, Ermenilerin Bilecik'ten taşınmasıyla fabrika

sayısının azalması neticesinde ipekçiliğin önemini büyük oranda kaybetmesi, Ermenilerin yerine gelen yabancıların ipekçilikten anlamamaları, İnegöl'de yetişen kozanın Bursa'ya daha kolay bir şekilde sevk edilebilmesi, bunun yanında kazanın Hüdavendigâr Vilayetinin zahire ambarı olması, Bilecik'in zahire gereksinimini Eskişehir ve civarından temin etmesinin daha kolay olması, dolayısıyla İnegöl'den faydalanmaması, arazilerinin verimsiz ve ticareti yetersiz olan Bilecik'in sancak merkezi olmasının kendisine bağlı kazalarının zararına olacağı ve İnegöl'ü ilgilendiren yazışmaların merkez vilayetten Bilecik'e gönderilip oradan da İnegöl'e gönderilmesi neticesinde işlerin gecikmesine neden olduğundan bahisle İnegöl Kazasının Hüdavendigâr Vilayetine bağlanmasının daha uygun olacağı bildirilmişti. Fakat bu istekleri kabul görmedi (BOA. DH. İ-UM. D:E47-1 Demiryürek, 2015:9-11). Milli Mücadele döneminde ise Mülki taksimattaki bazı değişiklikler ile sancaklar il halini aldı (BOA, İ.Ş.D. 76/4504; Demiryürek, 2015:10-13).

Kaza, İdâri sınıflamada sancaktan sonra gelmekteydi ve Kaymakam tarafından yönetilirdi. Kaymakam mülkiye, maliye ve zaptiye idaresinden sorumluydu. Kazâ İdâre Meclisi ise Kaymakam nezaretinde toplanırdı. Meclisin tabî üyeleri ise Mal müdürü, Tahrirat kâtibi, Nâib, Müftü ve gayrimüslimlerin dinî temsilcilerinden oluşmaktaydı. Ayrıca dört seçilmiş üye bulunmaktaydı. Üyelerden ikisi Müslümanlardan diğer ikisi ise gayrimüslimlerden seçilmekteydi. Meclisin görevleri arasında Kazanın mali açıdan gelir giderinin incelenmesi, devlete ait malların korunması, sağlık ile ilgili tedbirlerin alınması, davalara bakılması ve yolların yapımı vardı. Ertuğrul sancağına bağlı İnegöl Kazasında, Nâfia Komisyonu, Maârif Komisyonu, Tedarik-i Vesâit-i Nakliye-i Askerîye Komisyonu, Tedkîk-i Bakâya Komisyonu, Tahsilât Komisyonu, Muhacirin Komisyonu, Mahkeme-i Bidâyet, Nüfus Kalemî, Mâl Kalemî, Belediye Dairesi, Zirâat Bankası Şubesi, Zirâat ve Ticâret ve Sanâyi Odası, Zâbita ve Polis İdâreleri, Reji İdâresi, Düyûn-ı Umumiye İdâresi, ve Redif Taburu adlı idâri birimler bulunmaktaydı. (Demiryürek, 2015:28).

1.4. İnegöl'de Nüfus

Osmanlı Devleti'nde Rumeli ve Anadolu'da toprak yazımı nedeniyle ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapılmıştır. Bu dönem öncesi elde edilen bilgiler nüfus sayımı konusunda pek aydınlatıcı değildir (Karal, 1997:8-10).

1831'de yapılan ve sadece Müslüman ve gayrimüslim erkeklerin tabii tutulduğu bu ilk nüfus sayımındaki amaç hiç şüphesiz vergi kaynaklarını ortaya çıkarmak ve askerlik yapabileceklerin sayısını belirlemektir. Yapılan sayımda İnegöl'de Müslüman ahalinin nüfusu 5.319, iken gayrimüslim nüfusu 1.498'dir. Toplamda ise kazada nüfusun 6.817 olduğu belirlendi (Demiryürek, 2015:107; Karal, 1997:11; Karpat, 2003:150).

Hüdavendigâr Vilayet salnamesinde İnegöl nüfusunun detaylı bir şekilde verildiği tarih 1886'dır. İnegöl'ün bu tarihte; 13.406 Müslüman, 34 Rum, 2.679 Ermeni, 29 Yahudi ve 64 Protestan olmak üzere toplam 16.212 erkek nüfusu bulunmaktaydı (HVS, H.1303:268-269). Ayrıca bu yılda İnegöl'de toplam 16.448 kadın nüfusu vardı. Bunun 13.971'i Müslüman, 13'ü Rum, 2.391'i Ermeni, 11'i Yahudi, 62'si Protestan kadınlardan oluşmaktaydı (HVS, H.1303:272-274).⁶

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesine göre 1890 senesinde ise İnegöl Kazasında 17.712 erkek, 16.725 kadın olmak üzere toplam nüfus 34.437'dir (HVS, H.1306:92-93)

Sultan II. Abdülhamid devrinde 1881-1882 yıllarında birtakım aksaklıklardan dolayı uzun süren bir sayım yapıldı. Sayım kazalarda oluşturulan kurullar tarafından yürütüldü. Müslüman erkeklerin Serasker tarafından, gayrimüslimlerin ise memurlar tarafından sayılmasına karar verildi. Ancak yapılan nüfus sayımı sonuçları ancak 1893'te yayınlanabildi. Bu sayım 1831 yılı sayımlarına oranla daha tertipli ve detaylıdır. Sayım için İnegöl'de bir kurul düzenlenmiş ve nüfus sayımı sağlıklı bir şekilde yapılmıştır.

İnegöl'de birden fazla cemaat olmasından dolayı sayımda kurul tarafından bölge halkı Müslüman, Ermeni, Rum, Yahudi, Protestan ve Katolik şeklinde kategorilere ayrıldı. Erkeklerin yanında kadınların da nüfusunun belirlendiği bu sayımda İnegöl

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 1 ve Ek 2.

kazasının toplam nüfusu 44.115 olarak belirlendi. Yapılan bu sayımda 18.892 Müslüman erkek, 19.451 Müslüman kadın olmak üzere toplam Müslüman nüfusu 38.343'di. Kazada en fazla nüfusa sahip gayrimüslim grup ise Ermenilerdi. Kazada 2.816 erkek, 2.688 kadın olmak üzere toplam Ermeni nüfusu 5.504'tür. Kazada, 85 erkek 89 kadın olmak üzere 174 de Protestan bulunmaktaydı. Bunun yanında kazada, 47 erkek ve 47 kadın olmak üzere toplam 94 Katolik tespit edildi. Böylece kazada 21.840 erkek bulunurken, kadın nüfusu ise 22.275 olarak belirlendi. Ertuğrul Sancağı geneline baktığımızda ise Müslüman ve gayrimüslimlerle birlikte toplam nüfus 180.083'tü. Hüdavendigar Vilayetinin ise 664.116 kadın 671.768 erkek olmak üzere toplam 1.335.884 nüfusu bulunmaktaydı (Karpas, 2003:172-173; Demiryürek ve Bilgin, 2014:152-163; Arıkan, 2014:143).

İnegöl Kazasının verilerinde dikkat çeken özellik, Müslüman nüfusunun gayrimüslim nüfus karşısında oransal olarak yükselmesidir. Nedeni ise 93 Harbinden sonra Balkan ve Kafkaslardan Osmanlı Devleti'ne yoğun bir şekilde Müslüman nüfusunun göç etmesidir. Bu göçmenlerin büyük bir kısmı Hüdavendigar Vilayetine yerleştirildi. 1886'da Vilayet salnamesinde bu tarihe kadar İnegöl merkeze 1.343 olmak üzere toplam 3.712 göçmen yerleştirildiği belirtilmektedir. (Kaplanoğlu, R. ve Kaplanoğlu, O., 2014:49-50; Demiryürek, 2015:112-113)

1894 yılına gelindiğinde İnegöl'ün toplam nüfusu 46.545'tir. Bu nüfusun 23.168'i kadın, 23.377'si ise erkeklerden oluşmaktaydı. Kaza da Müslüman nüfusu 40.460, gayrimüslim nüfusu ise 6.085 olarak belirlendi (Bilgin, Demiryürek, 2014:164).⁷

1897 yılında ise İnegöl'de 24.832 erkek ve 24.825 olmak üzere nüfus 49.650'ydı. Bu nüfusun 21.705'i kadın, 21.836'sı erkek olmak üzere 43.541'i Müslümanlardan oluşmaktaydı (HVS, H.1314:420-421)

Bir yıl sonra yapılan sayımda İnegöl Kazasında 24.933'ü erkek 24.969'u kadın olmak üzere toplam nüfusu 49.902'ydı. Bu nüfusun 21.822'si erkek, 21.972'si kadın olmak üzere toplam 43.794 Müslüman nüfusu bulunmaktaydı. Bu yıl içerisinde en fazla

---

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 3.

gayrimüslim nüfusunu teşkil eden grup yine Ermenilerdi. Ermenilerin Kazada toplam nüfusu 3.022'si erkek ve 2913'ü kadın olmak üzere 5.935'ti. Ayrıca 1898 yılı içerisinde İnegöl'de, 85 erkek ve 84 kadın olmak üzere 169 Katolik yaşamaktaydı (HVS, H.1315:314-315; Demiryürek ve Bilgin, 2014:165).

Kazanın 1899 yılındaki nüfusu 43.627 Müslüman, 5,971 gayrimüslim olmak üzere 49.598'dir. Nüfusun 24.826'sını erkeklerden, 24.772'si ise kadınlardan oluşmaktadır (HVS, H.1316:322-323). Hüdavendigâr Vilayet Salnamesinde (1317:322-323) İnegöl'ün 1900 yılı nüfusunda bir önceki yıla göre herhangi bir değişikliğin yaşanmadığı belirtilmektedir.⁸ (Ayrıntılı bilgi için bkz. tablo 4)

İnegöl'ün 1901 yılında 46.136 Müslüman, 6.177 Ermeni, 175 Protestan olmak üzere toplam 52.488 nüfusu bulunmaktaydı (HVS, H.1318:340-341).

İnegöl 1907'de Ertuğrul sancağının ikinci büyük kazasıydı. Bu dönemde nüfusun 31.311'i erkek, 29.072'si kadınlardan oluşmaktadır. Kazada nüfusun 53.152'sini Müslümanlar, 7.231'ini de gayrimüslim cemaatler teşkil etmekteydi. Ayrıca bu dönemde İnegöl'de 12.842 hane bulunmaktaydı⁹ (HVS, H.1324:340-341).

I. Dünya Savaşının başladığı 1914 yılında ise İnegöl'de toplam Müslüman nüfusu 56.238'di. Ayrıca kazada 7.101 Ermeni, 225 Protestan, 106 Yahudi ve 34 Rum bulunmaktaydı. Böylece gayrimüslimlerle birlikte İnegöl kazasının toplam nüfusu 63.704'ü buldu (Karpat, 2003:214).

1915 yılında ise İnegöl Kazasının toplam Müslüman nüfusu 55.765'tir. Gayrimüslim nüfusu ise 7.297'dir. Kazanın Toplam nüfusu 63.062 olarak tespit edilmiştir (Demiryürek ve Bilgin, 2014:157).

1915 yılında İnegöl'e bağlı olan Yenice Nahiyesinin 4.998 Ermeni, 226 Protestan¹⁰ olmak üzere toplam nüfusu 5.224'tü. Nahiye merkezinin toplam nüfusu gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Ayrıca nahiyyeye bağlı 6 köy bulunmaktaydı. En

---

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 4.

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 5.

¹⁰ Ertuğrul Sancağı içerisinde en fazla Protestan İnegöl'de yaşamaktaydı. Daha fazla bilgi için bkz. Halim Demiryürek, *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları, Bilecik 2015, s.119.

kalabalık köyü Cerrah köyüdür. Tamamı Ermeni olan köyün toplam nüfusu 2.073 kişidir. En az nüfusa sahip köy ise Müslüman köyü Mesar'dı (Demiryürek, 2015:119; Demiryürek ve Bilgin, 2014:157)

Yine 1915'te İnegöl Kazasına bağlı bir diğer nahiye Domaniç Nahiyesi'dir. Bu yıl içerisinde merkez ve köylerinde hiçbir gayrimüslim yaşamayıp, nahiyenin tüm nüfusu Müslümanlardan oluşmaktaydı. 41 köyü bulunan nahiyenin merkezi Hisar köyüydü ve nüfusu 890'dı. Domaniç nahiyesinin en fazla nüfusa sahip köyü Çukurca, en az nüfuslu köyü ise Seydikuzu'ydu (Demiryürek, 2015:119; Demiryürek ve Bilgin, 2014:157-158).

1927 yılında yapılan nüfus sayımında ise İnegöl'de erkek nüfusu 27.785, kadın nüfusu ise 31.376 olmak üzere Toplam nüfus 59.161 olarak belirlenmiştir (Bilgin, 2015:32)

1.5. İnegöl Kazasında Göçmen İskânı

Osmanlı Devletinin Balkanlar ve Kafkaslarda toprak kaybetmeye başlamasıyla birlikte Anadolu'ya yoğun bir göç akını başladı. Anadolu coğrafyası özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında işgal altında kalan Rumeli ve Kafkasya'dan göç akınına maruz kaldı. Rusya benimsediği Panislavist politikasıyla işgal ettiği bölgelerdeki Müslümanları göçe zorlamaktaydı. Göçe zorlanan Müslümanlar ise Varna, Şumnu, Edirne, Makedonya ve İstanbul gibi yerlere yerleştirildi.¹¹ "93 Göçmenleri" adı verilen bu göçmenlerin önemli bir bölümü de Hüdavendigâr Vilayetine yerleştirildi. 1885 yılında Vilayette 81.253 göçmenin olduğu belirtilmektedir. Toplamda ise Hüdavendigâr Vilayetine 162.028 kişi yerleştirildi (İpek, 2006:49; Kaplanoğlu, R. ve Kaplanoğlu, O., 2014:49-49-51; Demiryürek, 2015:121-122).

Ertuğrul Sancağına bağlı İnegöl'de de göçmenlerin iskan faaliyeti oldukça yaygındı. 1886 yılına kadar Sancak içerisinde en çok göçmen yerleştirilen kaza İnegöl'dü. 1886 Vilayet salnamesinde İnegöl merkeze 1.343 göçmen olmak üzere toplam 3.712 göçmen yerleştirildiği belirtilmektedir. Kazaya Rumeli, Batum ve Çerkez

¹¹ 1877-78 yıllarında Dobruca ve Bulgaristan'dan göç eden Tatarların bir bölümü İnegöl'e yerleştirildi. Daha fazla bilgi için bkz. Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. İstanbul 2003, s.109.

muhacirler yerleştirilmiştir. Rumelili göçmenler kaza merkezine yerleştirilirken, Batum ve Çerkez göçmenler ise köylere yerleştirildi. Hamidiye mahallesinde ise hem Rumelili hem de Batumlu göçmenler bulunmaktaydı. Sancak içerisinde en çok Rumeli göçmeni İnegöl'e yerleştirildi (Demiryürek, 2015:124; Kaplanoğlu, R. ve Kaplanoğlu, O., 2014:50).

Genellikle sonu “ye” ve “ya” ekleri ile biten köy isimleri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda göç eden muhacirler için kurulan köylerdir. Bazı köyler isimleri padişahlara izafeten verilmiştir. Örneğin Hamidiye köyü Sultan Abdülhamid'e izafeten verilmiştir. Ayrıca İnegöl'de muhacirler; Şehinşah, Osmaniye ve Orhaniye adlarıyla 3 bölüme ayrılmıştır (Kaplanoğlu, R. ve Kaplanoğlu, O., 2014:65-68).

1893 yılında İnegöl'de “*Bahtiyariye*” adı verilen köyde 27 ev yapılmış ve buraya Bosna göçmenlerinden 30 hane yerleştirilmiştir. Yeni kurulan “*Lütfiye*” ve “*Ümraniye*” köylerine ise Rumelili muhacirler yerleştirildi. Aydos ve Ahyolu muhacirlerden bir bölümü yeni kurulan “*Mecidiye*” köyüne, Abaza muhacirlerinin bir bölümü ise “*Sultaniye*” isimli köye yerleştirildi. Bu dönemde İnegöl'de 24 muhacir köyü kurulmuştur. 2.125 erkek, 1.910 kadın olmak üzere toplam 4.035 göçmen vardı¹² (HVS, H. 1310:372-373; Demiryürek, 2015:124).

---

¹² Muhacirler için kurulan köyleri 1886 yılı öncesi kurulan köyler ve 1886 yılı sonrası kurulan köyler şeklinde iki kategoriye ayırdık. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 6 ve Ek 7.

İKİNCİ BÖLÜM

BURSANIN İŞGALİNE KADAR İNEGÖL

2.1. Mondros Ateşkesinin İmzası

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı'nda ittifak grubunda yer almış ve birçok cephede aktif bir şekilde savaşmıştı. Ancak bu savaş Osmanlı Devleti içerisinde siyasi, sosyal ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirerek iktidarı oldukça yıprattı. Ayrıca Dünya Harbinden yenik çıkan Osmanlı Devleti bu tarihten itibaren çok yönlü ve ciddi çalkantıların vuku bulacağı bir döneme girdi. Nitekim ülkeyi savaşa sokan İttihat ve Terakki yönetiminin Talat Paşa başkanlığındaki hükümeti görevinden çekilerek yerine bir gün arayla Ahmet İzzet Paşa başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu (Akkılıç, 2008: 24)

İzzet Paşa hükümeti başa geçer geçmez ilk iş olarak barış görüşmelerine hız verdi ve bir an önce anlaşma yolları aramaya başladı. Bu amaçla Kutü'l-Amare'de esir aldığı General Towshend'ı kullanarak İtilaf Devletleri ile temasa geçti. Bu girişim sonucu Amiral Calthorpe, Osmanlı temsilcilerinin Limni adasının Mondros limanında demirli bulunan "Agamemnon" isimli savaş gemisine gelmelerini istedi. Bu istek doğrultusunda Bahriye Nâzırı Rauf (Orbay) başkanlığında Hariciye Nezareti Müsteşarı Reşad Hikmet ve Erkan-ı Harbiye Sadullah Beylerden kurulan bir heyet görüşmelere katılmak için görevlendirildi (Tansel, 1991:20; Bilgin, 2015:27-28).

Yapılan görüşmeler sonunda İngilizler ödün vermez tavırlar sergilemiş ve çok ağır şartlar içeren ateşkes antlaşmasının maddeleri Osmanlı Devleti'ne dayatılmıştı. Müzakere sonrası Bahriye Nâzırı Rauf Bey kamuoyuna yaptığı açıklamada Mondros limanına umutsuz bir şekilde gittiğini fakat görüşmelerden sonra o olumsuz fikirlerden kurtulduğunu, Osmanlı Devleti olarak yenilen bir devlet değil de eşit iki devlet gibi antlaşmayı imzalandığını ve barıştan gayet umutlu olduğunu ifade etmişti. Aslında Rauf Bey'in bu düşünceye kapılmasında ki en önemli etkenlerden birisi de Calthorpe'un kendisine verdiği kişisel güvence mektubunun etkisinde kalmasıydı. Bu mektupta

Calthorpe Rauf Bey'e Yunan askerinin İstanbul'a girmesine müsaade etmeyeceğini ayrıca Arap memleketlerinde Osmanlı hukukunun korunması adına teşebbüslerde bulunacağını ifade etmekteydi (Selvi, 2011:19). Sonuç itibarıyla 30 Ekim 1918 günü *Agememnon* zırhlısında heyetler tarafından 25 maddelik Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandı. Böylece Osman Devleti savaştan resmen çekildi. Antlaşma ile Anadolu coğrafyası tamamen işgale açık hale gelirken, aynı zamanda bu işgaller bir milletin yeniden uyanışını da sağlayacaktı.

2.2. İzmir'in İşgali ve İnegöl'ün Tepkisi

Mondros Ateşkesinden sonra İtilaf Devletleri tarafından 18 Ocak 1919'da dünya haritasının yeniden düzenlenmesi, küçük devletlerin pay edilerek sömürülmesi amacıyla Paris Barış Konferansı toplandı. Konferansa savaştan yeni çıkan İttifak Devletleri (Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan, Osmanlı Devleti) davet edilmedi. Zira bu devletler kendileriyle ilgili anlaşmalar hazırlandıktan sonra konferansa çağrılacaktı.

İngiltere Osmanlı Devleti için düşündüğü planı gerçekleştirebilmek için Batı Anadolu'da güçlü bir devletin özellikle de İtalya'nın bulunmamasını ve buranın Yunanistan'a verilmesini talep ediyordu. Netice de konferans esnasında İtalya'nın ve diğer devletlerin itirazlarını dile getirmesine rağmen Batı Anadolu ve önemli liman kenti olan İzmir'in Yunanistan'a bırakılması kararı alındı. Neticede Yunanistan'ın savaş sırasında müttefik devletlere yaptığı yardım karşılığında İzmir ödül olarak verildi. Yunanistan, konferansta alınan kararı 15 Mayıs 1919'da uygulamaya geçirdi. Bu işgal hareketi her ne kadar birden fazla olumsuzluğu barındırsa da Anadolu'da Milli Mücadele hareketine büyük bir ivme kazandırmıştır.

İzmir'in işgali Amiral Calthorpe başkanlığında gerçekleşti. 14 Mayıs günü sabahında Calthorpe Fransız, Amerikan, İtalyan ve Yunan komutanları ile İzmir'in işgalinin nasıl gerçekleştirileceği konusunda görüş alışverişi yaptı ve alınan kararlar aynı gün içinde Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya ve Vali İzzet Bey'e iletildi. Yunan gemileri 15 Mayıs saat 02.00'de Midilli'den hareket ederek 07.30'da İzmir'e iyice yaklaştı ve plan gereği saat 08.30'da karaya çıktı. İzmir halkı bu durum karşısında çok tedirgindi. İzmir halkı işgali protesto için gece vakti Yahudi maşatlığında bir miting

düzenledi. Halk Yunanlıların İzmir'e çıkmasına engel olmak için her türlü fedakarlığı yapmaya hazır bulunuyordu (Özalp, 1998:5-7). Kâzım Bey (Özalp) O geceyi:

“O akşam, memleketin hamiyetli ve coşkun gençleri bağırarak, tekbirler getirerek, heyecanlı sözler söyleyerek İzmir sokaklarını dolaşiyor ve halkı toplantı yeri olan Yahudi maşatlığına davet ediyorlardı. Evimizin kapısına gelen memleket gençleri heyecanlı sesleriyle haykırıyorlardı: Vatanını seven Yahudi maşatlığına gelsin. Evde bulunan bütün kardeşlerimle beraber maşatlığa gitmek üzere ayrılırken, annemiz ağlayarak bizleri gitmeye teşvik ediyordu. Kadın-Erkek, büyük-küçük bütün İzmir halkı bir nehir gibi sokaklardan akıyor, ağlayarak, haykırarak gece karanlığında maşatlığa koşuyorlardı. İstila görecek bir şehrin matemi ile karışan korkunç bir karanlık, ortalığa büsbütün dehşet veriyordu.

Yahudi maşatlığı halk ile dolmuş, ateşler yakılmıştı. Kırmızı alevler semaya manalı bir ifade vermişti. Her yüzde endişe ile dehşet birbirine karışmış halde parlıyordu. Nutuklar söylenmeye başlandı. Bir taraftan da halkın bir kısmı, başlarında terhis edilmiş yedek subaylar olduğu halde, polis dairesindeki silâh deposuna hücum ettiler, kapıları kırarak silâh ve cephaneleri aldılar. Oradan askeri hapishaneye giderek İttihatçılık, Rumlara saygısızlık, ecnebilere karşı gelme gibi bahanelerle, siyasi görüşten tevkif edilmiş olan münevverleri tahliye ettiler. (Umumî hapishanede mevkuf olanlar da, 15 Mayıs sabahı hapishane kapılarını kırarak çıkmışlardır).

Maşatlıkta devam eden mitingin kararlarını hükümete tebliğ ve işgal kararını protesto etmek üzere, müftü ve sair zevattan kurulu bir heyetin seçilmesi kararlaştırıldı. Heyet, kararları hükümete tebliğ etmeğe giderken ortalık aydınlanıyor, mukadder saat yaklaşıyordu. Bununla beraber şehir dahilinde muvaffakiyetli bir müdafaaın imkânı yoktu. Bu, olsa olsa bir gösteri hareketi olabilirdi. Esas itibariyle silâh alanlar kısmen şehir dışına çıkmakta, kısmen de aldıkları silâhi her ihtimale karşı evlerinde muhafaza etmek üzere götürmekte idiler.” (Özalp, 1998:5-7).

diyerek anlatmaktaydı.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ise Anadolu'nun birçok bölgesinde büyük tepkilere yol açmıştı. Lord Curzon ise *“İzmir'in Yunanlılar tarafından istilasına meydan vermek, yaptığımız hataların en büyüğüdür.”* (Selvi, 2011:186.) diyecekti

İzmir'in işgali halkı derinden üzmüş, haber kısa bir süre içinde bütün Anadolu'ya yayılmış ve işgale karşı meydana gelen tepkiler, her geçen gün artmaya devam ediyordu (Koylu, 2012:46).

İstanbul Hükümeti ise İzmir'in işgali sırasında 17 Mayıs'ta vilayetlere ve mutasarrıflıklara çekmiş olduğu telgrafta: *“İzmir'in işgali yabancı mümessillikler nezdinde protesto edildi, işgale maddi mukavemet imkânsız olduğundan sükûnetin sağlanarak halkın itilâf ve Amerika mümessillerine protesto telgrafi göndermelerinin uygun olacağı”* nı bildiriyordu. (Selvi, 2011:189; Bilgin, 2015:49-50)

İzmir'in işgali sonrasında Anadolu'nun birçok şehriden İtilaf Devletleri mümessillerine işgali kınayan telgraflar çekilirken, İnegöl'de işgale tepki gösterdi. Zira İzmir'in işgalinden bir gün sonra 16 Mayıs 1919 tarihinde "*İnegöl Miting Heyeti Namına Ahmet*" imzasıyla çekilen telgrafta:

"Dersaadet'te İngiliz, Fransız, Amerika, İtalya Mümessil-i Siyasilerine

İzmir'in Yunan askeri tarafından işgalini hayretle işittik. Bizi temayül ettiren prensiplere asla tevafuk etmeyen bu kararı şiddetle protesto ederiz. Türk unsurunu mahva sürükleyen ve ekseriyeti mühimseyen bu kararın tatbiki imkânsızdır. Bizimle mertçe döğüşen ve mütareke müddetince insanlığın ve adaletin koruyucusu olduklarını iddia eden dört İtilaf Devleti'nden bu kararın ta'dilini talep eden ve aksi halde ümitsiz ve mahkum bırakılan bir hakim unsurun arzu edilen müsalemet-i cihana nasıl hizmet etmesi mümkün olabileceğini sorarız." (Selvi, 2007:154).

denilecekti. Gönderilen telgraftan da anlaşılacağı üzere İnegöl'den işgale karşı İtilaf Devletlerine karşı ciddi manada tepki gösterilmiş, böyle bir kararın uygulanmasının imkansız olduğu belirterek bu işgalin protesto edildiğini yazılı olarak beyan etmişlerdi. Ayrıca 18 Mayıs 1919'da İnegöl'den İzmir'in işgalini protesto etmek için yaklaşık beş bin kişinin katıldığı bir kınama mitingi gerçekleştirilmişti (Akkılıç, 2008:49). Başka bir kaynakta ise "*16 Mayıs 1919'da Bursa'da İnegöl'de on binlerin katıldığı protesto mitingleri düzenlendi.*" (Polat, 2008:21) denilerek kınama mitinginin tarihi 16 Mayıs olduğu belirtilmiştir. Sarıhan da (1993:245) eserinde İnegöl'de beş bin kişinin katıldığı kınama mitinginin 16 Mayıs Cuma günü gerçekleştiğini belirtmektedir.

İzmir'in işgali esnasında Yunanlılar tarafından Türk halkına yapılan zulüm ve işkenceler halkın Yunanlılara karşı nefret ve intikam duygusunun doğmasına neden oldu. Bu durum aynı zamanda halkta Milli Mücadele ruhunun canlanmasını sağladı. Bu zulümler karşısında halk sessiz kalmamış ve Anadolu'nun hemen hemen her tarafından gönderilen telgraflarla hükümete büyük tepki gösterilmiştir. (Bilgin, 2015:48-49).

2.3. Mustafa Kemal'in Samsuna Çıkışı ve Kongreler

Mustafa Kemal, Mondros Mütarekesinin imzalandığı sırada Suriye'de bulunmaktaydı. Mütarekeden sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, buraya tedavi için gelen Ali Fuat Paşa ile bir görüşme yaptı. Görüşmede Ali Fuat Paşa, Mustafa Kemal'in Anadolu'ya giderek ulusal hareketi başlatmasını istedi. Bu amaçla İzmir'in işgalinden

bir gün sonra İstanbul'dan ayrılan Mustafa Kemal, 19 Mayıs günü Samsun'a çıktı (Zürcher, 2008:174; Bilgin, 2015:60; Jaeschke, 1989:34).

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktıktan sonra Merzifon, Havza ve Amasya'ya giderek buradaki halkın şikayetlerini dinledi ve bu bölgelerdeki halkı uyararak işgallere karşı sessiz kalınmamasını istedi. Ancak İtilaf Devletleri Mustafa Kemal'in bu faaliyetlerinden haberdar oldu (Sonyel, 2008:220). Bunun üzerine Mustafa Kemal 8 Temmuz 1919'da askerlik görevinden istifa etti (Jaeschke, 1989:49).

Mustafa Kemal'in istifasından sonra 10 Temmuz günü önceden Bahriye Nâzırı olan Hüseyin Rauf Bey'de askerlik mesleğinden istifa ederek Milli mücadeleden yana olduğunu açıkladı. Bunun üzerine 31 Temmuz 1919'da Mustafa Kemal ve arkadaşları hakkında tutuklama kararı çıkartıldı (Tercüman-ı Hakikat, 1919:1; Alemdar, 1919:2; Akkılıç, 2008:60).

Askerlik mesleğinden istifa ettikten sonra Anadolu'daki faaliyetlerine devam eden Mustafa Kemal önce Heyet-i Temsiliyenin kuruluşunun gerçekleştiği Erzurum Kongresini düzenlemek istedi. Yapılan çalışmalar sonucunda 23 Temmuz günü 55 delege ile Erzurum Kongresi düzenlendi. Kongrenin ilk oturumunda Mustafa Kemal başkan seçildi. Ayrıca kongrede dokuz kişiden müteşekkil bir temsil heyeti seçilerek başkanlığına Mustafa Kemal getirildi. 14 gün süren kongre sonunda 7 Ağustos günü 14 maddelik bir bildiri hazırlanarak yayımlandı (Jaeschke, 1989:53; Akkılıç, 2008:60-61)

Erzurum Kongresi'nden sonra 26-30 Temmuz 1919 tarihleri arasında Balıkesir Kongresi düzenlendi. Kongre başkanlığında Hâcim Muhittin (Çarıklı) Bey seçildi. Delegeler daha çok Balıkesir ve çevresinden katıldı. Bu nedenle kongreye İnegöl ve çevresinden katılan olmadı.

Kuvayı Milliye çalışma ve faaliyetlerinin yaygın hale getirmek ve bölgesel direniş güçleri arasında bağlantı ve uyum sağlamak için 16 Ağustos 1919'da bu sefer Alaşehir Kongresi düzenlendi. Akkılıç eserinde Alaşehir Kongresine İnegöl'den Belediye Başkanı Ethem Efendi ile Mazlum Bey delege olarak katıldığı ifade edilmektedir. Ancak bu bilgi doğru değildir. Konukçu ise eserinde kongreye katılan Ethem Efendi ve Mazlum Bey'in Manisa İnegöl'den katıldığını belirtmektedir. Zaten

İnegöl Belediye Reislığı yapanlar arasında Ethem Efendi diye biri bulunmamaktadır. (Konukçu, 2000:193; Akkılıç, 2008:64-65).

4-11 Eylül 1919 tarihinde de Anadolu'da kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin tek çatı altında toplandığı Sivas kongresi düzenlendi. Mustafa Kemal Kongrede Temsil Heyeti Reisi seçildi. Kongreye Bursa'dan katılım olmuş, ancak İnegöl'den herhangi bir heyet katılmamıştır. Kongreye Bursa'dan Osman Nuri, Ahmet Nuri ve Asaf Bey katıldı (Goloğlu, 2006:83).

Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal Milli Mücadele taraftarı bir hükümetin başa geçirilmesi için Damat Ferit Paşa Hükümetinin istifası yönünde bir çalışma başlattı. Bu amaçla İstanbul ile haberleşmenin kesilmesi kararını aldı (ATASE Arşv. ATAZB Kol. K:19, G:113, B:113-1). Alınan bu karar üzerine Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi İnegöl de bu karara uyarak İstanbul hükümeti ile haberleşmeyi kesti. Nitekim, Hükümetin istifasından 7 gün sonra İnegöl Harekât-ı Milliye Reisi Ali Rıza Bey imzasıyla 8 Ekim 1919'da İnegöl halkının Hârekat-ı Milliye'ye katıldığı bildirilerek İnegöl'ün hükümete karşı olan tepkisi ve Milli Mücadeleden yana tavır aldığı belirtildi (ATASE Arşv., ATAZB Kol., K:2, G:123, B:123-1,4.; Bilgin, 2015:89).

2.4. 1919 Seçimleri ve İnegöl

Sivas Kongresinden sonra Mustafa Kemal ve arkadaşları, Milli Mücadele taraftarı bir hükümetin başa geçirilmesi adına Damat Ferit Paşa Hükümetinin düşürülmesini sağladı ve yerine ise 2 Ekim 1919'da Ali Rıza Paşa Hükümeti kuruldu¹³ (ATASE Arşv. ATAZB Kol. K:19, G:113, B:113-1; Vakıf, 1919:1).

---

¹³ Ali Rıza Paşa Hükümetini kurulması için gönderilen Hat-ı Hümayunda şöyle denilmektedir:

"Vezir-i meâli semirim Ali Rıza Paşa,

Ferid Paşa Kâbinesinin vukû- istifasına ve sizin der kâr olan ehliyet ve kifâyetinize binâen mesned-i sadâret rütbei samiyeyi vezâret ve müşîri ile uhdenize tevcih meşihati islâmiye dahi Hayderizâde İbrahim Efendi uhdesine tevfiç olunmuş ve kanûni esasının yirmibirinci maddesi ahkâmına tevfiçân teşkil eylediğiniz hey'eti cedidei vükelâ, tarafımızdan tasdik kılınmıştır. Bir müddetten beri eşkâr-ı ahaliden hâsıl olup suî tefehhüm sebebi ile tezayüd etmekte bulunan âsarı tefrika ve şikâkın izalesi ile beynel ahâlî âhengi vîfak ve vahdetin te'mini ve dahili memalikte sükûn ve intizamın takriri ile şeraiti kanûniyye dairesinde intihabatın bir an evvel icra ve hey'eti mebûsanın içtimaa da'vet edilmesi maklûbı kat'imizdir. Hemen cenabı kadiri mutlak, selameti mülk ve millete hadim olacak teşabbüsâtı

3 Ekim günü Mustafa Kemal tarafından Ali Rıza Paşa'ya gönderilen telgrafta:

“Millet, şimdiye kadar işbaşına geçenlerin Anayasa'ya ve milli gayeye aykırı hareketlerinden üzüntü duydu. Bundan sonra meşru olan haklarını tanıtmak ve mukadderatını ehliyetli ve güvenilir ellerde görmek hususunda kesin kararını verdi. Gereken sağlam teşebbüsleri yaptı. Düzenli bir teşkilâtı bulunan Kuvayı Milliye, milletin kesin iradesini tam olarak gösterme ve ispat etme kudretini elde etti.

Millet, padişahın güven ve itimadını kazanmış olan yüksek şahsiyetiniz ile saygıdeğer arkadaşlarınızı müşkül durumda bırakmak istemez. Aksine, yardımcı olmaya bütün içtenliği ile hazırdır.” (Nutuk, 2007:134).

denilerek hükümetle olumlu manada ilişkilerin kurulabileceğinin altı çizilmekteydi.

Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümetinin olumlu tavırlar sergilemesi, Temsil Heyeti ile ilişkilerin gelişmesini sağladı. 20-22 Ekim 1919 tarihleri arasında Temsil Heyeti adına Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti adına da Salih Paşa arasında 20 Ekim 1919'da Amasya'da bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşmede seçimler ve meclisin açılması konusunda anlaşma sağlandı.¹⁴ Böylece Amasya görüşmeleri İstanbul Hükümetinin Temsil Heyetini resmi olarak tanınması özellikle Milli Mücadele açısından önemli bir gelişme oldu.

Ali Rıza Paşa Hükümeti 9 Ekim'de bir kararname yayımlayarak seçimlerin yapılmasını istedi. Mustafa Kemal, Milli Mücadelenin sağlam bir zemin üzerine oturtulması ve bunun halka mal edilmesi adına meclisin ne kadar elzem olduğunu biliyor ve Anadolu'nun her yerinden Milli Mücadeleye sahip çıkacak adayların seçimi kazanmasını istiyordu (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:19, G:265, B:265-1). Bu amaçla seçimlere müdahil olmaya başladı. Nitekim Hüdavendigâr vilayeti için de bazı isimler vererek bu kişilerin seçilmesini istedi. Mustafa Kemal, Hüdavendigâr vilayeti içerisinde yer alan İnegöl'den Hakkı Behiç Bey'in seçilmesi talebini Ali Fuat Bey ile bildirdi (Bilgin, 2015: 107). Bunun üzerine İnegöl de hummalı bir seçim çalışması başladı.

---

hayriyenizden muvaffak buyursun âmin bi hürmeti seyyidil mürselin.” Daha fazla bilgi için Bkz. Mehmet Şahingöz, *Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası ve Tepkileri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2001, s. 6.

¹⁴ Bu görüşmede; *“Milli teşkilat ile hükümetin arasında bir anlaşmazlık kalmamıştır, Vatan topraklarının bütünlüğü ve istiklalin muhafazası esastır, Müslüman olmayan unsurlara imtiyaz verilmeyecektir, Milletvekili seçimleri serbestçe yapılacaktır, Hükümetin lehinde ve aleyhinde bir yazı yazılmayacaktır, Sivas Kongresi kararları Mebuslar Meclisince kabul olunmak şartı ile uygun görülmüştür, Mebuslar Meclisinin İstanbul'da toplanması güvenlik bakımından caiz değildir.”* şeklinde kararlar alındı. Ancak son madde anayasaya aykırı olduğundan kabul edilmedi (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:15, G:34, B:34-1; Şahingöz, 2001:6-19).

Ancak 11 Aralık 1919'da gerçekleşen seçimde Mustafa Kemal'in istediği aday değil İnegöllü Mehmet Sadık Bey 73 oy alarak Ertuğrul Sancağı mebusu seçildi¹⁵ (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:20, G:182, B:182-3). Her ne kadar Mustafa Kemal seçimlere müdahil olup aday göstermiş olsa da İnegöl halkı Hakkı Behiç Bey yerine hemşerileri olan Mehmet Sadık Beyi seçti. Buna rağmen seçim sonuçlarının ardından Mustafa Kemal 15 Aralık 1919'da Mebus seçilen İnegöllü Mehmet Sadık Beyi tebrik etti. Mehmet Sadık Bey de Mustafa Kemal'e teşekkür telgrafi gönderdi (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:22, G:91, B:91-1).

Mustafa Kemal, vilayet ve sancaklardan seçilen mebuslarla İstanbul'a gitmeden önce görüşmek üzere mebusların Ankara'ya gelmelerini istiyordu. Nitekim 28 Aralık 1919'da Ertuğrul mebusluğuna seçilen İnegöllü Mehmet Bey'e çekilen telgrafta Ankara'ya teşrifinin beklendiği ifade edildi (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:18, G:10, B:10-1,4). Bu telgrafa Bursa'dan verilen cevapta İnegöllü Mehmet Bey'in yakında Ankara'ya hareket edeceği bildirilirken, 3 Ocak 1920 tarihinde Bilecik Müdafaa-i Hukuk Reisi olan Mehmet Nuri Bey, İnegöllü Mehmet Sadık Beyin Ankara'ya hareket ettiğini bildirdi. Mustafa Kemal, Ankara'ya gelen mebuslarla teker teker görüşerek buradan İstanbul'a gidecek olan mebuslara mecliste fikir birliğine sahip güçlü bir grup kurmaları gerektiğini, Misak-ı Millînin ilan edilmesini ve kendisinin de meclis başkanı seçilmesi için çalışılmasını istiyordu (ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:18, G:28, B:28-1,3; Tansel, 1965: 1; Bilgin, 2015: 110). Her ne kadar Mustafa Kemal'in istekleri tam olarak yerine getirilememiş olsa da Son Osmanlı Mebusan Meclisi büyük oranda Mustafa Kemal'in istediği kişilerden oluşmuştu.

12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılan ve 28 oturum gerçekleştirebilen Son Osmanlı Mebuslar Meclisinin en önemli faaliyeti Misak-ı Millînin mecliste kabul edilmesi oldu. İtilaf Devletleri İstanbul'da son Osmanlı Mebusan Meclisinin açılmasına herhangi bir tepki göstermezken Misak-ı Millînin kabul edilmesi sonrasında baskılarını artırarak önce Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifasını sağlamış ardından da 16 Mart 1920

---

¹⁵ Gönderilen telgrafta seçim sonuçları: "11 Kanun-ı Evvel 35 tarihinde icra kılınan intihapta, altmış altı rey Mercimekzade Ahmet; yetmiş üç rey ile İnegöllü Mehmet Beylerin mebus oldukları tahakkuk etmiştir. Berayı malumat arz olunur." denilerek bildirilmekteydi. Daha fazla bilgi için bkz. ATASE Arşv. ATAZB Kol., K:20, G:182, B:182-3.

tarihinde İstanbul'u işgal etmişlerdir. Çalışmalarına sağlıklı bir şekilde devam edemeyen meclis, işgalden bir süre sonra Padişah tarafından feshedildi.

2.5. Son Osmanlı Mebusan Meclisi Mebusu İnegöllü Mehmet Sadık Bey

1919 yılı seçimlerinde Ertuğrul Sancağı mebusluğuna seçilen İnegöllü Mehmet Sadık Bey 1863 yılında Sofya'da doğdu. Rüştüye ve Hususiye'de eğitimini tamamladı. Ertuğrul Sancağının ileri gelenlerinden idi. II. Meşruhiyet meclislerinde Ertuğrul Sancağı mebusluğu vazifesini yürüttü. İlk olarak 24 Ocak 1909 tarihinde Müntehib-i Sanilerden 41 oy alarak Ertuğrul Sancağından mebusluğa seçildi. II. Meşrutiyet süresince Osmanlı Mebusan Meclisinde 3 dönem görev alan Mehmet Sadık Bey, Ertuğrul sancağı mebusları arasında mecliste en uzun süre görev yapan mebus oldu. Meclis'te Orman ve Maadin Ziraat Encümeni üyeliği ile birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü şube üyelikleri vazifelerini yürüttü (ATASE Arşv, ATAZB Kol., K:20, G:178, B:178-1; Demiryürek, 2011: 62-63).

Mebusluk yıllarında etkili politikalar takip eden Mehmet Sadık Bey, mevcut problemlerin kısa sürede çözüme kavuşturulması için mücadele etti. Mebusların işlerini iyi takip etmesinin gerektiğini ve millete karşı sorumlu olduklarını savunmaktaydı. Örneğin Mehmet Bey, 14 Mart 1909'da mecliste mebus maaşlarının görüşüldüğü esnada büyük oranda mebusların maaşlarının düşmesine tepki gösterirken, bu hususta kendileri hiç tepki göstermedi. Bu durum Mehmet Sadık Bey'in önceliği şahsi menfaatinin değil, milletin menfaatinden yana olduğunu ispatlamaktaydı (MM. ZC., C.3, D.1, İç.1, 28 Mart 1325, s.55; Demiryürek, 2015:58).

Mehmet Sadık Bey mebusluk yıllarında Ertuğrul sancağının ve sancağa bağlı İnegöl kazasının sorunları ile yakından ilgilendi. 18 Temmuz 1914'te mecliste Posta Telefon ve Telgraf Nezareti bütçeleri görüşülmekteydi (Demiryürek, 2015:59). Mehmet Sadık Bey görüşme sırasında konuyla ilgili İnegöl'de yaşanan problemi dile getirmek için söz aldı. Mehmet Sadık Bey konuşmasında:

"Posta ve Telgraf Nezaretinde bir iki seneden beri görülen terakki inkâr edilemez. Şu halde, Ertuğrul Sancağı ile vilâyetimiz olan Bursa arasında bir postamız vardır ki, Konya postasıdır; bunun güzergâhı, İnegöl Kasabasından geçer. İnegöl Kasabası, yirmi bin nüfusu havi ufacak ticari bir şehirdir. Bizim postamızın güzergâhı orası iken, geçen seneden beri güzergâhımızı tebdil ettiler. Postayı

Yenişehir’le Bursa arasından geçirdiler ki, arada ne köy var, ne kasaba vardır. Şu halde, bizim Kaza ve Kasaba ahalisinin umuru ticariyyesi sekteye uğradı. Bunun bu suretle tebdil edilmesinin esbabı mucibesinin ne olduğunu anlamak isterim. Fakat Nazır Beyefendi, tamamıyla bunların teferruatı na kadar tetkikatta bulunamazlar. Onun esbabı mucibesini bendeniz arz edeyim ve bu noksanı ikmal etsinler. Evet, bunun esbabı mucibesi, 1329 senesi, ondan evvel de 1327 senesi İnegöl ile Bursa arasında postayı hırsızlar vurdular. Postanın içinde bulunan beş kişiyi de katlettiler. Posta beygirlerini de öldürdüler. Burası meş’um addolundu. Onun için oradan artık posta geçirmiyorlar. Şu halde, bu meselede ahalinin bir kabahati yoktur. Eğer hırsızlar postayı vurdu da o sebepten geçirmiyorlarsa, oradaki binlerce ahali, her gün için o yollardan gelip geçiyorlar. Ne yaptılar? Vilâyet Müdde-i umumiliğinden verilen izahat üzerine yolu tebdil ve temdit ettirdiler. Yenişehir ile Bursa arasından geçirmeye başladılar ki, bizim İnegöl Kasabası da postadan mahrum kaldı. Bilahare, bir telgrafla Nazır Beyefendiye umum ahali müracaat etti ve Dâhiliye Nezaretine de ayrıca müracaat edildi. Bizim postalan yeniden iade ediniz dedik. Yine iade olunmadı. Ancak, Yenişehir’e iltisak ettirmek suretiyle ve bir sürücü vasıtasıyla nakliyat oluyor. Fakat bizim ticaretimizi temin etmiyor. Çünkü Bursa ile İnegöl arası 45 kilometre iken ve posta ile 7 ilâ 8 saatte gidildiği halde, şimdi o şehir ile İnegöl arası 78 kilometre olduğundan tezauf ediyor. Bunun için emanet olan paralarımız ve ticaretimiz sekteye uğruyor. Yine eskisi gibi Bilecik ve Bursa yolunun İnegöl’den geçmek üzere güzergâhının o yolda yapılmasını rica ederim, öbür yoldan mazarrat hâsıl oluyor, bu yolsa, sürati de temin eder.” (MM. ZC., C.2, D.3, İç.1, 5 Temmuz 1330:374).

diyerek kaza ile ilgili sorunu dile getirmeye çalıştı.

19 Mayıs 1914’te parlamentoda Sıhhiye Nezareti bütçesinin görüşüldüğü sırada söz alan Mehmet Sadık Bey, *“İnegöl kazasında halkın yardımları ile bir hastane yapıldığını ve bu hastanenin bir kısmının gureba, diğer bölümünün ise frengi hastanesi olmasının planlandığını ancak bütçe yetersizliği sebebiyle hastanenin açılmadığını”* (Demiryürek, 2015:59) ifade ederek kazanın sağlık problemlerinin çözümünde çaba sarf etmiştir.

21 Aralık 1916 meclis görüşmelerinde konu memur ve vakıf çalışanlarının maaşlarına zam verilmesiydi. Mehmet Sadık Bey görüşme sırasında *“Efendim, bu Meclis-i Âlide geçen sene de mevzubahis olmuştu. İnegöl’de İshakpaşa Cami-i Şerifi müstahdemininin 1331 ve 1332 (1915 ve 1916) senesi maaşatı el’an verilmedi. Bu adamlara 2 senelik maaşatını lütfen veriniz de o adamlar da biraz nafakalarını alsınlar.”* (MM. ZC., C.1, D.3, İç.3, 8 Kanun-ı Evvel 1332:191-192) şeklindeki ifade ederek vakıf çalışanlarının bir an önce haklarının verilmesini istemekteydi. Ayrıca Mehmet Sadık Bey savaşta mağdur olan insanları düşünmekteydi. 21 Aralık’ta memur maaşlarına zam görüşmesi sırasında söz hakkı alan İnegöllü Mehmet Sadık Bey,

yardıma muhtaç asker ve şehit ailelerin de unutulmamasını ifade ederek onların maaşına da zam verilmesini istemekteydi (Demiryürek, 2015:61).

Mehmet Sadık Bey, 30 Ocak 1915'te mecliste yeni doğan çocuklarını nüfusa kaydettirmeyenlerden alınacak cezanın aile babalarının cephede olmasından dolayı ailelerin ödeme imkanının zor olduğunu belirterek cezanın affedilmesini veya ertelenmesini talep etmekteydi. Bunun üzerine Mehmet Sadık Bey harekete geçerek 9 Temmuz 1915'te konuyla ilgili teklifi meclis gündemine getirdi. Tartışmalar sonucunda askerlik süresinin bitimine kadar bir adet cezanın alınmayacağını, fakat terhisten sonra bir sene zarfında çocukların kaydettirmeleri gerektiği kararlaştırıldı (Demiryürek, 2015:62; MM. ZC., C.1, D.3, İç.1, 27 Kânun-ı Sâni 1330:310-312).

Görüldüğü üzere İnegöllü Mehmet Sadık Bey, mebusluk yıllarında mecliste daima halkın meseleleri üzerinde durmuş ve problemlerin çözümü için çaba sarf etmiştir (Demiryürek, 2015:62-63). Halk için verdiği mücadelesinde başarılı olmuş ve mağduriyetlerin giderilmesinde önyak olmuştur.

2.6. Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifası ve İnegöl'den tepkiler

İtilaf Devletleri İstanbul'da son Osmanlı Mebusan Meclisinin açılmasına herhangi bir tepki göstermedi. Ancak Ali Rıza Paşa Hükümetinin milli güçlere ılımlı tavrı İtilaf Devletlerinin tepki ve baskıda bulunmasına neden oldu. Bu baskılar günden güne arttı ve Ali Rıza Paşa Hükümeti 3 Mart 1920'de istifasını sundu (Şahingöz, 2001:51).

Kazım (Özalp) Bey, Ali Rıza Paşa Hükümetinin İstifasının sebebini:

“Bu istifanın sebebi, İtilâf Devletlerinin, hükümetin muharebelerini sansür ederek dünyaya mağduriyetimizi ilân etmemize ve hakkımızdaki isnat ve iftiralara mukabelede bulunmamıza müsaade etmeyecek derecede baskılarını ileri götürmekten doğuyordu. İtilâf Devletleri İstanbul hükümetini daima tehdit ediyor ve bilhassa kuvayı milliyeye karşı şiddetli davranmasını her fırsatta talep ediyorlardı.” (Özalp, 1998:101).

şeklinde ifade ederek Ali Rıza Paşa Kabinesinin Padişaha sunulan istifasının gerekçelerini belirtmekteydi. Böylelikle İtilaf Devletleri kabinenin istifasını sağladı.

Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifası üzerine Mustafa Kemal gönderdiği telgraf ile rahatsızlığını dile getirerek, Milli mücadelenin her koşulda devam edeceğinin haberini verdi. Ayrıca hükümetin istifası mecliste endişelere yol açtı. Nedeni ise Ali Rıza Paşa Hükümetinin yerine yeni hükümetin Damat Ferit Paşa tarafından kurulacağı haberinin yayılmasıydı (Bilgin, 2015:113).

Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifası üzerine Anadolu'nun çeşitli yerlerinden tepki telgrafları gönderildi. Mustafa Kemal 4 Mart günü Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Hey'et-i Temsiliyesi namına gönderdiği telgrafla tepkisini şöyle dile getirmekteydi.

“Düvel-i mu'telifenin müdahalât-ı mükerreresine karşı nihayet Ali Rıza Paşa Kabinesinin Huzur-u Mecliste istifasını verdiği teessürle haber alınmıştır. Aydın Cephesinde Mübarek Vatanı istila etmeye çalışan düşmanla Kuva-yı Milliye çarpışmakta ve her karış toprağa sadık ve fedakâr evlatlarının naş'larını defn etmektedir. Hiç bir vakit, hiç bir salâhiyet tarihin emrettiği bu vazifeden Milleti men edemeyecektir. İstiklâl temeli ve Vatanımızın temini hususunda her fedakârlığa amade bulunan Milletimizin heyecan-ı mukaddesini ancak Millet'in itimad-ı tammini haiz bir Hükümetin re's-i kâra getirilmesi tatmin edebilir. Bütün Millet bu tarihî günlerde İrade-i Milliyesinin, vekâlet-i mutlakasını haiz bulunan Mebuslarının mukarrerat-ı kat'iyyesine nâ-şikîbâne muntazırdır. Vatanı ve tarihe karşı der'uhde buyurduğunuz mes'uliyet-i azimiyi bütün Cihanın kürsi-i müzakeratınıza ma'tuf olan enzar-ı tetkikini düşünerek Millet'in azm-i fedakâranesi ile münasip kararlar ittihaz buyurulacağından emin olduğumuzu ve Vatanpervane mesainizde bütün Millet'in Refik ve müzahir bulunduğunu arz eyleriz.” (MM. ZC., C.1, D.4, İç.1, 6 Mart 1336:332-333).

İnegöllüler de Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifasına tepki gösterdi. Bu tepkisini 5 Mart 1920'de gönderdiği telgraf ile dile getirdi (Şahingöz, 2001:232). Böylelikle İnegöl İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinde olduğu gibi Kabinenin istifasında da tepkisini göstermiş ve sessiz kalmamıştı.

İnegöl ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden çekilen tepki telgrafları ile Damat Ferit Paşa kısa bir süre de olsa hükümet kuramadı. Ali Rıza Paşa Hükümetinin istifasından sonra Padişah tarafından hükümeti kurma görevi Salih Paşa'ya verildi (Şahingöz, 2001:55).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUNAN TAARRUZU VE İNEGÖL

3.1. Milli Mücadele Yıllarında İnegöl'ün Stratejik Önemi

Yunan taarruzuna geçmeden önce İnegöl'ün stratejik önemini ifade etmeye çalışalım.

İnegöl eskiçağlardan itibaren birçok medeniye ev sahipliği yapmıştır. Tarihsel süreçte sırasıyla bölgeye Hititler, Bithnialılar, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Bergama Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Selçuklular ve son olarak da Osmanlı Devleti hakim olmuştur. Böylece İnegöl'ün bir medeniyet şehri olduğu göze çarpmaktadır.

İnegöl konumu itibariyle Anadolu'ya geçiş güzergahı üzerinde bulunmasından dolayı özellikle Milli Mücadele döneminde önemli olay ve gelişmelere tanıklık etmiştir. 22 Haziran 1920 tarihinden itibaren Anadolu içlerine doğru harekete geçen Yunan kuvvetlerinin 8 Temmuzda Bursa'yı işgal etmesiyle İnegöl de Yunan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yunanlılar tarafından ilk defa 15 Temmuz 1920'de işgal edilmek istenen İnegöl, Milli Mücadele yılları süresince konumu gereği Yunan ordularınca aktif bir şekilde kullanılmıştır. Bölge Bursa, Eskişehir ve Ankara arasında bir koridor vazifesi gördüğünden Yunan kuvvetleri 15 Temmuz tarihinden itibaren buraya yerleşmiştir.

Dolayısıyla İnegöl coğrafyası İnönü muharebelerinde, Eskişehir-Kütahya, Sakarya ve Büyük Taarruz savaşlarında sıkça kullanılmıştır. Özellikle I. ve II. İnönü muharebeleri sırasında Yunan birliklerinin İnönü'de bekleyen Türk birliklerine saldırı yollarından birisi de İnegöl olmuştur.¹⁶ Özellikle Yunan kuvvetleri İnegöl'den Nazıfpaşa-Pazarcık-Karaköy hattını kullanarak taarruza geçmiştir. Bununla birlikte

---

¹⁶ Konuyla ilgili Mustafa Kemal ise “*En mühim istikamet İnegöl'dür.*” diyerek Milli Mücadelede İnegöl coğrafyasının önemini dile getirmiştir.

Türk birlikleri tarafından da Yunan kuvvetlerinin püskürtülmesi için İnegöl hattı defalarca kullanılmıştır.

Yunanlılar İnegöl'ün bu stratejik önemine binaen, 15 Temmuz 1920'den 6 Eylül 1922 tarihine kadar İnegöl'ü aktif bir şekilde kullanmışlardır. Bu süreçte İnegöl 4 defa ciddi anlamda işgale maruz kalmıştır. Yunanlılar bölgeye her giriş ve çıkışlarında çeşitli zulüm, işkence ve gasp faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Geçiş yolu üzerinde olan İnegöl'de bu işgaller sonrasında bir insanlık dramı yaşanmış ve İnegöl harabeye dönmüştür. Neredeyse İnegöl'e bağlı olan tüm köyler yakılmıştır.

İnegöl ayrıca verimli tarım arazilerine de sahiptir. İnegöl ovasında buğday, arpa, mısır gibi birçok tarım ürünü yetiştirilmektedir. Bu özelliği dolayısıyla İnegöl'e Osmanlı devrinde Hüdavendigar Vilayetinin zahire ambarı denilmiştir. Bunun yanında I. Dünya Savaşından önce Koza İnegöl'de en fazla üretilen üründü. Birden fazla ürünün işletilmesi için birden fazla fabrika bulunmaktaydı. Bunun yanında İnegöl'de ormanlık alanların fazla olması, İnegöl ve çevresinde kerestecilik işletmelerinin kurulmasına ve ekonomik anlamda da gelişmesine katkı sağlamaktaydı (Demiryürek, 2015:10; Bilgin, 2015:20; İlter, 2007: 63-65). Ayrıca İnegöl, sancak merkezleri olan Bursa ve Bilecik arasında bir köprü konumunda bulunmasından dolayı ulaşım iki tarafa da yapılabilmekteydi.

3.2. Bursa'nın İşgali (8 Temmuz 1920)

İtilaf Devletleri Sevr Antlaşmasını imzalatırmak ve Anadolu'da çığ gibi büyüyen Türk direnişine son vermek amacıyla Yunan birliklerinin Batı Anadolu'da harekete geçmelerini istemekteydi. Venizelos'un Batı Anadolu ve bütün Balıkesir Livası ile Bursa'nın kendilerine ait olduğunu iddia ederek yapmış olduğu propagandalar (Selvi, 2011:141) böylelikle meyvesini vermiş oluyordu. Bu bağlamda Yunanlılar 22 Haziran 1920 tarihinden itibaren 6 tünden müteşekkil bir kuvvetle farklı güzergâhlardan Anadolu içlerine girmeye başladı (Eğilmez, 1981:50; Yüceer, 2001:69). Yunan ordusu önce Balıkesir ardından Bursa yönüne doğru harekete geçti. Yunanlıların Batı Anadolu'da işgal hareketlerinin başlamasından önce Mustafa Kemal, Bursa'da bulunan Bekir Sami Bey ile görüşmek istiyordu. Bu isteğini çekmiş olduğu telgrafla şöyle bildirmekteydi.

“20 Haziran 1920 akşam üzeri Eskişehir’e hareket ediyorum, orada Fuad Paşa hazretleriyle ve zat-ı alileriyle mülaki olmak va taarruz hususâtı hakkında istişare arzusundayım. Fuad Paşa hazretlerini almak üzere 20 Haziran 1920’de Osmaneli’nde bir tren ihzar olunuyor bu trene Bilecik’te zat-ı alilerinin de yetişmelerini ve birlikte Eskişehir’e teşrif buyurmanızı rica ederim keyfiyet Fuad Paşa hazretlerine yazılmıştır. Bilmuhabere birlikte hareket buyrulması ve cebap itası mercudur.” (TİTE Arşv., K:330, G:21, B:21-001; Bilgin, 2015:150-151).

Bu telgraftan sonra istenilen tarihte Osmaneli’nden Fuat Paşa ile trene binen Bekir Sami Bey, Eskişehir’e giderek M. Kemal Paşa ile görüştü. Mustafa Kemal Yunanlıların bir taarruz hazırlığında olduğunu belirterek bu nedenle Bekir Sami Bey’e birtakım görevler verdi. Yunan taarruzuna karşı maiyetindekilerle birlikte 56. Tümen’e yardım etmesi istendi (Bilgin, 2015:151).

Birkaç koldan Anadolu’nun içlerine doğru ilerleyen Yunan kuvvetleri 30 Haziran 1920’de Balıkesir’i işgal etti. Ardından 2 Temmuz’da Bursa’ya bağlı Mustafa Kemal Paşa ve Karacabey işgal edildi. İleri yöne hareketini sürdüren Yunan ordusu toplam 20.000 civarında bulunan kuvvetiyle Bursa üzerine saldırıya geçti. Ayrıca Yunan kuvvetlerine İngiliz birlikleri tarafından da destek verildi. 6 Temmuzda İngilizler tarafından Mudanya işgal edildi. Yunan ve İngiliz kuvvetlerinin ilerleyişi karşısında halk panikleyerek İnegöl yönüne geri çekildi. Mustafa Kemal, Vali Hacim Muhittin Bey’e gönderdiği telgrafta İngilizlerin ilerleyişi sürdürmesi durumunda şehrin boşaltılması ve birliklerin şehri terk etmesinin gerekebileceğinden hazırlıklı olmalarını istedi. Bu yüzden mahalli idarenin kurulması ve emir ve yönetimin bu idareye verilmesini istemekteydi. Ayrıca şehrin terkedilmesi durumunda para ve değerli eşyalarını yanlarına almalarını tembihlemekteydi. Böylece Mustafa Kemal, sayı ve teçhizat açısından daha üstün olan Yunan kuvvetleri karşısında sonuç alınamayacağını öngördüğü için 56. Tümenin zarar görmesini istemeyerek 7 Temmuz çarşamba günü Bursa’dan birliklerin çekilmesini istedi. Bu sırada Bekir Sami Bey 20. Kolordu Komutanlığına terfi edildi. Bekir Sami Beyin yerine de Yarbey Nazmi Bey 56. Tümen komutanı oldu (Yüceer, 2001:69-71).

7 Temmuz günü ise İsmet Paşa tarafından 20. Kolordu Komutanlığı’na gönderilen telgrafta Bursa’daki birliklerin hemen çekilmesi ve ardından İznik-Yenişehir-İnegöl-Keşiş dağı hattında düşmanla bir çarpışmaya girilmesini istenmekteydi. Mustafa Kemal ise Bekir Sami Bey’e gönderdiği telgrafta Bursa’nın

hemen boşaltılmasını ve İznik-Yenişehir-Uludağ hattında savunmaya geçmesini emretti. Çarpışmanın başlamasıyla cephede erler arasında panik başladı ve 56. Tümenin bütün erleri firar etti. Bunun üzerine 7-8 Temmuzda Bursa Valisi Hacim Bey, Mustafa Kemal'e çektiği telgrafta Bursa'daki birliklerin dağıldığını ve herhangi bir beklentiye girilmemesinin gerektiğini bildirmekteydi. Böylece Yunan ordusu 8 Temmuz 1920 Perşembe günü saat 15.00 civarında ciddi bir direnişle karşılaşmadan Bursa'yı işgal etti (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:579, G:8, B:8-1; Akkılıç, 2008:383; Bilgin, 2015:151-152). Bu tarihten sonra ise İnegöl sürekli olarak Yunan ordusu tarafından belli aralıklarla işgale maruz kalacaktı.

Yunan ordusunun Bursa'ya girişini o yıllarda 14-15 yaşlarında olan tarihçi Kâzım Baykal şöyle anlatmaktaydı:

“Yunan işgali sırasında 14-15 yaşlarında idim. Bugün de aynı adla anılan Altıparmak altındaki Hocahasan mahallesinde oturuyorduk. Yeşil ordu geliyor şeklinde söylentiler etrafa yayılmaya başladı. Güya doğuda isyan var, Halife ordusu bu isyanı bastırmaya gidiyor! Küçük yaşımızla bu orduyu merak ediyor, sarıklı-yeşil cüppeli askerler olarak gelen orduyu tahayyül ediyorduk. Merakımızı yenemeyerek bir arkadaşımınla beraber, bugünkü Ahmetpaşa mezarlığının altında, o zamanki meyvelik-bahçelik olan yerde beklemeye başladık. Nihayet önce bir toz bulutu, sonra ordu görüldü Biraz merak, biraz da korku içinde baktığımızda, düşündüğümüzün aksine, şapkalı, kılıçları çekmiş, atlar üzerinde Yunan askerlerini gördük. Arkadaşım iyice göreyim derken başını biraz fazla kaldırıncı, onu gören bir asker ateş etti. Ayağından isabet alan arkadaşımı güçlükle sürükleyip kaçırmıştık. (...) Yunanlıların şehre girişi sırasında müdafaa olmadı. Herkes evine kapandı. Karşılık görmeyince, işgal kuvvetleri de hiçbir tahribat yapmadılar. Çünkü halka şirin görünmek istiyorlardı. Ordudan ayrı olarak, halkı da karşılarına almamak için aşırı hareketlerde bulunmadılar.” (Akkılıç, 2008:382-383).

Böylece Kazım Bey'de Yunan ordusunun ciddi bir direniş görmeden Bursa'ya girdiğini belirtmiştir. Aslında Bursalıların büyük çoğunluğu Padişahın askerlerini bekliyorlardı. Çünkü birtakım şahıslar halkı yanlış yönlendirmişti. Yunan kuvvetlerini Padişahın askerleri olarak tanıtmaya çalışmış ve onlara ateş edilmemesi konusunda uyarılarda bulunmuşlardı. Bu nedenle halk Yunan işgaline tepkisiz kalmıştı. Bu durum İşgal öncesi 56. Tümen erlerinin firar etmesinde de etkili olmuştu (Eğilmez, 1981:47; Yüceer, 2001:80).

Bu durumu Bekir Sami Bey, 8 Temmuzda gönderdiği telgrafta;

“8 Temmuz 1920 günü saat 09.00'dan önce Yunanlıların dolgun mevcutlu bir süvari alayı ile Sülüklü cephesine keşfe giriştiğini ve buradan bir alay piyadesinin

takip etmeye başladığını, 56. Tümen'le çatışmayı akşama değin sürdürmeye uğraşacağını sunmuştum. Orhaneli'nden dönen 174. Alayın 3. Tabur erlerinin tümüyle dağılmış olmaları ve dün akşamki 174. Alayın 2. Tabur erlerinin yarısının silahlı olarak kaçmış olmaları ve birlikler arasında kaçma olaylarının artması, çatışmasız Bursa'yı terk ederek elde birlik bulundurmaya istek ve olanak bırakmıyordu.

2. Alay, dört makineli tüfekle Gemlik-Bursa yolu üzerinde olduğundan, bu alayın aynı zamanda birliklerin koruma görevini göreceği de düşünülüyordu. Pek üstün güçler karşısında, çatışmayı günbatımına dek sürdürmek zorunda olan Tümen bunu da kendisine çekmişti (buyruğuna almıştı). Çatışmanın başlaması üzerine cepheleden derhal panik başlamış, subayların büyük çabalarına karşın 2. Alay da içinde olduğu halde, 56. Tümen erleri tümüyle kaçmış, yalnız atlı (olan) subaylar kendini kurtarabilmiştir.

Bursa'nın 10 kilometre doğusundaki sırtlarda beklenilmiş ve bir savunma hazırlığına çalışılmışsa da yalnız subaylar geldiğinden buna da olanak bulunamamıştır.

Milis ve jandarmalardan oluşan bir gücü, zayıf bir artçı görevi görmek üzere Bursa-İnegöl arasında bıraktım. Subaylar ve Vali ile İnegöl'e geldim. Ne bir top, ne bir makineli tüfek kurtarılamamış ve hepsi kaçan erler yüzünden yollara terk edilmiştir. Bir iki saat dinlenmeden sonra Bozüyük'e hareket edilecek. 56. Tümen subayları Bozüyük'te bırakıldıktan sonra, söz konusu yeri (İnönü mevzilerini) kapamaya çalışacağım sunulur." (Akkılıç, 2008:385-386; Ünal, 2002:).

izah ederek, asker ve subayların büyük bir bölümünün panikleyip silahlarını bırakarak dağıldığını ve Mustafa Kemal'in istediği bölgede savunma düzeni alındığını fakat asker yetersizliğinden dolayı başarısız olduğunu bildirmiştir.

Bunun üzerine Bekir Sami Bey, 9 Temmuz Cuma günü İnegöl'den hareketle Bozüyük'e geçti. Burada, Mustafa Kemal'e Bursa'nın işgali ile ilgili bilgiler verdi ve burada bir durum değerlendirilmesi yapıldı. Sonrasında ise Bursa'nın işgal olayı nedeniyle 14 Temmuz 1920'de Bekir Sami Bey'e gönderilecek olan telgrafla görevine son verildiği bildirilecekti.¹⁷ (Yüceer, 2001:89-90; Bilgin, 2015:153-154).

Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberi Anadolu'da büyük bir yankı uyandırdı ve bu haber aynı zamanda Büyük Millet Meclisi'nde de olumsuz bir

---

¹⁷ Bekir Sami Bey'in görevden alınmasını Emin Erkul şöyle ifade etmektedir: "Eğer Bekir Sami Bey olmasaydı Bursa'da bir Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı kurmak mümkün olmaz, özellikle halifecilerle, yobazlar, gayrimüslim unsurlar ve eşkıyanın el ele vermesi yüzünden bir anarşi ocağı haline gelirdi. Bekir Sami Bey'e Padişah Vahdettin tarafından 15 bin liralık bahşiş ile Tuğgenerallik rütbesi teklif edildiği halde milli hareketten ayrılıp İstanbul emrinde çalışmayı kabul etmemiştir." Ardından Bekir Sami Bey Antalya ve Havalisi Komutanlığına atandı. Bu görevden sonra Bekir Sami Bey bu sefer Kuzey Kafkasya Askeri Murahhaslığına atandı. 1921'de bu görevinde de ayrıldı. Temmuz 1924 tarihinde de askerlikten emekli oldu. Daha fazla bilgi için Bkz. Yüceer Saime, *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920-11 Eylül 1922)*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa 2001, s.90; Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde...*, s.154-155.

havanın oluşmasına neden oldu. 10 Temmuz 1920’de 31 Milletvekili tarafından Meclis Başkanlığı’na sunulan;

“Riyaset-i Celileye

Birinci makarrımız olan Bursa’nın sefil Yunanlılar tarafından işgali ve bu işgal neticesiyle orada din ve vatan kardeşlerimizin dūçar olduğu mezâlimin teessüratına iştirak ettiğimizin bir nişânesi olmak üzere, celsenin yirmi dakika tatiliyle riyaset kürsüsünün pūşide-i siyah ile örtülmesini teklif ederiz.” (TBMM ZC. C.2, D.1, İ.ç. 1, 10 Temmuz 1336:236).

şeklindeki önerge ile Başkanlık kürsüsünün siyah bir pūşide ile örtülmesi kararı alındı ve 6 Eylül 1922’de alınan karara kadar da bu örtü kürsüden kaldırılmadı (TBMM. ZC. C:22 D:1 İ:3, 6 Eylül 1338:513).

Bursa’nın işgal olayı halkı derinden üzmele birlikte aynı zamanda onlarda tedirginliğe de neden olmuştu. İşgali duyan halk ve memurlar panikleyip İnegöl’e doğru harekete geçmişlerdi (Özalp, 1998:144). Halk çaresiz bir şekildeydi ve tam teçhizatlı olan Yunan ordusuna pek fazla direnemiyordu. İnsanlar daha güvenli bölgelere geçmeye çalışıyordu. Yunan saldırısına karşı Türk genelkurmayı tarafından bölgede önlemlerin alınması için birtakım çalışmalar başlatıldı.

3.3. İnegöl’ün İşgali

Bursa’nın 8 Temmuz günü işgalinden sonra Yunanlılar aynı gün Kestel mevkiine doğru ilerleyerek burada güvenlik önlemleri aldı. 9 Temmuz gününü burada dinlenerek geçiren Yunan kuvvetleri, 10 Temmuz günü bir Yunan Albayı komutasında, Yunan 6’ncı deniz alayı, bir dağ topçu bataryası ve bir süvari bölüğünden kurulu birlik, Kestel’de İnegöl ve Yenişehir hattını denetim altına almak için mevzilendi. Aynı gün bir Yunan müfrezesi Orhaneli’ne girmiş, 12 Temmuz’da da İznik işgal edilmişti (Eğilmez, 1981:59; Akkılıç, 2008:387). Bu gelişmelerden sonra ileri harekete geçen Yunan kuvvetleri İnegöl’ü işgale kalkışacaklardı.

İnegöl Yunan kuvvetleri tarafından Bursa’nın işgalinden bir hafta sonra 15 Temmuz Perşembe günü ilk defa işgal edilmek istendi. Bu amaçla İnegöl üzerine harekete geçen Yunanlılar yaşanan muharebe sonrasında çekilmek zorunda kaldı. (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:673, G:191, B:191-1). Kesin olarak bölgeden çekilmeyen

Yunan ordusu, Kazancı bayırına cephaneye sevk ederek bölgedeki İnegöl müfrezesine karşı konumunu korumaya çalıştı (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:107, B:107-1). İnegöl'ün bu ilk işgali sonrasında taraflar ciddi kayıplar vermişti. Nitekim 27 Temmuz 1920'de durumun izahı yapılarak gönderilen belgede;

“Düşman İnegöl'e girememiş Cerrah ve Yenice-i Gayrimüslim karyelerine kadar sevk edilen keşif kolları burasını düşmandan hâl bulmuştur. 25/ 7/ 36 düşmanın ta'riği esnasında ve muhtelif müfrezelerde ki za'iyâtımızın aded 56 şehîd ve aded 39 mecrûhe baliğ olduğu tahkik etmiş ve düşman zayi'atından daha fazla olduğu anlaşılmıştır.” (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:185, B:185-1; ATASE Arşv, İSH. Kol., K:674, G:187, B:187-1.)

denilmektedir.

Yine zayıfla alakalı 26 ve 28 Temmuz 1920 tarihlerinde gönderilen telgraflarda ise İnegöl'de Sait Bey'in başında olduğu Milli müfrezeler ile Yunan kuvvetleri arasında vuku bulan çatışma neticesinde tarafların zayıflarının oldukça fazla olduğu tekrarlanmıştır (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:175, B:175-1). Neticede 27 Temmuz günü gönderilen telgrafta İnegöl'ün Yunan işgalinden kurtarıldığı bildirilmektedir (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:872, G:158, B:158-1). Bu ilk işgalden sonra İnegöl sürekli olarak Yunan kuvvetleri tarafından kontrol edilmeye çalışılmış ve Türk ve Yunan birlikleri arasında ufak çaplı da olsa aktif bir şekilde çatışmalar yaşanmıştır.

Yunanlılar çatışmaların devam ettiği sırada bölgeye sürekli takviye kuvvetler sevk etmekteydi. 19 Ağustos 1920'de gönderilen telgrafta Yunanlıların kuvvet takviyeleri hakkında şöyle söylenmektedir:

“1- Omuzlarında altı rakamı bulunan Yunan alayına mensubu oldukları anlaşılan 800 kişilik Yunan askerinin dün 18/8/36 da Kazancı'ya gelerek beşinci alay kıt'asına tebdil eylediği ve tebdil olunan askerin geriye giderek Kazık köyü civarına istirahatata geçtiği Dimboz istikâmetine geldiği arz edilmiş kuvvetinde orada mevcûd kuvvetleri tebdil eylediği yolcuların ifadesinden anlaşılmıştır.” (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:977, G:103, B:103-1).

Ertuğrul Grubu Kumandanı Kazım Bey 29 Ağustos 1920 tarihinde gönderdiği telgrafta Yunan kuvvetlerinin durumunu öğrenmek için nasıl bir yol izleneceğini şöyle bildirmiştir:

“Yarın (30.8.36) Ağustos günü gerek Yenişehir ve gerekse İnegöl istikametlerinden müteaddit keşif müfrezeleriyle düşman mevzilerine takarrüp edilerek kuvvet ve vaziyetin meydana çıkarılmasına uğraşılacağı maruzdur. 29.08.36 Ertuğrul Grubu Kumandanı Kâzım.” (Özalp, 1998:154).

11. Tümene bağlı 127. Alay Komutanı Osman Bey'in emrindeki birliklerinden bir görev gücü Yunan birliklerinin durumunu öğrenmek için İnegöl'e girdi. Doma Köyü yönüne ilerleyerek Halhalca sırtlarına geçti. 30 Ağustos günü Kazancı-Koyunhisar hattında bulunan Yunan kuvvetleri ile akşam saatlerinde çatışmaya girdi. Çatışmada bir subay şehit, on askerde yaralandı. Keşif amaçlı olan bu saldırıda yeterli bilgiler alınamayınca bu süvari gücü tekrar İnegöl'e çekildi (Akkılıç, 2007:446).

Yunan saldırıları aktif bir şekilde devam etmekteydi. Nitekim 2 Eylül günü gönderilen telgrafta: *“Düşmanın İnegöl cephesinde kuvvetli bir süvâri bölüğü ile yapmak istediği ta'arruz tarafımızdan yapılan mukâbele süvâri ta'arruzu ile tard ve siperlerine kadar ta'kîb edilerek zâyî'at-ı külliye verdirmiştir.”* (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:677, G:101, B:101-1) denilmekteydi.

9 Ekim 1920'de İnegöl cephesinde Yunan ve Türk birlikleri arasında yeni bir çatışma meydana gelmiş ve Süvari birliklerinin bir kısmının esir düştüğü bildirilmişti (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:680, G:13, B:13-1). 9 Ekim günü gönderilen başka bir telgrafta:

“İnegöl cephesinde 9/10/36 sabahı süvari müfrezelerimiz Ümidalan ve Doğu üzerinden Kazancı bayırına taarruz etmiştir. Düşman top ve makineli tüfenk ateşiyle mukâbele etmiş ise de mücâhiderimiz dört saat şiddetli muhârebeye devam etmişler ağır yaralı bir Yunanlı ile bir Ermeniye esir etmişlerdir. Bu muhârebe düşmanın zayıfatı ziyâdedir. Bizim taraftan hali Süvari Takım Kumandanı Kırşehirli Nuri Bey büyük bir kahramanlık gösterdiği esnada şehid olmuştur. Efrâddan birkaç yaralımız vardır.” (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:944, G:113, B:113-1).

şeklinde ifade edilerek çatışmadaki kayıpların haberi verilmiştir. Ayrıca 10 Ekim'de gönderilen telgrafta: *“10/10/36 da Firuz Bey müfrezesinin Halhalcı ve Domaköy ile Babasultan cihetlerinden kahramancasına taarruz ettiği ve düşmanın kısmen geri çekilerek el-yevm Kangal ve Ümidalan hattında bulunduğu anlaşılmıştır.”* (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:944, G:115, B:115-1) denilerek Yunan kuvvetlerinin çekildiği bildirilmekteydi.

24 Ekim'de 300 kişiliden oluşan İnegöl Milli Taburu,¹⁸ Halhalca Sırtlarına saldırıya geçti. Ancak yoğun topçu ve makineli tüfek ateşleri taburun dağılmasına neden

¹⁸ I. Dünya Savaşı'nda esir düşmüş, daha sonra serbest kalıp memleketlerine dönen Alibey Köyü'nden Hafız Behçet, Kulaca Köyü'den Nebi ve İnegöl'den Hafız Şabanoğlu Cafer Beyler tarafından kurulmuştur. İngilizlerin Eskişehir'den atılmaları esnasında Bilecik'te görev almıştı. Bu tabur Bursa'nın işgali sonrasında ise İkinci Kuva-yı Seyyare'ye bağlanmıştır. 1921'de İkinci Kuva-yı Seyyare'nin 3.

oldu. Çarpışma sonucu taburda 80 kişi kaldı. Birliğin Tümen Komutanı olan Yarbay Ayıcı Arif Bey, Yunan kuvvetlerine karşı saldırının devam etmesini istedi. Türk Birliği, Yunan mevzilerine 1200 metreye kadar yaklaşırsa da başarılı olamadı ve bu birlik tümüyle dağıldı. Yetim İbrahim Bey komutasındaki milis müfrezesi ise Yunan kuvvetlerine 800 metreye kadar yakınlaşabildi. Neticede İbrahim Bey müfrezesi dağılmadıysa da daha fazla ilerleyemedi. Bunun yanında Uludağ'ın Kuzey yamaçlarından Aksu yönünde ilerleyen atlı milis müfrezesi de Yunan mevzilerinden makineli tüfeklerle karşılık verilmesi üzerine başarılı olamadı. Bu saldırı eylemlerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 25 Ekim'de iki Piyade taburu ve iki topçu bataryasından oluşan bir Yunan birliği Halhalca doğrultusunda karşı saldırıya geçti. Bu karşı saldırı neticesinde mevzilerde tutunmaya çalışan Türk müfrezesi, Binbaşı Şerif Bey'in komutasında bir piyade taburu ve iki dağ topu ile desteklendilerse de Yunan birliklerinin saldırısını durduramadı ve çatışmada Binbaşı Şeref Bey de şehit oldu. Bu haberin duyulması çöküntüye ve bozguna yol açtı. Müfreme erleri mevzilerini terk ederek dağıldılar. Dört subay şehit, beş subay da yaralı veren tabur, elindeki iki dağ topunu düşmana bırakarak İnegöl'e çekilmek zorunda kaldı. 27 Ekim akşamı Kazancıdan İnegöl doğrultusunda ilerleyen Yunan güçleri direnişle karşılaştı. Bunun üzerine İnegöl topçu ateşi altına alındı. Daha fazla direniş gösteremeyen Türk birlikleri Kasabayı boşaltmak zorunda kaldı. (Akkılıç, 2008: 449-450; Bilgin, 2015: 173). 27 Ekim'de gönderilen telgrafla İnegöl'ün işgal edildiği bildirildi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:681, G:94, B:94-1). Böylelikle İnegöl, Yunanlılar tarafından ilk defa işgale uğradı.

1 Kasım itibariyle askeri eylemlerin son bulmasıyla Yunan kuvvetleri mevzilerine çekilmiş, (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:585, G:2, B:2-1) 2 Kasım günü ise İnegöl'ü tahliye ederek geri çekilmişti (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:585, G:28, B:28-1). 2 Kasım'da Garp cephesi kumandanı Ali Fuat Paşa, gönderdiği telgrafta:

“Fırka 24 mıntıkasında Yenişehir İnegöl mıntıklarında ki bi'l-umum köylerde Yunanlılar hatır-u hayale gelmez şenâ'lar yaptıktan sonra Bursa istikametine çekilmişlerdir. Tamamen hâmil etmek üzere gönderilen keşif küt'âtımızdan henüz

---

Süvari Tümenine dönüşmesi sonucu kesin olmamakla birlikte düzenli orduya katılmış olduğu beyan edilmiştir. Ayrıca İngilizlerin Eskişehir-Bilecik-Lefke-Adapazarı-İzmit demiryolu hattından atılmaları esnasında bir İnegöl taburunun görev yaptığını bilinmektedir. Daha fazla bilgi için Bkz. Yılmaz Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları, Ankara 2008, s. 452.

rapor alınmamıştır. Bursa'dan gelen yolcular İnegöl'e çekilen düşmanın Kazancı da kaldığını ifade eylemişlerdir.” (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:585, G:13, B:13-1).

diyerek Yunan kuvvetlerinin son durumu hakkında bilgi vermiştir. 4 Kasım günü çekilen telgrafta ise İnegöl'ün geri alındığı bildirilmişti. Böylece İnegöl tekrar Türk birliklerinin denetimine geçmişti. Ayrıca çatışma sırasında 24. Fırka kumandanının da yaralandığı bildirilmiştir (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:589, G:95, B:95-1).

Yunan kuvvetleri geri çekiliş ve saldırılarında İnegöl'ü sürekli kullanmaktaydı. Yunan birlikleri her defasında bölgede maddi ve manevi tahribata neden olmaktaydı. 6 Kasım günü Ali Fuat Paşa tarafından gönderilen telgrafta Yunanlıların İnegöl ve Yenişehir istikametlerinde ilerlediğini ve bu bölgelerde bazı yerleri yaktığını bildirmekteydi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:725, G:125, B:125-1). Ayrıca 6 Kasım günü gönderilen bir diğer telgrafta, Yunan birliklerinin yakıp yıktığı köylerde halkın açlıkta kaldığı bildirilmekteydi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:725, G:124, B:124-1).

İnegöl'ü işgal altına alan Yunanlılar bölgede özellikle sivil halka karşı zulümlerinin şiddetini arttırmaktaydı. Bu durum halkta endişelere yol açmaktaydı. 28 Kasım 1920 Tarihinde bildirilen yazıda, İnegöl'ün Yunan kuvvetlerince işgal edilmesinden cesaret alan Rum halkının civar köyleri yağmalayıp bir milyona yakın hayvan ile pek çok eşyayı arabalarla naklettikleri ve Bursa ovasının bu tür çalıntı hayvanlarla dolu olduğu ifade edilmiştir (BOA. HR. SYS. 2620/30). Ayrıca 27 Aralık 1920 günü çekilen telgrafta Yunan kuvvetlerinin İnegöl'den Kazancı'ya çekildiği ve çekilirken köylünün mallarına zarar verdiği bildirilmekteydi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:137, B:137-1). Özellikle bu durum İnegöl'de halkın Yunan saldırısından dolayı dışarı çıkmamasına ve ekinleriyle uğraşamamasına neden oldu. Dolayısıyla Yunan baskınları bölge halkının ekonomik açıdan da ciddi anlamda zarar görmesine sebep oldu.

3.4. İnegöl'ün İşgali Sonrası Bölgede Yeniden Yapılanma Çalışmaları

Yunan Ordusu Bursa'nın işgalinden bir hafta sonra 15 Temmuz'da İnegöl'e saldırıya geçti. Sayı ve lojistik açıdan yetersiz olan Türk birliklerinin sayı ve teçhizat yönünden son derece üst düzeyde olan Yunan kuvvetlerini durdurması zor gözükmekteydi. Bu nedenle mevzilerin sağlamaştırılması adına Türk birliklerinin

takviye edilecek yeni kuvvetlere ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacı gidermek için 19 Temmuz 1920’de gönderilen bir telgrafta İnegöl’de 1308 ve 1309 doğumlulardan Milli Taburların teşkiline başlandığı ve bundan dolayı 1308 ve 1309 doğumlu erkeklerden Miralay Kazım Bey’in emrine verilmek üzere asker istenmişti. Böylelikle İnegöl’de Milli Taburların kurulması için somut adımlar atılmış oluyordu. 24 Temmuz 1920 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı, bir yönerge yayınlarken ve 11. ve 61. Piyade Tümeninin Ertuğrul Grubu adı altında birleştirilmesi ve kumandanlığına da Kazım Bey’in (Özalp) getirilmesine karar verdi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:579, G:30, B:30-1,2; Bilgin, 2015:157-158) Kazım Bey Ertuğrul Grubu’nun kuruluşunu şu şekilde anlatmaktadır:

“Eskişehir’de her taraftan gelip toplanmış olan silahlı ve silâhsız çok sayıda halk ile ayrıca Garp Cephesi Kumandanlığı tarafından toplanarak subayların emri altında talim ve terbiye ettirilmekte olan bir depo kıtası mevcuttu. Harp kuvvetleriyle bu depo askerlerini bir düzene koyarak ve beraberimde gelmiş olan subayların emrine vererek bir nizamiye alayı ve ayrıca milli müfrezeler kurdum. Mustafa Kemal Paşa bu günlerde Eskişehir’e geldi. Yeniden kurulan nizamiye ve milli kuvvetleri teftiş etti. Subayların ve askerlerin maneviyatlarını artıracak sözler söyledi. Ben kurulan bu kuvvetlerle Bilecik’e gittim. Bu sırada İnegöl’ün müdafaası için Pazarcık’a yollanmış olan 11. Fırka da emrine verildi. Bütün bu kuvvetlerle “Ertuğrul Grubu“ teşkil edilmiş oldu...” (Özalp, 1998:149).

Bursa’nın işgali sonrasında olası Yunan taarruzlarına karşı Türk birliklerinin takviye kuvvetlere ihtiyacı bulunmaktaydı. Ertuğrul Grubu’nun kurulmasından sonra asker ihtiyacının karşılanması ve İnönü mevzilerinin sağlamlaştırılması için İnegöl ve çevresinden asker istendi. Eylül 1920 tarihinde İnegöl Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine gönderilen telgrafta bu istek şöyle bildirilmekteydi:

“1- Bilecik, Söğüt, Yenişehir, İnegöl kazalarında bulunan şimdilik üç yüzden üç yüz yedi tevellüdü dahil olmak üzere kaffe-i evladı İslam silah ve cephaneleri ile bir aylık yiyecek ve para ve giyeceğini alarak İnegöl ve Yenişehir cephelelerinde ispat-ı vücud etmek üzere kazalarındaki millet heyetine geleceklerdir.

2- Bu tevellütte bulunanlardan silahı olmayanlar silâhsız olarak geleceklerdir.

3- Silahı olup da bu tevellütte bulunmayanlar cephane silâhsız olarak geleceklerdir.

4- Silahı vermeyen hariç tevellütlü memleket haricine sevk olunacaklardır.

5- Ulema ve eşraf-ı memleket dahi bu tevellütte bulunan efrat ile beraber cephelere gideceklerdir.

6- Tevellüt efradından imtina veya firar eden olur ise maarife ile memleket haricine sevk olunacaklardır.

7- Tevellüt haricinde bulunanları da hıdmat-ı diniye ve vataniyelerini ifa etmek arzusunda serbesttirler. Yani bu tevellüt haricinde bulunalar, rızaları ile cepheye gidebiliyorlardı.

8- Tevellüt haricinde bulunlar cepheye rızalarıyla gitmeyecek olurlarsa, muavenet-i nakdiye de bulunacaklardır.

Kaza ve nevahilerde birer millet heyeti teşekkül ettirilerek altı gün zarfında iş bu talimat ahkâmına tevfiğatın hareket olunması selamet-i vatan namına pek ehemmiyetle rica olunur.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K: 981, G:165, B:165-1; Bilgin, 2015:166-167; Bilgin, 2016:519).

Nitekim I. Dünya Savaşı’nda esir düşüp ve Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra serbest kalarak İnegöl’e dönen erlerden Alibey Köyü’nden Hafız Behçet, Kulaca Köyü’den Nebi ve İnegöl’den Hafız Şabanoğlu Cafer Beyler tarafından “İnegöl Milli Taburu“ adıyla bir milis gücü kuruldu. Milli mücadele yıllarında önemli katkılarda bulunan bu tabur İngilizlerin Eskişehir’den atılmasında da görev almıştı. Bursa’nın işgali sonrasında ise bu birlik Çolak İbrahim Bey tarafından kurulan İkinci Kuva-yı Seyyare’ye bağlanmıştır. (Akkılıç, 2008:113; Bilgin, 2015: 90-95;)

2. Kuva-yı Seyyare müfrezesi, milli mücadele yıllarında önemli hizmetlerde bulunan müfrezelerin başında gelmektedir. 1917’de emekli olan Bozüyük’te kereste ticaretiyle uğraşan Süvari Binbaşı Çolak İbrahim Bey tarafından kuruldu. İbrahim Bey ve komutasındaki güçlere Bursa’nın işgalinden sonra Uludağ bölgesinin de sorumluluğu verildi. Çolak İbrahim Bey işgalden sonra Uludağ’da bulunan Püskülsüz İsmail ve Abdürrezzak ile görüştüğü ve işgal kuvvetlerine baskınlar düzenlemek konusunda onlara teklifte bulunduğu bilinmektedir. İbrahim Bey komutasındaki 2. Kuva-yı Seyyare, Çerkez Ethem olayından sonra 1921 yılı başlarında düzenli orduya katılarak yeniden örgütlendi ve 3. Süvari Fırkası adını aldı (Çolak,1996:98; Akkılıç, 2008: 300; Yüceer, 2001:54).

Gürcü Nuri isimli bir vatansever de İnegöl’de bir milis gücü oluşturmuştu. Ahı Dağı’nda bulunan bu milis gücü özellikle İnönü Savaşları sırasında Karaköy civarlarında Yunan kuvvetlerine ait kamyonları yaktı. Böylelikle çete ikmal yollarına baskınlar yaparak Yunanlıların yıpranmasını sağlamıştı(Akkılıç, 2008:477).

Bölgede en fazla adından söz ettiren bir diğer milis gücü Gökbayrak taburudur. Kuruluşunda Beşir Pakalın ve İnegöl’den Hafız Abdullah rol almıştır. Bu tabur Bursa

valisi Hacim Bey ve 56. Tümen Komutanı Bekir Sami Bey öncülüğünde kurulmuştur. Müfrezenin üyelerinin Ehliman, Ahıskalı İsmail, Püskülsüz İsmail, Karabacak İsmail, Dörtköşe Bekir, Gâvur Hacı, Gâvur Ali, Gemlik'ten Paraşoğlu Hasan Ağa ve Dağıstan Paşa olduğu Beşir Pakalın tarafından bildirilmiştir. (Yüceer, 2001:55). Milli Mücadele yıllarında önemli görevlerde bulunan bu tabur da daha sonra Miralay Kazım Bey'in komutasına verilmiştir.

3.5. Mustafa Kemal'in İnegöl'ü Ziyareti ve Yaşanan Hadiseler

Pazarcık'ta bulunan 11. Tümenin Ertuğrul Grubuna bağlanması ile artık İnegöl'ün Yunanlılara karşı savunmasını Ertuğrul Grubunun yapacağı anlaşılmaktaydı. (Özalp, 1998:149). Ertuğrul Grubunun kurulmasıyla Yenişehir-İnegöl hattında yeni bir cephe oluşturuldu. Böylelikle Bursa yönünden gelen Yunan kuvvetlerinin durdurulması sağlandı (Özalp, 1998:151). Bu sırada Mustafa Kemal, Fevzi Paşa ve bir grup mebustan oluşan bir heyet, Ertuğrul Grubu ve bölgeyi teftiş etmek için Ankara'dan hareket etti. Bölgeye gelen Mustafa Kemal, Ertuğrul Grubunu ve bölgeyi teftiş etti. 29 Temmuz gününü Pazarcık'ta geçiren Mustafa Kemal, 30 Temmuz günü İnegöl'e geçerek buradaki askeri birlikleri tetkik etti. (Cebesoy, 2000:486; Bilgin, 2015:162).

Mustafa Kemal İnegöl gezisini 9 Ağustos 1920 günü Meclis kürsüsünde:

“ İnegöl'e nazır olan mevzii asliyeye vasıl olduk. Bu mevzii aslinin ilerisinde İnegöl'de de askerlerimiz vardır. Düşmanla hali temasta bulunan muhtelif kuvvetler ve küt'alarımız vardır. İnegöl vadilerinde bulunan gurup ile temas hâsil olmadı. Mevzii aslı üzerinde bulunan kıtaatla iştilal ettik. Orada mevziin tetkikatıyla bir müddet meşgul olduk, bu mevzi de pekiyi intihap edilmiştir ve şayanı istinat bir mevzidir. Mersin merkezine temas eden harekâtı kısmen gördük. Bunların da vaziyeti mucibi memnuniyettir. Mersin garbinde bulunan kıtaatı askeriyeyi görmekten sarfinazar ettik. Çünkü aynı kıtaatın eccasından idi. Çünkü gördüğümüz cüzütamlarla diğerler hakkında bir fikir edinmiştik. Vakit dar olduğundan yola gelip bizimle mülâki olması için emir verildi. Diğer tarafın sağ cenahı ve sol cenahtaki kıtaatı görmek için geri dönmek icap etti. Arabaları terk ettik ve o gün arkadaşlar ikinci defa olarak sağ cenaha vasıl olduk. Sağ cenahta kezalik gayet muntazam ve fevkalâde şayanı ehemmiyet bir kıta-i askeriyeyi teftiş ettim. Bu teftişimiz de bizi fevkalâde memnun etti. Onu müteakip ki Pazarcık'a avdet ettik ve Pazarcık'tan sonra da tekrar Karaköy istasyonundan tren alarak Ertuğrul'a gittik. Efendim bu gurup mühim olarak iki istikameti ihtiva ediyor, biri Bursa İnegöl, Eskişehir; diğeri Bursa ve Bilecik üzerindedir. En mühim istikamet İnegöl'dür ve bunun üzerindeki heyet de kabiliyet itibariyle şayanı emniyet bir kıta olmaktadır. ” (TBMM GCZ. C.1, D.1, İç.1, 09 Ağustos 1920:119).

şeklinde beyan ederek İnegöl'deki birliklerin manevi gücünün yüksek olduğunu ve bundan dolayı ayrıca memnuniyetini dile getirmekteydi.

Bölgeye gelen heyet arasında Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey'de bulunmaktaydı. Muhittin Baha Bey ise İnegöl Cephesinde karşılaştığı 15 yaşındaki bir çocuk ile arasında geçenleri şöyle ifade etmekteydi:

“İnegöl cephesinde ağaçlar arasında, sisler arasında askerilerimizi gezerken, onların ayrı ayrı ellerini sıkarken, on beş yaşında bir çocuk gördük. Bu nazarı dikkatimizi çekti. Oğlum burada ne geziyorsun? dedim. Vatan vazifemi yapmaya geldim dedi. Sen dedik, oğlum muharebe ettin mi? Ettim. İzmir cephesinde müdafaa! Vatanı korumakla görevli olan asker arasında ben de bulundum dedi. O küçük çocuğun, fakat o büyük kalbin yanında büz bir parça küçüklük hissederek, onu okşayarak elini sıkarak ayrıldık. Bir diğer mahalde on altı yaşında bir çocuğa rast geldik. Onun elinde mübarek bayrağımızı, altı yüz elli seneden beri bize şan veren, bize istiklâl veren, fakat bugün tehlikede bulunduğundan dolayı onu tehlikeden kurtarmak için hepimizin yemin ettiği güzel bayrağı bulduk ve ihtiyarlar, elli altmış yaşında adamlar bulunan ordu içinde yirmi otuz yaşında kahramanlar bulunan ordu içinde, o güzel, bayrak; on beş, on altı yaşında bir çocuğa verilmişti. Ona o kadar itimat etmişler, onun imanına, onun Türkülük ve Müslümanlık ruhunu temsil etmesine o kadar iman etmişler ve o kadar itinan peyda etmişlerdir ki o bayrağı ona vermişler ve haydi oğlum demişler sen altı yüz senelik Osmanlı tarihinin güzel ve yüksek mümessilisin, onu müdafaa et. O kahraman çocuğun elini tuttuk. Oğlum Allah seni millete bağışlasın dedikten sonra ayrıldık.” (TBMM ZC. C.3, D.1, İçt.1, 09.08. 1336:159; Bilgin, 2015:161).

İnegöllülerin vatanseverlikleri bununla da sınırlı değildi. İnegöllü bir köylü kadının fedakarlığı şu şekilde anlatılmaktadır:

“İstiklâl Cengi sıralarında İnegöl toprakları büyük facia geçirmiş: Domaniç Dağları'ndan inen bir köylü kadını, düşmana yol göstererek vatana hıyanet eden oğlunu silâhıyla vurarak yere sermiş.

İki satırla kısaltılan bu hâdise, bir roman, bir destan mevzuu olabilecek kadar geniş, engin... Bir Türk kadınının yüksek vatan sevgisini ve inancını ifade ettiği için, kadınlık tarihimizin sayfalarına yeni bir ün katacak kadar haşmetli... Biricik sevgili çocuğunu kendi elleriyle yere seren kahraman ananın geçirdiği ruh çarpıntuları bakımından, psikolojik değeri yüksektir.

Hikâyeyi Kurtuluş savaşında bulunmuş bir arkadaştan şöyle dinlemiştim:

Bir Yunan fırkası Bursa'nın Adranos kazasından geçti. Domaniç'ten Sultan Dağları'ndan Kütahya üzerine doğru yürüdü. Karargâh kumandanı Nâzım Bey, şehit oldu. İnegöl halkı yediden yetmişe kadar düşmana karşı koymaya hazır. Silâh bulamayanlar, taş, odun, demir parçalarıyla yurdu korumaya gidiyorlar!

O sırada Domaniç Dağları'nın bu yiğit kadını da yirmi yıl bütün bir gençliğini harcayarak yetiştirdiği oğlunun eline silâhlarını veriyor Ona aşladığı vatan sevgisinden emin bir halde göğsünü gere gere, İnegöl'e düşmanın karşısına gönderiyor.

Lâkin ne yazık ki; dağdan inen bu saf köylü çocuğu bize hıyanet eden bir jandarma onbaşısının oyuncağı oluyor. Yaptığı işin kötülüğünü fark etmeden düşmana haber taşıyor.

Bir gün köyünde oğlunu yurdunun kurtuluşu için dua ederek bekleyen bu talihsiz anaya uğursuz bir haber veriyorlar:

“Oğlun düşmana casusluk etti!.”

Kadın bir an duraklamadan silâhlarını kuşanarak atına binip yola düşüyor. Kuytu ormanlar, yalçın kayalar aşarak bir yıldırım hızı ile İnegöl’e iniyor. Aldığı adrese göre oğlunun bulunduğu yere varıyor. Kendisini görmek üzere geldiğini söylüyor.

Az sonra anasının gelişine sevinen genç, elini öpmek için koşu koşu yaklaşırken atının üstünde dimdik bekleyen kadın, kara feracesinin yenine sakladığı silâhı çekerek onu kanlar içinde toprağa seriyor ve atın başını çevirerek arkasına bakmadan, bir kasırga hızıyla dönüp kayboluyor...” (Mısıroğlu, 1976:124-127; Sarıhan, 2009:211-212).

Ayrıca Hüseyin Rahmi (Apak) Bey İnegöl’de Yunan ordularının kaçıışı esnasında 16 yaşındaki bir çocuğun gösterdiği kahramanlığı şöyle anlatmaktadır:

“Siması hâlâ gözlerimin önünde. Sarı saçlı, ak yüzlü bir çocuk. Bir evin içinden çıkan (herhalde kendi evi olacak) bir Yunan askerini kovalıyor. Elinde bir balta Yunan erinden daha hızlı koşuyor. Ona yetişti, kafasına baltayı indirdi. Yunan eri cansız yere yuvarlandı. Kaçan Yunanlı, arkasına dönüp silahını veya süngüsünü kullansaydı, bu çocuğu kolayca öldürebilirdi. Diğer bazı sokaklarda da İnegöllü kadınların, bu kaçan perakende Yunan askerlerinin başlarına pencerelerden testi ve saksılar attıklarını öğrendim. Altı ay önce, Yunanlılarla işbirliği yapmak temayülleri, gösteren ve bu yüzden fena not alan İnegöllüler bugün hamiyet ve vatanseverliğin yüksek misallerini verdiler. Altı ay önce, onları menfi harekete sürükleyen sebep, çetecilere karşı nefretleriydi.

Gerideki alaylarımız yetiştikten sonra, İnegöl’ün içinde on beş yirmi geberik bırakan Yunan taburunu kasabanın batısında tekrar sıkıştırdık. Onu Dimboz mevziine çekilmekten menettik. Bir saat süren bir muharebeden sonra bu tabur, mevcudunun üçte birini ölü ve yaralı bırakarak Yenişehir istikametinde tepelere doğru çekildi.” (Apak, 1988:227).

II. İnönü Savaşında mağlup olan Yunan kuvvetlerinin, Türk birlikleri tarafından İnegöl önlerinde takibi sırasında da yaşananlar şöyle anlatılmaktadır.

“Bu hareket esnasında İnegöl ahalisi de büyük fedakârlık göstermiştir. İnegöl çocuk ve kadınları henüz bir taraftan düşman süngüsü altında buldukları halde kasabaya giren kitalarımızı karşılamış ve yaya cengine inen süvarilerimizin atlarını tutarken bazıları şehit olmuştur.” (Sarıhan, 2009:213).

3.6. İnegöl’de Asayiş Olayları

Mondros Mütarekesini imzasıyla ülke toprakları işgale açık hale gelirken aynı zamanda asayiş problemleri de ortaya çıkmaya başladı. Bu durum tüm ülkede olduğu

gibi İnegöl'de yaşanmaktaydı. Bu sıkıntılı dönemde ortaya çıkan Türk, Rum ve Ermeni çeteleri bölge için tehlike oluşturmaktaydı. (Akandere, 2008:508)

Milli Mücadele yıllarında İtilaf devletlerinin keyfi uygulamaları ve asayiş problemleri de maddi ve manevi yönden halkı olumsuz yönde etkilemekteydi. Memleketin hemen hemen her tarafında otorite boşluğundan kaynaklı yerli ve yabancı eşkıya kaynıyordu (Gürler, 1994:35). Buna benzer durumlar İnegöl ve çevresinde de yaşanmaktaydı. İnegöl ve çevresinde de Mondros mütarekesinden itibaren benzer durumlar yaşanmaktaydı. Bölgeden İstanbul'a yapılan birçok şikâyete karşılık, İstanbul'un elinden bir şey gelmemesi halkın sabrını taşırmaktaydı (BOA. DH. EUM. AYŞ, D:61, B:35). Bu nedenle, Mart 1919'da şikayetin ifade edildiği yazıda, milletin hükümete, hükümetin de millete karşı görevlerinin olduğu belirtilerek, millet hükümete karşı vergi vermek, hükümet ise bunun karşılığında milletin can, mal, ırz ve namusunun muhafazası ile sorumlu olduğu beyan edilmekteydi. Hükümetin millete karşı vazifesini yerine getirmediğini milletin görmesi halinde millet gerekeni bizzat kendisi yapacaktır, denilerek asayişin bozukluğu dile getiriliyordu. Görevlilerin halkın can, mal ve ırzının muhafazası konusunda üzerine düşen görevi yerine getirmediği, bundan dolayı Yenişehir-Bursa, Yenişehir-İnegöl, Yenişehir-Bilecik yollarının eşkıya çeteleri tarafından basıldığı ifade edilmekteydi. Baskı altında olan halkın can, mal ve ırz güvenliklerini sağlamak için silahlı olarak nöbet tuttıkları denilerek mevcut jandarma gücü ile asayişin muhafazasının mümkün olmadığı bu sebeple bölge için acil tedbir alınmasının gerekli olduğu bildirilmekteydi (BOA, HSD. TVP. D:1, G:56; Bilgin, 2015:35-36).

Bir diğer olay ise 19 Kasım 1919'da rapor edilmişti. Raporda:

"İnegöl kazasına tâbi' Yenyörük karyesini basarak eşkiyâ nüfûz ve hayvanât ahz ederek firâr eden eşrâdan bir kısmının Bursa jandarması derdest edilip Divân-ı Harb örfiye tevdi' edildikleri ve bunlardan Köyceğizli Ali Oğlu Rahîm ve hizmetcisi Za'an Şu'ayb Paşa Fa'ik ile Elmalıcalı Musa nam-ı şahıslar gördükleri şedîd na'fiyân dolayısıyla Kütahya'ya firâr ve Kütahya muntıkası Kuvvay-ı Milliye kumandanlığı istihât edecekleri ve refikleri." (ATASE Arşv., İSH. Kol., K: 325, G:57, B:57-1).

denilmekteydi.

Ardından gönderilen telgrafta ise eşkıyaların yakalandıkları şöyle bildirilmekteydi:

“Gördükleri ta’kibâtın üzerine İnegöl kazasından Kütahya mıntukasına firar eden kuvvay-ı milliye kumandanlığına isticât eden eşrâdan Köyceyizli Ali Oğlu Rahim ve hizmetçisi Ze’an Şu’ayib Baş Fa’ik ile Elmabağçeli Musa nam-ı şahısların Şâyikleri derdest olunarak divan-ı harbde muhâkemeye almış olduğumuz kolorduya bildirilmiştir. Merkûme bey istihatları nazar-ı mutala’aya alınarak taht’ül-hıfz baha Bursa divan-ı harb örfiyesine uğramalarıyla inbâsı olunuyor.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K: 325, G:57, B:57-3).

Milli Mücadele yıllarında Anadolu’da aktif bir şekilde faaliyet gösteren yerli, Rum ve Ermeni çeteler Anadolu’ya geçiş yollarında Milli Mücadele hareketine katılanları engellemekteydiler. Milli Mücadele hareketine katılmak amacıyla birçok mebus Anadolu’ya gitmek istiyordu. 1919 seçiminden sonra birçok mebus Anadolu’ya geçmeyi başarak Milli Mücadele hareketine katılmaktaydı. Ancak hem İtilaf askerlerinin tehdidi hem de yollar da eşkıya ve çetelerin saldırı faaliyetleri asayişsizliğin temel sebebiydi. Bu yüzden Milli Mücadeleye katılmak isteyenlerin Anadolu’ya geçiş seyahatleri zor şartlarda gerçekleşmekteydi. Nitekim 23 Nisan 1920’de açılacak olan TBMM’ye bazı mebuslar katılmadan seyahat sırasında bu eşkıya ve çeteler tarafından öldürülerek Milli mücadeleye katılmaları engellendi (Bilgin, 2015:128).

Bursa ve İstanbul’a olan yakınlığı nedeniyle Anadolu’ya geçiş güzergahı üzerinde olan İnegöl’de çetelerin saldırılarına maruz kalan yerlerden birisi olmuştur 20 Ekim 1920’de gönderilen telgrafta:

“İnegöl, Yenişehir üzerinden bu iki kaza ile Bursa arasındaki Yunan hattı işgaline doğru ilerleyen çetelere karşı Kuvay-ı Yunaniyyenin hareket ve müsademeye müsaraat neticesinde bu iki kazadan çeteler çekilmiş ve her iki kazanın merkezlerini işgal eden kuvay-ı Yunaniyyede eski hattı işgallerine kısmen avdet etmiş olduğundan mezkur kasabaları çetelerden kuvay-i işgaliyeden hali gören ve ahaliy-i müslimenin de vesaiti müdafadan mahrum edildiklerini bilen merkez kazası ile Mudanya, Gemlik, hatta İznik kazalarının ve Yenişehir ve İnegöl kazaları dahilindeki bazı kurrann ermeni ve Rumları İnegöl ve Yenişehir kasabalarına ve civarlardaki Müslüman köylerine duhul ile gasp ve ğarete koyulmuşlar ve pek külliyetli miktarda eşya ve nükud ve halliyat ve mevaşi-i neheb ve gasb ile hattı işgal edilmesindeki yollardan kendi köylerine kazalarına aşırımda ve bazı civar kurray-ı gayri mislimede depo etmekte bulunmuşlardır.” (BOA. DH. EUM.AYŞ, D:61, B:35.)

28 Kasım 1920’de gönderilen yazıda ise, Yenişehir ve İnegöl’ün Yunan kuvvetlerince işgal edilmesinden cesaret alan Rum halkının civar köyleri yağmalayıp bir milyona yakın hayvan ile pek çok eşyayı arabalarla naklettikleri ve Bursa ovasının bu tür çalıntı hayvanlarla dolu olduğu, bu yağmaya Ermenilerin ve İznik taraflarındaki

gayrimüslimlerin de katıldığı, Türklere ait her şeyin yağmalandığı ve gereğinin bir an önce yapılması istenmekteydi (BOA. HR. SYS. 2620/30).

5 Aralık 1920'de de İnegöl'ün Hamidabat köyüne eşkıyalar saldırı düzenlemiş ancak saldırının hemen sonrasında ise bu eşkıyaların yakalandıkları bildirilmişti (ATASE Arşv., İSH. Kol., K: 1008, G:125, B:125-1).

İnegöl halkı Yunanlılar ile yerli Rum ve Ermeni çetelerinden olduğu gibi Yerli Türk çetelerinden de çok çekmişti. Nitekim İnegöl'de faaliyet gösteren yerli çetelerden Ali Rıza Bey çetesi bölgede çeşitli tahribatlarda bulunduğu 13 Aralık 1920'de gönderilen telgrafla şu şekilde:

“8 Kanûn-ı Evvel sene 36 tarihli ve 2657/ 409 zira'at numrolu tezkere-i alileri cevâbıdır. Çetelerin tahribâtı hakkında a'ide-i musarrıfları kumandanlığında tebligât-ı lazime ibkâ' buyurulmak üzere ol emirde İnegöl kazasında icrâyı tahribât edildiği mezkûr kaza ka'im-mâkamlığına iş'arına i'tafen enbâ buyurulan Rıza Bey çetelerinin har'ik mezkûrede ne gibi gazabâtda bulduklarının vak'a-i kasriyesi sûretine tevziyen iş'âr buyurulmasını ricâ ederim efendim.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:567, G:82, B:82-1).

bildirilmekteydi. Gönderilen bu telgrafa cevap olarak aynı gün gönderilen yazıda ise çetenin bölgede tahribata sebep olmasının hangi açıdan olduğu şöyle bildirilmekteydi:

“İnegöl kazası ziraiyesinin çete ve emsali yüzünden fena halde sarsıldığı ve İnegöl'de askerlik çağında olan erkek nüfusun askere davet edilmesi üzerine kazada ziraiyenin azaldığı ve her ne kadar askere gidenlerin tarlalarını sürdürmek için gerekli tedbirleri almış ise de bilhassa Rıza Bey çetelerinin tahribatı bu sene köylüyü açlığa mahkûm edecek dereceye getirdiği cihetlerinden, çiftçilere zirai tohumluk verilmesi bu kere İnegöl kaymakamlığından 30 Teşrinî Sani 1920 tarihli telgraf name ile talep edilmiş ve muhtacine zirai tohumluk tevzii esbabın tevessül olunmuştur. Ancak dava-yı istiklalimizde muvaffakiyet, zavallı ziraatçıların çeteler yüzünden sürekli olarak zarar görmemesi için vekâleti celilerince de kazada tedbirler alınması rica olunur efendim.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:567, G:82, B:82-2).

Eşkıya olayları Milli Mücadele yıllarında aktif bir şekilde devam etti. Özellikle I. ve II. İnönü Muharebeleri sırasında eşkıyalık faaliyetleri şiddetlenerek katlandı. Bursa-İnegöl yolu arasında arabalar eşkıyalar tarafından soyulmaktaydı. Nitekim 10 Nisan 1921'de 56. Tümen Komutanlığına gönderilen telgrafta Bursa-İnegöl yolu arasında yaşanan eşkıyalık faaliyeti şöyle bildirilmekteydi:

“7/ 4/ 36 Bursa İnegöl şosesinin Kestel Bayırı nam-ı mahalde Derekızık patikasıyla şosenin mahall-i telâkisinde ve Kestel takriben üç kilometre mesafiyede yolbağı yapılarak bazı arabaların ve istihsak su bulduğu istihbâr kılınmakla Bursa'dan tahrîk edilen ta'kîb-i takrîresi kumandanlığının raporuna vak'anın mahall-i mezkûrede sekiz müselliş şahsı tarafından ibkâ'ı edildiği ve bu esnâda Susıgırlık'tan bir kuryeci ile beraber devriye çıkan jandarma neferi tesâdüf etmekle kuryecinin iştirâk etmesine rağmen jandarma neferi yarım sa'at kadar müsâdeme etmediği işrâ dere karîk ve hamamlı karîk arasından Keşîş istikâmetinden firar eyledikleri jandarma nefer takarrür ta'kîb etmiş isede erleri ga'ib eylediği avdetinde maktûl bir şahsı gördüğü ve bu sırada mahal-i vuku'aya gelen Susıgırlık takım kumandanının tahkikâtında maktûlun Bursa'nın Abdâl mahallesinden Arnavut Türkeryâ oğlu Selim olduğunun anlaşıldığı ve mücâsirlerin Susıgırlık takımınca ta'kîb edildiği Bursa taburu kumandanlığının iş'arât-ı vâk'asından olup ahz ve gasb olunan mübâlağı hakkında ki mübâyenetin tahkiki ve tahkikâtın başka biri mütecâsirlerin derdesti tabur-ı mezkûra tebliğ kılındığı ve alınacak ma'lûmâtın peyderpey arz olunacağı ma'rûzdur.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:428, G:47, B:47-1).

Ayrıca yukarıda ifade edilen çetelerin dışında Pazarcık-Yarhisar-İnegöl mıntikasında eşkıyalık yapan kişilerin olduğu haber verilmekteydi. 25 Haziran 1921'de gönderilen telgrafta, belirtilen bölgede Kıptî Hüseyin ve arkadaşları ile Abaza Rıza, Rasim gibi eşkıyaların soygunlarda bulunduğu ve bu nedenle şahısların takip edildiği bildirilmekteydi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1191, G:22, B:22-1).

3.6.1 İnegöl Belediye Başkanı Osman Bey Hadisesi

İnegöl'ün Yunanlılar tarafından işgali yaşanırken, ayrıca kazada birtakım olumsuz olaylarda yaşanmıştır. Bu olumsuz vakalardan bir tanesi İnegöl'de Yunan bayrağının hazırlandığına dair iddiaydı. İnegöl Kaymakamlığından Temmuz 1920'de gönderilen telgrafta; *İnegöl'ün Yunan bayrağı hazırlığına haber bahis katiyen asılsız olduğuna ittihat ediniz*, denilerek İnegöl'ün Yunan bayrağı hazırladığı haberinin doğru olmadığı bildirilmişti (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:673, G:33, B:33-1).

Bu olumsuz olaylardan bir diğeri ise Kuvayı Milliye'nin uygulamalarından ve yanlış propagandalardan etkilenip Milli Mücadeleye karşı cephe alan dönemin İnegöl Belediye Reisi olan Osman Bey'in hadisesidir.

Abaza İzzet adında biri 40-50 kişilik bir çete kurmuştu. Bu çete Binbaşı Kara Sait Müfrezesinin bir kolu olarak 11. Tüme'ne bağlıydı. Ancak bu çete daha önce Yenişehir'i basarak, halktan zorla para almıştı. Bu durumu Pazarcık'ta bulunan Yetim İbrahim Bey, İnegöl Belediye Reisi Osman Bey'e bildirdi ve olay kısa bir süre içinde

İnegöl'de duyuldu. Abaza İzzet Çetesinin soygun girişimine karşı İnegöllüler Osman Bey'in öncülüğünde silahlanarak sokak başlarını tuttu. 28 Temmuz 1920'de Abaza İzzet çetesi İnegöl'e gelmiş ve halktan para istemiş, İnegöl halkı ise karşı çıkıp vermemişti. Bunun üzerine bir sokak savaşı başladı¹⁹ (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:674, G:207, B:207-1). Osman Bey ''Allah'ını seven silâhını kapsın ve çetelere saldırsın'' diye bağırmış, bu iç savaşının sonunda Çete Reisi olan Abaza İzzet ile birlikte toplam 15 kişi ölmüştür. Çetenin diğer üyeleri de kaçmışlardır. Sonraki gün, Belediye Reisi Osman Bey, 11. Tümen Kurmay Başkanı sıfatı ile Pazarcık'ta bulunan Binbaşı Rahmi Apak'ı telgraf başına davet etmiş ve İnegöl'de yaşanan elim olayı anlatmıştır. Halkın galeyana halinde olduğunu ve Kasabadaki süvari keşif kolunun geriye alınmasını istemiştir. Rahmi Apak ise Osman Bey'e "*Halkın kendisini soyulmaktan korumak için mukabele etmesi mazur görülebilir, fakat süvari keşif kolumuzun geriye çekilmesini teklif etmek, düşmanca bir harekettir. Askerleri istememek, düşmanla birlik olmak demektir. Bu sözü bir daha sarf etmeyiniz. Hakkınızda fena olur.*" ifadesinde bulunmuştur. Ardından durumu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay (Ayıcı)²⁰ Arif Bey'e²¹ anlatmıştır (Akkılıç,

¹⁹ 11. Tümen Komutanı Mehmet Arif Bey'in 28 Temmuz günü gönderdiği telgrafta: *İlk evvelâ İnegöl'e giren İzzet Bey çetesi ile ahali beyninde evkâf bir müsademe olmuş ise de sirayet bertaraf edilmiştir. Şehirde sükûnet vardır. Vak'a müsebbipleri hakkında tahkikata devam olunmaktadır.*" diyerek durum hakkında bilgilendirmede bulunmuştur. Daha fazla bilgi için bkz. ATASE Arşv., İSH. Kol., K:674, G:207, B:207-1.

²⁰ Milli Mücadele döneminde Pazarcık Mıntıkasında bulunan 11. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Arif Bey'in lakabıdır. Arif Bey ormanda bulunmuş olan küçük bir ayı yavrusunu karargâhına almış ve gittiği yerlerde bu ayı yavrusunu küçük köy çocukları ile güreştirmek gibi bir merakı olduğu için kısa bir sürede kendisi Ayıcı Arif lakabı ile ünlenmiştir. Hüseyin Rahmi Bey ise (Apak) Arif Bey ve Ayısı hakkında şöyle söylemektedir: "*Bu ayıyı Mezit ormanlarından tutup getirdikleri zaman üç aylıkmiş. Tümen karargâhı nereye giderse ayı da birlikte götürülür, köylü çocukları ile güreştirilirdi. Boynundan zincirle bağlı olan ayı gecelediği yerde ışık bulundurulmazsa yaygara basar uyumazdı. 70 inci Piyade Alay Kumandanı Halit Bey'in 10-12 yaşlarında bir kızı vardı. Anası öldüğünden Halit Bey bu güzel kızını yanında taşıyordu. Ayı bu kıza aşık olmuştu. Kızın yanına kimseyi sokmaz, sokulmak isteyeneye saldırır, kızın yanından ayrılmak istemezdi ve müthiş kiskanç idi.*

Bir gün, öğle zamanı Pazarcık'ta dolaşırken ayıya yaklaştım. İçmekte olduğum sigaramın dumanını ayının burnuna üfledim. Ayı sigara dumanından kaçmadı. Burnunu dumana yaklaştırarak koklamaya ve bir rahavet homurtusu yapmaya başladı. Hayret ettim. Kırk yıllık tiryaki gibi sigara dumanından zevk alıyordu. Tekrar üfledim, tekrar zevklendi ve üçüncü defa üflerken ayı birdenbire yüzüme bir şamar attı, fakat atik davrandığımdan şamarı boşa gitti. Bu esnada Arif Bey'in yaklaşmakta olduğunu görünce: "Kumandanım senin ayı sigara tiryakisi, sigara dumanından çok haz ediyor" dedim. Bu sözüm üzerine Arif Bey bir sigara yaktı ve ayıya yaklaştı. Ben ne olur ne olmaz diyerek ayrıldım ve büroma gittim. Yarım saat sonra Arif Bey yüzü gözü sarılı olarak odama geldi: "Hayrola kumandanım, geçmiş olsun, yüzünüze ne oldu? Deyince Arif Bey küskün küskün: "Evet senin marifetin, hani ayı sigara dumanından haz ederdi? İkinci defa nefesi üflediğim zaman suratıma öyle şamar attı ki yüzümü gözümü yırttı." dedi.

Bir kere de tümen karargâhının, Eskişehir doğusunda bulunduğu bir köye cephe kumandanı Fuat Paşa (Cebesoy) gelmişti. İki kumandan çadırda konuşurlarken, cephe Kurmay başkanı Binbaşı Saffet (Saffet Arıkan) şu ayıyı paşanın otomobiline bindirelim, bakalım ne yapacak? Dedi. Ayıyı paşanın arabasına bindirdik. Hemen arka sedire kuruldu oturdu. Fakat şoför arabayı tahrik edince, ayı korkusundan kendisini pencereden atmak istedi. Düşüp arabanın altında kalmaması için otomobili

2008: 443-451; Apak 1990: 203). Bunun üzerine Arif Bey, Osman Bey'in tutuklanması için Binbaşı Hüseyin Rahmi (Apak) Bey'i görevlendirmiştir.

19 Ağustos 1920'de Binbaşı Hüseyin Rahmi Bey, iki piyade taburu, bir süvari bölüğü ve bir topçu bataryasını Kurşunlu'da toplandı. Baskın öncesinde Bir yörük köyünden Süleyman Ağa adında biri ile İnegöl'e girerek Kazada güvenlik tedbirleri aldı. Sonrasında ise şafak baskını ile Kazanın meydanına ve Osman Bey'in evine karşı topçu bataryasını mevzilendirdi. İnegöllüler ise milli güçlerle herhangi bir çatışmaya girmek istemeyerek Kazanın etrafı kuşatan silahlı adamlar çekildi. Sonrasında Rahmi Bey İnegöl'de ileri gelenleri ve halkı Belediye'de toplamak için haber verdirdi ve toplanan yaklaşık 50-60 kişiye aşağıda verilen konuşmayı yaptı. Konuşmada:

“Bir düşünce var; bir, harpte yenilmiş bir memleketiz. Bütün büyük devletler düşmanımızdır. Ayrıca kuvvetli bir Yunan ordusu da memleketimizi işgal etmiştir. İstanbul ve Padişah düşman elindedir. Ordumuzda silah ve cephane kalmamıştır. Bu halde iken düşmanları silah zoruyla memlekette kovmaya kalkışmak deliliktir. Silahlı savunmayı devam ettirirsek, memleketin yakılıp yıkılmasına neden olmaktan başka bir sonuç elde demeyiz. Bu düşünce korkakların, düşmana satılmışların ve alçakların düşüncesidir. Şöyle bir propaganda var; Türk askerleri köylüden arpanın kilosunu beş kuruşa satın aldıkları halde, Yunan birlikleri yedi kuruştan alıyormuş. Evet doğrudur. Hatta görüyorsunuz, her gün arpa yüklü arabalar bizim bölgeden (yani işgal edilmemiş bölgeden) kalkıp İnegölden geçerek Dimboz'daki (Erdoğan) Yunan birliklerine arpa götürüyorlar. Köylü kazansın diye biz buna engel bile olmuyoruz. Güya geçende, tarlaları çiğnememek için kenar çizgilerinden teker teker, birbiri ardından yürüyen bir Yunan süvari bölüğüne Türk topçusu ateş açtığı halde, tarlaları çiğnememek için Yunan askerleri dağılmamış, aynı düzende yürümüş. Ne büyük düzen ve adalet duygusu imiş. Gafiller? şimdi sıkışık zamanda, Türk köylüsünü darıltmamak için düşmanın yaptığı bu dikkate inanıyor musunuz? Çoğunuz Bulgaristan'dan geldiniz. Düşmanlar bu kadar adaletli iseler, niye cennet gibi memleketleri bırakıp Türk Bayrağı'nın altına koştunuz? Yarın barış olur ve Yunanlılar bu memlekette kalacak olurlarsa, sizi rahat bırakacaklarını mı sanıyorsunuz? Fakat, nereye göç edebilirsiniz? Yunan ordusunu bu memlekette kovmasak, düşmanlar vatanın diğer kısımlarını bize bırakacaklarını mı

---

durdurduk. Ayı da pencereden dışarı atladi. Biraz sonra Fuat Paşa, gitmek üzere arabanın kapısını açıp içeriye girmek üzere iken birdenbire: “Uuu... Bu ne pislik?” diye bağırdı. Meğerse ayı korkudan oturulacak yeri fena halde pislemiş. Fuat Paşa: “Kabahat ayıda değil, ayı ile şaka edenlerde” diye bize çıkmıştı. İşte bu ayısı yüzünden Arif Bey'e Ayıcı Arif adı takılmıştı. Bir gün, Kazancı cephesindeki Yunan tümen kumandanı bir köylü ile Arif Bey'e şu haberi salmıştı: “Ayı güreştireceğine, gelsin de benle güreşsin...”. Daha fazla bilgi için bkz. Rahmi Apak, Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları, TTK Yayınları, Ankara 1988, s. 204-205; Rahmi Apak, İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, TTK Yayınları, Ankara 1990, s. 202.

²¹ 1882 yılında Adana'da doğan Arif Bey, 1899'de girdiği Harp Okulundan 1901'de Teğmen olarak mezun oldu. 1904'de Harp Akademisine girdi ve buradan Yüzbaşı rütbesini alarak ordu hizmetine girdi. 1919'da Mustafa Kemal ile giden heyet arasında yer aldı. Olan I. ve II. İnönü Savaşlarında önemli başarılar gösteren Arif Bey 1921 yılında Albaylığa yükseltildi. 29 Haziran 1922'de Eskişehir Mebusu olarak Büyük Millet Meclisinde girdi. Daha fazla bilgi için Bkz. Ali Sarıkoyuncu, Rahmi Akbaş, Milli Mücadelede Bozüyük ve Atatürk'ün Bozüyük'ü Ziyaretleri, Bozüyük Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Ankara 2001, s. 36.

sanyorsunuz? Sizden sonra yaşayacak olan evlatlarımızı düşman çizmesiyle ezilmekte olan bir memlekete mi bırakacaksınız? Biz, çünkü Yunan kopiliginin bayrağı altında yaşayacak namuzsuzlar mıyız?

Arkadaşlar; Türkiye yalnız İzmir, Balıkesir vilayetlerinden ibaret değildir. Arkada çok geniş Anadolu topraklarında on milyondan fazla arslan var. Ordumuz her gün kuvvetlenmekte ve hazırlanmaktadır. Biz Yunanlıyı bu memleketten kovacağız, buna inanyoruz.

Sizin yaptığınız iş ahmaklık ve deliliktir. Dün gece ben buraya geldim. Kasabanın içinde dört yüz kadar silahlı insan gördüm. Bu kabadayılar şimdi nereye saklandı? Şimdi, üç saat içinde, sizden dört yüz silah istiyorum. Bu süre içinde silahları getirip teslim etmezseniz, başımıza gelecek felaket büyük olacaktır. Ordu Komutanı ndan aldığım emirle Osman Bey'i tutukluyorum. Haydi Osman Bey, kalk bakalım, çık dışarı.” (Apak, 1988: 205-209).

diyerek, İnegöl halkını Yunanlılara karşı uyararak Milli Mücadele'den yana tavır almalarını istemekteydi. Bundan sonra İnegöl halkı yanlış yönlendirildiklerini anlamaları üzerine fikirlerini olumlu manada değiştirdiler ve Milli mücadeleden yana tavır aldılar. Bunun üzerine Rahmi Bey, Osman Bey'in yakalanması ve İnegöllülerin Milli Mücadeleye karşı tutumları ile alakalı şu ifadelerde bulundu:

“Osman Bey bidayette saklandıysa da, sonra pişman olarak gelip kendisi teslim oldu ve Eskişehir'e gönderildi. Halkın elindeki silâhların bir kısmı alındı. Bundan sonra İnegöl, İstiklâl hareketine sadık kaldı. Onun fedakâr çocuklarının, birinci İnönü muharebesinden sonra, geriye çekilirken İnegöl sokaklarından geçen Yunan askerlerine baltalarla hücum eylediklerini, pencerelerden kadınların, Yunan askerlerinin kafalarına testiler attıklarını ben bizzat gördüm ve şuna inandım ki Türk halkına vaziyet iyi anlatılıp, onun namus ve şeref duygularına müracaat edilirse, en şaşkın zamanlarında dahi bu halk doğru yola gider ve büyüklerinden ayrılmaz.” (Apak, 1990:204).

Rahmi (Apak) Bey, Osman Bey'in yakalandığını ve İnegöllülerin Milli Mücadeleye karşı olan tutumlarının olumlu yönde değiştiğini, sonrasında ise İnegöllülerin vatanın kurtarılması için ne tür bir fedakârlıkta bulunduğunu ifade etmiştir.

3.7. İnegöl'de Casusluk Faaliyetleri

Milli Mücadele yıllarında Yunanlılar tarafından Türk kuvvetleri hakkında istihbarat toplamak amacıyla casusluk faaliyetleri yapılmaktaydı. Bu durum Türk birliklerini olumsuz yönde etkilemekteydi. Ankara hükümeti tarafından tedbir alındıysa da bu faaliyetler tamamıyla engellenemedi. İşgal yıllarında özellikle İnegöl'de casusluk faaliyetleri, yerli Rum ve Ermeni ile az da olsa Müslüman Türk ahali tarafından yapılmaktaydı. Şimdi bu hususlar belgeler ışığında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

29 Eylül 1920’de İnegöl ahalisinde bir kaç şahsın düşmana casusluk ve rehberlik ettiği ve yakalandığı bildirilmekteydi. Garp Cephesi Teşkilât Reisi Vekili Nuri Bey tarafından, 12 Ekim 1920’de ise Garp Cephesi Kumandanlık Vekâleti Erkân-ı Harbiye Riyasetine gönderilen telgrafta, casusluk şüphesi ile yakalanan şahıslar bildirilmekteydi. Telgrafta şahısların Gürcü Hacı Nuri, Hacı Osman Nuri ve kayınpederi Şakir, Hüseyin Tahsin olduğu belirtilmekteydi. Bunun üzerine 2 Kasım günü gönderilen cevap telgrafında bildirilen kişilerle birlikte Nazım, Bekir, Kasım, Hüseyin ve Ahmet namlarındaki şahısların da yakalandıkları haber verilmekteydi. Ayrıca belirtilen şahısların yakalandıktan sonra 24. Fırkaya teslim edildiği bildirilmektedir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:728, G:89, B:89-1-2).

I. İnönü Muharebesi öncesinde Çerkez Ethem isyanının ortaya çıkmasıyla Yunanlılar önemli bir fırsat elde etti. Bu amaçla Yunanlılar hızlı hareket etmek, Türk birliklerini yanıltmak ve Türk kuvvetleri hakkında bilgiler edinmek amacıyla bölgeye casuslar gönderdi (Bilgin, 2015:193). Yunanlıların bu faaliyeti 30 Aralık 1920 tarihinde Batı Cephesi Komutanlığı tarafından gönderilen telgrafla haber verildi. Telgrafta, Düşman işgalinde bulunan köy ahalisinden bazılarının alışveriş yapmak bahanesiyle İnegöl ve Yenişehir’e gelerek Yunanlılara casusluk yapmakta olduğunun anlaşıldığı ifade edildi ve böylece bölgedeki birlikler bu faaliyetlere karşı uyarılmaktaydı (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1041, G:32, B:32-1).

İnegöl’de ve bölgeyi diğer kasaba ve illere bağlayan yollarda da casusluk faaliyetleri artmaktaydı. 20 Şubat 1921’de gönderilen yazıda ise özellikle Yenişehir, İnegöl, Karaköy, Bilecik ve Adapazarı yolları ile yapılacak ihracatta casusluk keyfiyetinin genişlememesine dikkat edilmesinin istendiği ifade edilmekteydi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:879, G:63, B:63-1).

Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa tarafından, 10 Mart 1921’de Birinci Fırka Kumandanlığı ve Bilecik Mıntıkası Kumandanlığına gönderilen telgrafta:

“Yunanlılara hizmet ve casusluk eden Gemlikli Arnavut Kaharcı Abdullah Bey namıyla mevkuף birisi Arnavutlardan tedarik ettiği bazı eşhası hayvan almak bahanesiyle İnegöl ve Yenişehir’e sevk ederek ahvâlimiz hakkında ma'lûmât almakta ve düşmana ihbâr etmekte olduğu haber alınmıştır.

Bu dediği eşhasın mıntukanız dahîlinde ele geçirilmeleri için hepsini bir nüzûle ve hafî ile tedâbir-i lâzimenin te'mînini ricâ ederim..” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:907, G:79, B:79-2).

denilerek, bölgede yapılan casusluğun haber verildikten sonra gerekli olan tedbirin alınması bildirilmekteydi. Bu tür faaliyetler karşısında bölge yöneticileri sürekli uyarılmaktaydı.

12 Mart günü yine İsmet Paşa tarafından gönderilen telgrafta, baştan beri Yunan kuvvetlerinin ilerleyişi sırasında kılavuzluk yapan Onbaşı İnegöllü Kel Ahmet'in İnegöl'e geldiği bildirilmekteydi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:993, G:169, B:169-1).

Mili Mücadele yıllarında İnegöl, Mezit, Kurşunlu, Hamzabey, Çetle ve Kozpınar birer casus merkezi yapılmak istenmişti (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1271, G:156, B:156-1).

14 Haziran 1921'de gönderilen telgrafta da Çingene Recep ve Şeytan Mehmet isimli şahısların İnegöl'e Yunanlılara casusluk yapmak için geldikleri bildirilmekteydi. Belirtilen şahıslara dikkat edilmesi istenmişti (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1271, G:199, B:199-1,2). Nitekim haber verilen bu şahıslar takibe alınmıştı ve yapılan çalışmalar neticesinde 5 Temmuz günü gönderilen telgrafta, Yunan casusu Çingene Recep'in İnegöl'de yakalandığı bildirilmişti (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1272, G:25, B:25-1,2).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İŞGAL YILLARINDA İNEGÖL

4.1. I. İnönü Muharebesi ve İnegöl

I. İnönü Muharebesi öncesi düzenden yoksun Türk birlikleri başarısız askeri hareketler gerçekleştirdi. Ayrıca çetelerin halka karşı olumsuz davranışları hat safhadaydı. Tüm bu olumsuzluklar, düzenli orduya geçiş sürecini hızlandırdı. Bu amaçla Kasım 1920 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla Batı Cephesi; Garp (Batı) Cephesi ve Güney Cephesi olarak ikiye ayırdı. Böylece Düzenli Ordu'ya geçiş süreci uygulama alanına konulmuş oldu. Garp (Batı) Cephesi Komutanlığına Albay İsmet (İnönü) Bey, Cenup (Güney) Cephesi Komutanlığına da Refet (Bele) Paşa getirildi (Özalp, 1998:166)

Garp Cephesi kumandanlığına tayin olan İsmet Paşa ile Çerkez Ethem arasında birtakım olumsuzluklardan kaynaklı anlaşmazlık meydana geldi. Çerkez Ethem ve kardeşleri Refet Bey'in Güney Cephesine tayinine karşı çıkararak, Milli Mücadelede bağımsız şekilde hareket etmek istiyordu (Özalp, 1998:167). Bu durum kurtuluş mücadelesinde önemli başarılarla imza atan Çerkez Ethem'in, düzenli orduya karşı cephe almasına neden oldu. Mustafa Kemal bu olumsuz havayı kaldırmak istediye de başarılı olamadı. Aslında böyle bir anlaşmazlığın meydana gelmiş olması, I. İnönü Savaşı öncesi Yunanlılar için büyük bir fırsattı demekti. Yunan ordusu bu gelişmeyi kendi lehine kullanmak için Bursa yönünden İnegöl'e doğru harekete geçti (Belen, 1973:274; Bilgin, 2015:192). Böylece İnegöl ve çevresindeki Türk kuvvetleri hem Çerkez Ethem, hem de Yunan kuvvetlerine karşı mücadele etmek zorunda kaldı.

İnegöl ve çevresinden 24. Tümen sorumluydu. İnegöl bölgesi, İnegöl Havalisi Komutanlığı'na bağlı bir süvari bölüğü ve bir sahra topçu bataryası ile destekli 126. Piyade Alayı tarafından korunmakta olup komutanı ise Binbaşı Ahmet Refet Bey'di.

İnegöl'deki Türk birliklerinin amacı ilerleyişe geçen Yunan kuvvetlerinin²² taarruz gücünü kırmaktı. Bu nedenle İnegöl'de Yunan kuvvetlerine başarılı bir şekilde müdahale edilmesi gerekiyordu. İnegöl'de olası bir başarısızlık Yunan kuvvetlerinin kolay bir şekilde Eskişehir ve Ankara'ya gitmesine fırsat verecekti (Bilgin, 2015: 196-197). Dolayısıyla İnegöl'ün stratejik konumu büyük önem arz etmekteydi.

Yunanlılar Bursa'nın işgalinden sonra ilk kez geniş çaplı bir taarruz hareketini gerçekleştirmek için harekete geçti. Amaç Bilecik, Karaköy, Bozüyük, Eskişehir'de teşkil edilen düzenli birlikleri dağıtmak, ayrıca bölgelerdeki savaş araç gereçlerini ele geçirmek, demiryoluna zarar vermek ve köprüleri tahrip etmektir. (Akkılıç, 2008:462).

Tümgeneral Petmezas komutasındaki 3. İzmir Kolordusunun Adalar Tümeni (4.5.6. Piyade Alayları ve bir Efsun Taburu, bir Süvari Alayı, bir Dağ Topçu Bataryası ve İki Sahra Topçu Bataryasından teşkil edilmişti) Bursa'dan 6 Ocak 1921 günü saat 07.00'da harekete geçti. Adalar tümeninin sağ kolu Albay Karakalos komutasında Aksu-İnegöl hattı üzerinden ilerleyişe geçti. Bu Yunan birliği bölgedeki bir Türk süvari ile piyade bölüğünü²³ geçerek 6 Ocak günü öğle saatlerinde İnegöl'e girdi. Hasanpaşa Köprüsünü ele geçirdi ve Yunan birlikleri geceyi bu bölgede geçirdi. (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:691, G:22, B:22-1; ATASE Arşv. İSH. Kol., K:691, G:78, B:78-1; ATASE Arşv. İSH. Kol., K:593, G:33, B:33-1; Apak, 1990:222; Akkılıç, 2008:463). Yunanlıların bu taarruzunu Fevzi Paşa (Çakmak) 6 Ocak günü Batı Cephesi Kumandanlığına gönderdiği telgrafta şöyle bildirmekteydi: *"Bu sabah 24. Fırkadan ve Afyon'daki 12. Kolordudan alınan raporlara göre, Yunanlılar Yenişehir, İnegöl ve Dumlupınar istikametlerinde ileri harekete geçmişlerdir. Bu hareketin önem derecesi henüz bilinmemektedir."* (ATBD, B:2271, 1991:19; Bilgin, 2015:195).

Adalar Tümeni İnegöl'den hareketle Ahı Dağı yönünde taarruza geçerek Türk birliklerin geri çekilmesini sağladı. Adalar Tümeninin sol kolu ise İnegöl'den hareketle Dimboz-Kuluca-Karaköy-Bozüyük hattı üzerinden ilerleyişe geçti. Bu kolun amacı ise Nazıfpaşa bölgesinde bulunan Türk birliklerini dağıtıp ilerleyişini sürdürmektir. Bu

---

²² 3. İzmir Kolordusunun karargâhı Bursa'da; Adalar Tümeninin karargâhı Bursa'da olup, 5 Alayı Bursa'da, 6. Alayı Dimboz'da (Erdoğan), 4. Alayı Kestel Alayı ise Aksu'da, Süvari Bursa doğusunda Kestel mevkiinde bulunmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Akkılıç, *Kurtuluş Savaşı...* s.462.

²³ İnegöl'deki bu Türk birliği 200 erden oluşmaktaydı. Daha fazla bilgi için Bkz. Rahmi Apak, *Garp Cephesi...*, s. 222.

amaçla ilerleyişe geçen Yunan kuvvetleri Nazifpaşa mevkiine geldi. 7 Ocak günü bölgede Yunan birlikleri ile Türk birlikleri arasında çarpışmalar devam etti. Ancak çarpışmada bölgedeki Türk birlikleri başlangıçta başarılı bir savunma yaptıysa da daha fazla direnemedi ve ardından Pazarcık mıntikasına çekilmek zorunda kaldı. (Akkılıç, 2008:463).

Fevzi Paşa 10 Ocak günü TBMM’de yapmış olduğu konuşmayla 6-9 Ocak günleri arasında Yunan Taarruzunu ve yaşanan diğer gelişmeleri şöyle ifade etmişti:

“Hepinizin bildiği gibi Yunanlılar Bursa cephesinde iki istikametten taarruza geçmişlerdi. Biri Yenişehir - Köprühisar - Bilecik istikameti, ikincisi İnegöl - Nazifpaşa - Pazarcık – Taraklı.

Köprühisar mevkiinde düşman durdurulmuştu. Öncelikle bu bölgeden uzaklaştırıldı, Ancak sonra takviye aldı. Fakat yine de buradan ileri gidemedi. Yalnız Nazifpaşa mevziindeki kuvvetimizi düşman büyük kuvvetlerle ciddi tazyik altında bulundurmaktadır. Bu tazyikin neticesi olmak üzere oradaki kuvvetimiz çekilmek mecburiyetinde kaldı. Oradaki kuvvet denildiği zaman efendim gayet zayıf bir tarassut kuvveti olduğunu söylemek mecburiyetindeyim. Çünkü hepimizin bildiği gibi Bilecik ve çevresinde bulunan bazı birliklerimiz Çerkez Ethem isyanı sebebiyle ve düşmanın daha evvel Uşak karşısında bazı tahşidatta bulunması dolayısıyla Kütahya havalisine aktarılmıştı. Ethem’in Yunanlılara sığınması sonrasında ise Yunanlılar bütün askeri vaziyetimiz hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Dolayısıyla Nazifpaşa hattındaki kuvvetin zayıflığı düşman tarafından bilinmekteydi. Bu sebeple Yunan kuvvetleri o istikametten Karaköy’e kadar ilerledi. Tabii bunun kuzeyinde Yunanlılara karşı takviye birliklerimiz yetiştirilmeğe çalışıldı. Fakat bu kuvvetlerin ancak İnönü’nde toplanabileceğini hesap ederek, parça parça kaptırmamak için, İnönü’nde kuvvetlerimizi toplamaya başladık. Dün Yunan kuvvetleri İnönü civarındaki Türk mevzilerine temas ederek taarruz etti. Bu taarruz durduruldu. Sonra sol tarafımıza taarruz etti, o taarruz da durduruldu. Bugün aynı mevzilerde muharebe devam etmektedir. Türk Kuvvetleri tamamen İnönü’nün kuzeyinde ve doğusunda uzanan sırtlar üzerindedir. Yunanlıların şimdiye kadar görünen ve doğrudan doğruya muharebeye iştirak eden kuvveti iki fırka kadardır. Bunun gerisinde daha bir Efun fırkası tahmin edilmektedir. Binaenaleyh bu dakikada aldığımız son rapora göre bu mevzi üzerinde gayet şiddetli muharebe yaşanmaktadır.” (TBMM ZC., C.7, D.1, İç.1, 10 Ocak, 1921:247).

Fevzi Paşa’nın da bildirdiği üzere İnegöl-Nazifpaşa-Pazarcık-Karaköy hattı tamamen işgal edildi. Ardından Yunan birlikleri ilerleyişe geçerek 10 Ocak günü İnönü’deki Türk birlikleriyle karşı karşıya deldi. Türk kuvvetleri ise hazırlıklarını yapmış bir şekilde Yunan kuvvetlerini beklemekteydi. 10 Ocak günü başlayan çarpışmada Yunan kuvvetleri Türk birlikleri tarafından başarıyla püskürtüldü. (Bilgin, 2015: 202). Bu durum 11 Ocak 1921’de Batı Cephesi kumandanı İsmet Paşa tarafından Gökbayrak Taburu Kumandanlığı’na çekilen harp telgrafında şöyle izah edilmekteydi,

“9-10 Ocak ta Rıza Paşa Köyü-Çerkes-Çepni-İnönü hattında Yunan Kuvvetleri ile muharebe edilmiştir. 2 gün devam eden şiddetli muharebeler neticesinde düşman pek mühim zarara uğratılmış ve geniş olan muharebe hattının çeşitli muntakaları ileri geri dalgalanmıştı. Bugün kuvvetli bir cephe ve düşman ile karşı karşıyayız. Yunan takviye kuvvetleri mütamediyen gelmekte ve mukavemet göstermektedir. Ancak bu durum Allah'ın izniyle karşı taarruzumuzla engellenecektir. Gökbayrak Taburu vaziyetini kesinlikle muhafaza etmeli ve karşısında yan yürüyüşü yaparak ilerleyen düşman kollarına ve kafilelerine gece gündüz taarruz etmelidir. Gökbayrak Taburu'nun yapacağı bu akınlar Yunan Kuvvetleri'nin hemen yanında ve gerisinde olduğu için çok etkili olacaktır.” (ATBD, B:2296 1991:77; Bilgin, 2015: 215).

Ayrıca 11 Ocak günü gönderilen başka bir telgrafta ise Yunan birliklerinin İnönü mevzilerini terk ettiği şöyle haber veriliyordu:

“6 Ocak 1921 günü Yenişehir ve İnegöl istikametlerinden başlayan ve muhtelif şiddet ve safahatta İnönü mevzimize kadar uzanan düşman taarruzu 10 Ocak 1921 günü de Savcı Bey, Akpınar, Karaağaç hattı umumisinde vukua gelen pek şiddetli ve devamlı meydan muharebesinden sonra, kitaatımızın mukavemeti ve Müdafaa-i deliraneleri (cesaretli savunmaları) karşısında durmuş 10-11 Ocak 1921 gecesi düşmanı peşinden keşif ve takip kataları sürülmüş ve onların sayesinde tespiti çalışılmaktadır.” (ATASE Arşv. İSH. Kol. K:569, G:11, B:11-1).

Böylece bu gönderilen telgrafla Yunan kuvvetlerinin bölgeden çekildiği savaşın Türk kuvvetleri tarafından kazanıldığı anlaşılmaktadır. Savaşın mağlubiyetle ayrılan Yunan kuvvetleri, Türk kuvvetleri tarafından takibe başlandı. İsmet Paşa tarafından gönderilen telgrafta Yunan kuvvetlerinin son durumu ve yapılacak takip hareketi şöyle bildirilmekteydi.

“9-10 Kânunusani 37 meydan muharebesi neticesinde düşman süratle ricat etmektedir. Ricat istikametlerinin tayinine çalışılıyor, her iki taraftan ileriye keşif katabatı sürülmüştür. 2. Süvari Grubu yarından itibaren cephe ilerisine çıkabilecektir. Yarın ileri hareket olunacaktır.” (Özalp, 1998:172).

Ayrıca çekiliş sırasında Yunan kuvvetlerinin birçok eşya ve malzemesini bırakarak İnegöl'e doğru kaçtıkları bildirilmekteydi.²⁴ Böylelikle 15 Mayıs 1919'dan

²⁴ Fevzi (Çakmak) Paşa TBMM'de 13 Ocak tarihli konuşmasında; “Düşman iki alay, iki bölük ve bir tabur, bir batarya ile Söğüt, Bilecik ve Pazarcık ve İnegöl istikametinde birçok eşya ve malzeme terk ederek süratle çekilmektedir. On iki zevale kadar Söğüt ve Pazarcık mevzilerini tahliye etmiştir. Süvari keşif kollarımız buralara kadar ilerlemiştir. Düşman Karaköy istasyonunu ihrak ettiği gibi, birçok kurada ahaliyi katil ve birçok kadınların ırzına tasallut etmiş. Ahaliye ait birçok mevasiyi almış götürmüş... Düşman malzemesini Bursa'ya kadar köylülerin vesaiti ile nakletmişlerdir. Düşman efradı Bursa'ya kadar çekileceklerini söylemişlerdir, ikinci süvari grubu bugün Mezit vadisi boyunca Nazıfpaşa hattına kadar ilerleyecek ve arkasından şimalden, Yenişehir istikametinde taarruz yapacak. Bu suretle İnönü muharebesi düşmanın felâketiyle neticelenmiş ve Büyük Millet Meclisinin genç ordusu, daha henüz ikmal olunmamış ordusu ilk rüştünü bu suretle ispat etmiştir. İnşallah kariben kemale gelecek bu ordu milletin bütün arzularını bilâ noksan ifa edecektir.” demekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM ZC., C:7, D:1, İç.1, 13 Ocak 1921, s.281.

beri Türk birlikleri Yunan taarruzunu ilk kez İnönü'de kırmış oluyordu (Öztoprak, 1989:143).

Mustafa Kemal, gönderdiği telgrafla Muharebeden galip gelen Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa ile kumandası altındaki askerleri şöyle tebrik etmekteydi:

“Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi ve Garp Cephesi Kumandanı İsmet Beyefendi

İnönü meydan muharebesinde Garp cephesi kıtaatının yümünlü ve kahir kumandanız altında ihraz eyledikleri galebe-i katiyeden dolayı Zatı Devletlerine ve Kahraman Ordunuzun, bi'l-ümum kumandanlarıyla zabitan ve efradına Büyük Millet Meclisinin kalbi tebrikâtını takdim ve bu muvaffakiyetin mukaddes topraklarımızı düşman istilasından kâmilen tahlis edecek olan zaferi katiye bir mukaddeme! hayır olmasını eltaf-ı ilâhiyeden tazarru eder ve işbu tebrikâtın umum Garp Ordusu efrat ve zabitanına iblâğımı rica ederim.” (TBMM ZC., C.7, D.1, İç.1, 13 Ocak, 1921:279).

İsmet Paşa ise 11 Ocak 1921'de gönderdiği telgraf ile şöyle cevap vermiştir:

“B. M. Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Avni hakla İnönü meydan muharebesinin kazanılmasından dolayı Büyük Millet Meclisinin kalbi tebrikât ve temenniyatı ordunun bütün efrat ve zabitanı fahr-u şükranına müstağrak kılmıştır. Mukadderatımızı, istiklâli mutlak ile deruhte etmiş olan Büyük Millet Meclisine bilâkaydû şart irtibat ve inkıyattan aldığı feyzi manevi ve kutsi ile mukaddes topraklarımızın istihlâs vazifesini ifa edeceğine ordunun kanaati katiye ile mutmain bulunduğunu Zat-ı Riyasetpenahilerine arz ve temin eylerim.” (TBMM ZC., C.7, D.1, İç.1, 13 Ocak, 1921:279).

36 saat süren muharebenin (Eroğlu, 1990:174) başarıyla sonuçlanmasından sonra sıra takip hareketine geldi. Bu sırada asıl Yunan kuvveti hızlı bir şekilde Pazarcık-Nazifpaşa-İnegöl istikametine doğru çekildi²⁵ (TBMM ZC., C.7, D.1, İç.1, 13 Ocak, 1921:279). Nitekim 13 Ocak günü Pazarcık-Nazifpaşa-İnegöl yönünde ilerleyen Yunanlıları takip eden Türk süvarileri aynı gün ciddi bir direnişle karşılaşmadan saat 14.00'de İnegöl'e girdi. 14 Ocak günü Türk süvari birliklerinin saldırısıyla Yunanlılar İnegöl'den çekilmek zorunda kaldı. Böylelikle İnegöl, ikinci kez Yunan kuvvetlerinin işgalinden kurtuldu. (Akkılıç, 2008: 465; Hülagü, 2001:163). Yunanlıların Bursa

²⁵ Mustafa Kemal TBMM'de 13 Ocak günü Yunan kuvvetlerinin geri çekilişi hakkında şunları söylemekteydi: *“Kuvayı asliyesinin de Pazarcık, Nazif Paşa, İnegöl, Bursa istikametine doğru çekildiği bildiriliyor. Düşman gayet seri bir ricat yapıyor. Birçok eşya ve malzeme terk ederek çekiliyor. Yalnız güzergâhlarında ahali-i islâmiyeye tecavüz ve zulüm ikamdan geri durmuyorlar.”* Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM ZC., C.7, D.1, İç.1, 13 Ocak, 1921:279.

istikametine doğru geri çekilişi devam etmekteydi. Rahmi Apak İnegöl’de yaşadıklarını şöyle anlatarak:

“İnegöl, İstiklâl hareketine sadık kaldı. Onun fedakâr çocuklarının, birinci İnönü muharebesinden sonra, geriye çekilirken İnegöl sokaklarından geçen Yunan askerlerine baltalarla hücum eylediklerini, pencerelerden kadınlarının, Yunan askerlerinin kafalarına testiler attıklarını ben bizzat gördüm...” (Apak, 1990:204).

İnegöl’deki halkın fedakarlığını gözler önüne sermekteydi.

15 Ocak 1921’de gönderilen telgrafta ise 6-15 Ocak günleri arasında İnegöl’de gerçekleşen çatışmalar neticesinde Yunan kuvvetlerinin zayıf olduğunu oldukça fazla olduğu bildirilmekteydi.²⁶ Yunan 5. 6. 21. ve 27 alaylarının İnegöl’den çekildiği ve çekilme sırasında bölgede 1000’den fazla ölü ve yaralı bıraktığı ve birçok eşya ve malzemeyi de bıraktıkları haber verilmekteydi. Ayrıca Yunanlılar İnegöl’den çekilirken telgraf hattını tahrip ederek direklerin üçte birini kestiği ve tamir için de çalışmalara başlandığı bildirilmekteydi. Bunun yanında Yunan birlikleri İnegöl’den çekilirken, güzergâhlarında bulunan Müslüman köy halkına yağma, tecavüz ve zulümlerde bulundular. Ayrıca Yunan kuvvetleri tarafından yol üzerinde bulunan köylerden zahire ve küçükbaş hayvanların bir kısmının gasp edildiği bildirilmekteydi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:569, G:27, B:27-1; Çoker, 1994: 440; Bilgin, 2015:218-223).

Yunan kuvvetleri İnegöl’den çekildikten sonra Halhalca-Doma köyü çizgisinde savunma düzeni aldılar. 17 Ocak’ta Bursa Mebusu Operatör Emin Bey ve yedi milletvekili çatışmalara katılmak için İnegöl’e geldi. Emin Bey ve yanındaki milletvekilleri, Yüzbaşı Memduh Bey komutasındaki bir süvari bölüğü ile Halhalca ve Domaköy çizgisinde savunmaya geçen Yunan birliklerine karşı saldırı düzenlediler. Bu saldırının amacı asker ve halkın moral ve motivasyonun artırmaktı. İki saat süren bu saldırı sırasında Yunan kuvvetlerine önemli ölçüde yaklaşıldı ve hedeflenen amaç başarıyla gerçekleştirildi (Akkılıç, 2008:465).

6 Ocak 1921’de yaşanmış olan işgal, İnegöl’ün ilk ciddi işgali olmuştur. Bu işgal sırasında Yunan birlikleri tarafından İnegöl ve çevresi ciddi tahribata maruz kalmıştı (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:603, G:90, B:90-1). Bu tarihten sonra ise Yunan ordusu

²⁶ 26 Ocak’taki İkdâm gazetesinin haberine göre, Yunanlılar I. İnönü Muharebesi sırasında İnegöl, Yenişehir, Domaniç, Köprühisar ve İnönü bölgelerinde 2000 kadar kayıp vermişti. Daha fazla bilgi için Bkz. İkdâm, 26 Ocak 1921, s.1; Bilgin, *Millî Mücadele Döneminde...*, s. 216.

İnegöl'den her çekilişinde yağmalarda bulunmuş, bununla da yetinmeyip halka zulmetmiş ve bölge köylerini de yakıp yıkmıştı.

4.2 II. İnönü Muharebesi ve İnegöl Meydan Muharebesi

Düzenli ordu tarafından İnönü önlerinde Yunan kuvvetleri mağlup edilerek önemli bir başarı sağlandı. Ancak Yunanlıların pes etmek gibi bir niyeti yoktu. Kısa sürede yeniden savaş hazırlıklarına başladı.

22 Mart 1921 günü Küçükasya Ordusu Komutanı General Anastasisos Papuolas Türk birliklerine karşı saldırı emrini vermeden önce Yunan kuvvetlerinin vaziyeti şöyleydi. 3. Yunan Kolordusu Komutanı Velahapulos birlikleri ile Bursa'da, 3. Tümen komutanı Trikopis birlikleriyle Dimboz mevkiinde, 7 Tümen komutanı Plati Kestel'de, birlikleri ise Aksu'da bulunmaktaydı (Akkılıç, 2008:470).

Türk birlikleri, öncelikle 3. Süvari Tümeni, Yarbay İbrahim Bey (Çolak) komutasında İnegöl'de bulunmaktaydı. Tümene bağlı 29. Süvari Alayı Şibali-Kuluca-Ayaz hattında, 27. Süvari Alayı Cerrah-Akhisar-Yenice hattında, 28. Süvari Alayı ise Alibey-Deydinler-Ortaköy hattında bulunmaktaydı. Ayrıca 1. Tümen Pazarcık dolaylarında, 11, 24 ve 61. Tümenleri de İnönü mevzilerinde beklemekteydi (Belen, 1973:308; Bilgin, 2015:230).

Yunan birlikleri 23 Mart 1921'de Bursa'dan hareketle saldırıya geçti. 23 Mart günü İsmet Paşa harp raporunda: *"Bugün (23 Mart) 9.30'dan itibaren düşman İnegöl ve Yenişehir cephelelerinden umumi taarruza geçmiştir."* diyerek Yunan saldırısını haber vermektedir. İnegöl üzerine saldırıya geçen 7. Tümen birlikleri karşılarında direniş gösteren 3. Türk Süvari birliklerinin direnişini kırarak 23 Mart günü saat 14.00 dolaylarında İnegöl'e girdi. Ayrıca Yunan birliklerinin İnegöl cephesinde Hasanpaşa mevkiinde ilerlediğini ve tahta köprünün yakıldığı haberi verildi. İnegöl bölgesinde Yunan taarruzuna karşı elinden geleni yapan Çolak İbrahim komutasındaki 3. Süvari birlikleri önceden verilen emir gereği vakit kaybetmeden İnönü mevzilerine geçti. Aynı saatlerde 3. Yunan tümeni, tarafından Yenişehir işgal edildi. Ayrıca Yunan birliklerinin bu saldırısıyla saat 10.30'dan itibaren Yenişehir ve İnegöl'ün Türk Batı Cephesi Komutanlığı ile haberleşme bağlantıları kesildi. 24 Mart günü Yunanlıların saldırıları

daha da genişledi ve Türk birlikleri ise Yunan ilerleyişi karşısında İnönü mevzilerine doğru çekilmeye başladı. Yunan kuvvetleri saldırının ilk üç gününde İnegöl, Yenişehir, Pazarcık ve Söğüt, 26 Mart günü de Bilecik'i işgal ettiler (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:707, G:159, B:159-1; ATASE Arşv., İSH. Kol., K:715, G:114, B:114-1; Akkılıç, 2008:470-471; Belen, 1973:310).

Fevzi (Çakmak) Paşa ise 24 Mart günü meclise Yunan saldırısını şöyle bildirmekteydi:

“Düşman bütün cephelerde saldırıya geçmiştir. Önce Sarayköy güneyinden küçük bir kuvvetle saldırmış, büyük bir kol ile de Uşak'tan İslamköyün'e doğru hareket etmiştir. Öteki kollar, İnegöl'e Yenişehir'e ve İznik'e yürümüşlerdir. Çetelerle Sapanca'ya doğru hareketini uzatmış, Adapazarı kuzeyinde Sakarya'ya doğru ilerlemiştir. Saldırıları İznik, Yenişehir, İnegöl batısında durdurulmuş, yalnız iki birlik ilerleyebilmiştir. Köprühisar'a gelen bir alay kadar kuvvet, açılan ateşle geri çevrilmiştir. Tutucu kuvvetlerimiz bir tümen kadar düşman kuvvetini akşama kadar tutup yaymış, sonra geri çekilmiştir. İnegöl'den gelen düşman kuvvetlerini de topçumuz yaymış ve durdurmuştur. Bu sabah Köprühisar ve kuzeyindeki mevziimize yanaştılar. Topçu savaşı oluyor. Nazıfpaşa mevkiine yanaşan düşman kuvvetleriyle de topçu savaşı olmaktadır. Dumlupınar mevziinden saldırıya geçen düşmanlarla da savaş devam ediyor.” (TBMM ZC., C.9, D.1, İç.2, 24 Mart 1337:229-230; Goloğlu, 2010:146).

İnönü mevzilerine çekilen Türk birlikleri ile Yunan birlikleri arasında 27 Mart gününden itibaren şiddetli çarpışmalar meydana geldi. 28 Mart günü ise Yunanlılar topçu ateşine başlayarak karşı saldırıya geçti. Böylece Yunan ile Türk kuvvetleri arasında savaş başladı. Yunanlılar her geçen gün taarruzun şiddetini artırmaktaydı. Bunun üzerine 29 Mart günü İsmet Paşa birliklere Zaferin Allah'tan olduğunu ve devamında savunma mevzilerinin kesinlikle müdafaa edileceği emrini verdi. Aynı gün içerisinde Yunan 10. Tümeni Türk birliklerinin mevzilerini ele geçirmek için saldırıya geçtiyse de önemli derecede zayıf vererek Metristepe hattına çekildi. Bu tarihten itibaren Yunan kuvvetlerinde bir kırılma başladı. 30 Mart günü yine şiddetli çarpışmalar sonunda her iki tarafta da ciddi kayıplar meydana geldi.²⁷ Ancak Türk ordusu, çarpışmalarda giderek güç kaybeden Yunan kuvvetlerine karşı zafere yakındı. 1 Nisan günü Yunan kuvvetleri İnönü mevzilerinde geri çekilmek zorunda kaldı. (Bilgin, 2015:240-244). Aynı gün içinde İsmet Paşa tarafından gönderilen telgrafta;

²⁷ Bu durum 30 Mart tarihli Anadolu resmi tebliğinde şöyle bildirilmekteydi: *“Düşman bugün de bütün cephelerde şiddetle taarruzata devam etmiş ve bi'l-hassa sağ cenahta üç fırka ile yaptığı taarruz büyük zayıf verdirilerek tard ve merkezde iki fırka ile yaptığı yarma teşebbüsü kıt'atımızın fedakârane müdafaa ve müteaddit taarruzlarıyla tevkif edilmiştir.”* Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercüman-ı Hakikat, 2 Nisan 1921, s.1.

“Saat 18.30’da Metristepe’den gördüğüm durum: Gündüzbey kuzeyinde sabahdan beri dayanan ve artçı olması muhtemel olan bir düşman müfrezesi, sağ kanat grubunun taarruzu ile düzensiz olarak çekiliyor. Yakın takip ediliyor. Hamidiye yönünde karşılaşma ve faaliyet yok. Bozüyük yanıyor. Düşman binlerce ölüsüyle doldurduğu savaş meydanını silahlarımıza terk etmiştir.” (Nutuk, 2007:394).

denilerek Yunan kuvvetlerinin son durumu belirtilmekteydi.

Neticede I. İnönü Muharebesi’nde olduğu gibi II. İnönü Muharebesi de Türk birliklerinin zaferiyle sonuçlandı. Bu tarihten itibaren Yunan kuvvetleri geçtikleri yerlerde mezalimde bulunarak köy ve kasabaları yakıp yıkmaktaydı. Bursa yönüne doğru ilerleyişe geçen Yunan kuvvetleri 2 Nisan günü Pazarcık-İnegöl hattı üzerinden İnegöl’e doğru çekilmeye başladı. 2 Nisan tarihli Anadolu tebliğinde, Yunanlılar bu çekilişi sırasında Türk birliklerinin takibi dolayısıyla cephanelerinin büyük bir bölümünü bırakmak zorunda kaldığını, ayrıca 5 Nisan tarihli Anadolu resmi tebliğinde Süvari Türk birlikleri tarafından Yunan kuvvetlerinden Patros fırkasının İnegöl’de yakalanarak imha edildiği bildirilmekteydi. Bu firkanın önemli bir kısmının dağılmış olup, bir kısım askerin de teslim oldukları, bir kısım askerin de esir alındığı bildirilmekteydi²⁸ (Tercüman-ı Hakikat, 8 Nisan 1921:1)

24. Türk Tümenin süvari bölüğü 3 Nisan 1921 günü Yunan kuvvetlerini Nazıfpaşa-Kurşunlu-İnegöl hattında takip etti ve Kurşunlu’yu işgalden kurtardı. Mezit boğazı hattında devam eden çolak İbrahim komutasındaki 3. Süvari Tümenine bağlı süvari birlikleri saat 13.00 dolaylarında İnegöl’e girdi. Ancak aynı saatlerde İnegöl’e giren Yunan kuvvetleri ile Türk birlikleri arasında şiddetli bir meydan muharebesi başladı. Çatışma sırasında Türk birliklerine yardım eden İnegöl halkı ellerine geçirdiği araç ve gereçlerle Yunanlılara karşı kıyasıya mücadele etmeye başladılar. 1 saat kadar süren sokak çatışması sonucunda İnegöl üçüncü kez Yunan işgalinden kurtarıldı (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:605, G:30, B:30-1,2; Akkılıç, 2008:476; Hülagü, 2001:172). Bu olayı Hüseyin Rahmi Apak şöyle ifade etmiştir:

²⁸ Tercüman-ı Hakikat gazetesinin 5 Nisan 1921 tarihli bir diğer haberinde ise; *“Yunan kıtaatı pek perişan bir surette kaçmaktadır. Düşman yollarda bütün malzeme-i harbiyesini, ağırlıklarını terk etmekte... Yunan efradından mühim bir kısmı dağılmış olup, düşman zayıfatı azim... Kuvayı Milliye tedabir-i ta’kibiyeyi evvelce ihraz etmiş olduğundan ta’kip düşmana nefes aldirmeden devam ediyor.”* denilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercüman-ı Hakikat, 5 Nisan 1921, s.2.

“Bu defa da çekilen düşmanı kovalarken bütün süvariler Mezit Vadisinden geçerek ilerlediler. İki süvari tümeni ile bir bağımsız süvari alayı. Bunların başında Refet Paşa vardı. Beni tugay, bu uzun kolun başında yürüyordu. İnegöl Kasabasına kadar düşmanla temas sağlanamadı. Ben, yaverim ve emir subayımınla birlikte dört atludan kurulu tugay karargâhımla İnegöl kasabasına girdiğim zaman sokaklar bomboştu. Evlerin pencerelerinden bizi gören halk, yaşasın diye bağırıştılar. Küçük karargâhımla kasabanın sokaklarından dörtnal geçerken, belediye binasının önündeki meydanda, yere oturmuş dinlenmekte olan bir Yunan piyade bölüğünün üstüne uğradık. Şaşırın Yunan askerleri, oturdukları yerden havaya bir yaylım ateşi yaptılar ve fırlatarak sağa ve sola sokaklara kaçışmaya başladılar. Hiç olmazsa iki-üçünün dönüp bize ateş etmek aklına gelmedi, bizi derhal öldürebilirdiler. Hemen atlarımızdan kendimi yere attık. Belediye binasının sütunları gerisinde yatarak siper aldık. Aramızdaki mesafe ancak on beş adım. Yunanlılar birbirlerini çiğneyerek dar sokaklardan kaçıyorlar. Emir subayım Asteğmen Vanlı Sadettin, bir erin silâhını yakaladı ve arkasından iki erle birlikte bunları hem kovalıyor, hem de ateş ediyor.” (Apak, 1988:226).

Ayrıca Hüseyin Rahmi Bey İnegöl’de Yunan ordularının kaçıışı esnasında 16 yaşındaki bir çocuğun Yunanlılara karşı kahramanlığına şahit oluşunu şöyle anlatmaktaydı:

“Sarı saçlı, ak yüzlü bir çocuk. Bir evin içinden çıkan (herhalde kendi evi olacak) bir Yunan askerini kovalıyor. Elinde bir balta Yunan erinden daha hızlı koşuyor. Ona yetişti, kafasına baltayı indirdi. Yunan eri cansız yere yuvarlandı. Kaçan Yunanlı, arkasına dönüp silahını veya süngüsünü kullansaydı, bu çocuğu kolayca öldürebilirdi. Diğer bazı sokaklarda da İnegöllü kadınların, bu kaçan perakende Yunan askerlerinin başlarına pencerelerden testi ve saksılar attıklarını öğrendim. Altı ay önce, Yunanlılarla işbirliği yapmak temayülleri, gösteren ve bu yüzden fena not alan İnegöllüler bugün hamiyet ve vatanseverliğin yüksek misallerini verdiler. Altı ay önce, onları menfi harekete sürükleyen sebep, çetecilere karşı nefretleriydi.

Gerideki alaylarımız yetiştikten sonra, İnegöl’ün içinde on beş yirmi geberik bırakan Yunan taburunu kasabanın batısında tekrar sıkıştırdık. Onu Dimboz mevziine çekilmekten menettik. Bir saat süren bir muharebeden sonra bu tabur, mevcudunun üçte birini ölü ve yaralı bırakarak Yenişehir istikametinde tepelere doğru çekildi.” (Apak, 1988:227).

Milli Müdafaa Vekili Fevzi Paşa ise İkinci İnönü zaferinden sonra İnegöl bölgesindeki gelişmeleri şu şekilde ifade etmekteydi:

“Efendiler: geçenki müzakerede İnönü Meydan Muhaberesinin ordumuzun muzafferiyetiyle nihayet bulunduğunu arz etmiş ve harekâtın ikinci safhasına geçildiğini bildirmiştim. Malûmu âliniz İnönü’den çekilen düşman bidayette cepheden gayet zayıf kıtaatla takip olunuyordu. Düşman bunu bizim gayet yorgun olduğumuza ve takibe kudretyâb olmadığımıza zâhip olarak tebliği resmileriyle âleme ilân etti. Hâlbuki maksat kendisini süratle ricate icbar etmeksizin hattı ricatlerine sevk ettiğimiz kıtaatın vakit kazanarak tamamıyla gerilerine düşmelerini temin etmekten ibaretti. Düşman bu suretle cepheden taarruza maruz olmadığından ricatte bataet gösteriyordu. Nisanın birinci ve ikinci günlerinde irtikâp ettiği bu hatanın cezasını üçüncü günü çekti. Üçüncü günü Şimalden Kocaeli kıtaatı, Köprühisar cephesine o cenahtan çekilmekte olan düşmanın bir fırkası üzerine taarruz ettiği gibi sol cenahımızda Nazif Paşa ve İnegöl hattına yan yürüyüşü yapan

düşmanın tamamıyla cenahına düşerek bir sokak muharebesiyle düşmanın piştarlarını İnegöl'de yakaladı. Vukua gelen muharebede hiç beklemediği bir cenahtan tazyika uğrayan düşman münhezim ve perişan olarak ellerindeki makineli tüfekleri atarak şimale ve Şarka doğru kaçmaya başladı.” (TBMM ZC., C.11, D.1, İç. 2, 11 Temmuz 1337:236; Çoker, 1994:457).

İnegöl'de yaşanan muharebeden sonra Yunanlılar İnegöl'den çekilmek zorunda kaldı. Çekilme sırasında Türk birlikleri tarafından çok sayıda cephane ele geçirildi. Yapılan sokak muharebesinde İnegöllüler I. İnönü Muharebesinde olduğu gibi ellerine geçirdikleri balta, kürek ve benzeri aletlerle Yunanlılara saldırdılar. Bu çatışma sırasında Yunanlılar İnegöl'de 100'den fazla kayıp verdi.²⁹ Yunan kuvvetleri çekilme sırasında çok sayıda cephane malzemesi ve hayvanı bıraktı ve Hamzabey'de de önemli bir miktarda yiyecek maddesi bırakmak zorunda kaldı. Ayrıca Türk kuvvetlerinin saldırısı esnasında İnegöl'de bulunan Yunan Başkomutanı Papulas ile İngiliz ve İtalyan temsilcileri bölgeyi terk ettiler (Hülagü, 2001:172). Böylelikle İnegöl bir kez daha Yunan işgalinden kurtarıldı. Ayrıca 15 Nisan 1921'de “İnegöl Belediye Reisi İsmail” imzasıyla Büyük Millet Meclisine çekilen telgrafta:

“İnönü Meydan Muharebesinde ric'at eden düşmanı ta' kibde üçüncü süvari fırkasının ibraz eylediği asâr-ı şecaat ve savleti mübârek Anadolu'muzun en mahur kasabalarından ma'dûd olan İnegöl'ümüzü her tevâba'atı sefil düşmanın mezâlim ve şenâ'atdan hülâsa ayrılmıştır. Millet-i İslâmiye nâmına bi'z-zât kendilerine ve misalleri olan umûm kumandanlarımıza arz- şükran eyleriz.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1019, G:108, B:108-2)

denilerek Üçüncü Süvari Fırkasına İnegöllüler adına teşekkür edildi.

Yunanlılar beklemediği şekilde II. İnönü Muharebesinde mağlubiyet yaşaması, I. İnönü Muharebesinde olduğu gibi Yunan ordusunun moral ve motivasyon yönünden çökmesine neden oldu. Ayrıca Yunanlılar yenilgi sonrası yaptıkları mezalimin şiddetini arttırdı ve 3 Nisan 1921'de İnegöl'den çekilen telgrafla Yunan kuvvetlerinin birçok köyü yakıp yıktığı bildirilmekteydi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1019, G:97, B:97-1,2).

²⁹ Bursa Mebusu Operatör Emin Bey, 7 Nisan günü Mecliste: “Düşmanın lâakal 15 bin maktulü vardır. 6 bin maktul sol cenahımızda, yani İnönü'nde, 5 bin maktulü Gündüzbey'de, yani sağ cenahımızda, diğer 5 bin maktulü - ki kılıçtan geçirilenlerdir - Pazarcık ile İnegöl arasındadır. İnanmayan arkadaşlarımız varsa rica ederim, lütfen teşrif buyursunlar ve tadat etsinler. Bu, benim söylediğim lâakaldır. Bunların yirmi bine balığ olması pek muhtemeldir. Bunların lâakal on beş bin mecruhu da vardır. Karşımıza gelen kuvvet 60 000 bin raddesindedir. Kendi esirlerinin de ifadesiyle sabittir ki 180 - 200 den ibaret olan bölük mevcutları dört fırkada yani Girit Fırkasında, Adalar Fırkasında, Trikopi dedikleri Fırkada ve İzmir Fırkasında bölük mevcutları 25-30 a inmiştir. Bu ne demektir? Onda 7 - 8 ini zayı etmişlerdir. Düşmanın yediği darbe pek büyüktür.” diyerek Yunan ordusunun kayıplarını belirtmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. TBMM ZC., C.9, D.1, İç.2, 7 Nisan 1337:382.

4.3. Eskişehir Kütahya Savaşlarında İnegöl

I. ve II. İnönü Muharebelerinde Türk birliklerinin göstermiş olduğu başarılı savunma neticesinde Yunan birlikleri Bursa hattına çekildi. İnönü Muharebelerinde mağlup olan Yunanlılar, yenilginin şokunu atlatarak tekrar saldırıya geçmeye karar verdi. Bu sırada Yunanistan'da genel seferberlik ilan edilerek savaşa yeni askerler alınmaya başlandı. Yunanlılar savaş hazırlıklarını sürdürürken bir yandan da Anadolu'da asker ve halka bildirimler vererek Milli Mücadele'ye karşı kışkırtmaya çalışıyordu. Durum İnegöl'de de aynıydı. Nitekim İnegöl'e uçaktan atılan bildirimlerin birinde:

Türk Ve Kürt Asker Arkadaşlarımıza

Arkadaşlar!

Almış olduğumuz istihbârâta nazaran hakîki menfa'atiniz bize teslim olmakla te'mîn edileceğini sizde yavaş yavaş anlamağa başladınız. Lakin yaşınızda bulunun zâbûtânınız firâr etmemeniz için sizi korkutuyorlar ve diyorlar ki, siz Yunanlılara teslim olacaksınız ama düşmanın işgâli altında olan memleketlerde bazı Ermeniler var ki anlar sizi tutup der-akab katil edeceklerdir. Zâbitanızın söyledikleri sözler bî-asl ve esastır ve sizleri bu sözler ile korkutmaktan başka bir şey düşünmüyorlar. Hâlbuki taht-ı işgalimizde bulunan din kardeşleriniz böyle bir fikir beslemiyorlar. Bunlar bizden çok memnundurlar. Çünkü urz ve nâmusları te'mîn edilmiştir. Kemâl-i istirâhatle yaşamaktadırlar. Ve adâleti ne güzel tatbik ettiğimizi görmekte-dirler. Bununla beraber bu din kardeşleriniz şunu dahi biliyorlar ki hakiki bir Türk olmayıp her gün zât-ı hazret-i padişâhi aleyhinde yakışmaz sözler söyleyen Mustafa Kemal Paşanın elinden kurtulmuşlardır.

Acaba bu sözlerimiz doğru değil midir? Doğru değil ise ne için Konya vilayeti, Yozgat, Malatya, Bolu, Tokat havâlisi Mustafa Kemal'e karşı isyan etmiştir? Ne için bu son günlerde yine Kürtler ile Kırşehir ve Zile heyecandadırlar?

Arkadaşlar! Bilmiş olunuz ki bugün bu sa'at birçok hısım ve akrabanız Mustafa Kemal'in etrafına toplamış olduğu eşkıyaların kılıcından geçmektedirler. Bi'l-aks Mustafa Kemal Türkiye'yi ben kurtaracağım demekten başka bir şey bilmiyor. Bilmiş olunuz ki Kazım Karabekir Paşa dahi Mustafa Kemal Paşa'ya karşı isyân edip Erzurum'dan İstanbul'a bir telgraf keşide ederek zât-ı hazret-i padişâhiye itâ'atini beyân etmiştir.

Ey bî-çâre arkadaşlar bu hakikati nasıl öğrenebileceksiniz mademki başınızda bulunan kimseler sizlerin gözlerini iyice kapamışlardır? Ve sözleri günden güne bî-çareliğe sevk etmektedirler kendileri ise para kazanmaktan başka bir şey düşünmüyorlar? Eğer sizlerden menfa'at-i şahsiye ve vataniyeniz ne sûretille te'mîn olabileceğinizi anlayan var ise bu gibiler hiç durmaksızın gelip bize teslim olmalılar. Bu gibileri açık kucaklar ile bekliyoruz bilmiş olunuz ki yalnız bu vâsita ile iyâlnızı ve akrabanızı görebileceksiniz. Cidden sizlere tavsiye ederiz ki gelip bize teslim olunuz ve çok vakit geçmeden vatanınıza avdet edip a'ilelerinizi, çocuklarınızı sağ selâmet göreceksiniz, teslim olunuz ki sonra pişmân olacaksınız.

Yunan Arkadaşlarınız tarafından. (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1223, G:85, B:85-5)

denilmektedir.

Yunanlılar hazırlık sırasında yapılan takviye kuvvetlerle Tümen sayılarını 11'e çıkardı. Bu sırada Yunan resmi tebliğinde 175 bin Yunan askerine karşı 60 bin Türk askerinin olduğu ileri sürülmekteydi (Öztoprak, 1989:199; Akkılıç, 2008:512-513). Ayrıca Yunanistan savaşa hazırlandığı sırada çevresinden yardım taleplerinde bulunmaktaydı. 9 Temmuz 1921 tarihli Postimees gazetesi Yunanistan'ın Romanya ve Slavonya³⁰dan yardım istediği ve onların da Yunanlılara destek olmak için savaşa girme ihtimallerinin olduğunu bildirmekteydi. Diğer yandan Yunanistan, İtilaf Devletlerinden sürekli olarak siyasi ve ekonomik destek almaktaydı. Eskişehir-Kütahya Savaşları öncesinde de siyasi ve ekonomik açıdan destek alarak ordusunu güçlendirdi. Böylelikle Yunan kuvvetleri Anadolu üzerine yapacağı saldırının hazırlıklarını tamamlayarak yeni bir taarruz için beklemeye başladı (Hülagü, 2001:175; Tilgar, 1998:164).

Yunan ordusu 9 Temmuz 1921'de 3. Kolordu komutasındaki 7. ve 10. Tümenler Aksu-İnegöl hattında saldırıya geçti. General Kladas komutasındaki Kuzey Tümenler Grubu ise İznik gölü güneyinden Yenişehir-Köprühisar doğrultusunda taarruza başladı. Yunanlılar asıl kuvvetlerini ise Kütahya- Uşak cephesine sevk ettiler ve 3-4 fırkadan oluşan bir birliği de İnegöl, Yenişehir ve İznik üzerine yolladı. Amaç burada bekleyen Türk birliğine asıl harekâtın burada yapılacağı izlenimini verdirerek Türk birliklerini bu hat üzerinde oyalamaktı. İkdam gazetesinde çıkan habere göre asıl savaşın İnönü mevzilerinde gerçekleşeceğini ve asıl Yunan kuvvetinin İnegöl üzerinden Köprühisar-Nazıfpaşa hattından ilerleyerek Eskişehir'e gideceği ifade edilmekteydi; fakat asıl Yunan taarruzu Kütahya-Uşak hattında başladı. Ancak Türk Genelkurmayı Yunan birliklerinin İnegöl hattındaki yanılma saldırısını yanlış yorumlayarak Türk birliklerini İnönü önlerine sevk etmeye başladı. Bu durumda İnegöl cephesi oldukça kötü durumdaydı (Akkılıç, 2008:513; Bilgin, 2015:258-260).

Temmuz 1921'de İnegöl ve çevresi Albay Kazım (Özalp) Bey'in komutasında bulunan Kocaeli Grubuna bağlıydı. Kocaeli Grubu 4 grup ve 12. Kolordu komutanlığından oluşmaktaydı. 1. Grup Albay İzzettin (Çalışlar) Bey'in komutası altındaydı. 1. Gruba bağlı 1. Türk Tümeni ise Yarbay Abdurrahman Nafiz (Gürman)

---

³⁰ Yugoslavya Krallığı.

Bey'in komutasında İnegöl-Yenişehir hattında bulunmaktaydı (Görgülü, 1993:271-272).

Yunan kuvvetlerinin 3. kolorduya bağlı 7. ve 10. Tümenleri 9 Temmuz günü Aksu-İnegöl doğrultusunda harekete geçerek 10 Temmuz günü ciddi bir direniş ile karşılaşmadan İnegöl'ü işgal etti. Aynı gün içinde Yenişehir de işgal edildi. Böylelikle İnegöl ve Yenişehir 4. kez işgal edildi. Yunanlılar tarafından İnegöl'ün işgal edilmesinden hemen sonra Uludağ yönünden gelebilecek milis saldırılarının engellenmesi için bir birlik Orhaneli üzerine gönderildi ve burası işgal edildi. Ayrıca Yunanlılar tarafından Kestel hattında bir karakol açılarak bölgedeki kontrolün sağlanması amaçlandı (Özalp, 1998:181; Akkılıç, 2008:513).

11 Temmuz'da Meclis'te konuşan Fevzi Paşa (Çakmak) yeniden başlayan Yunan taarruzunu şöyle haber vermektedir:

“7 Temmuz tarihinde kralın hanedanıyla beraber İzmir'den Uşak'a hareket ettiği anlaşıldı. Bunu müteakip 8 Temmuz tarihinde Bursa'da toplanmış olan kuvvetlerinden bir kısmı Bursa'nın cenubuna doğru Orhaneli'ne taarruza başladı, 9 Temmuzda bu hareket Yenice yakınına kadar ulaştı. Dün (10 Temmuz) Bursa ve Uşak'ta toplanmış olan kuvvetleri harekete başladılar. Bursa'daki kuvvetleri bir koldan Yenişehir ve diğer koldan İnegöl istikametine hareket ederek kol başlarıyla bu noktalara vasıl oldular. Cenuba hareket eden kol da Yenice'yi dün işgal etti. Bugün bu üç kol ile başlanan hareket, şarka doğru tevessü ve inkişaf etmektedir. İleri kıtaatımızla müsademe dünden beri başlamıştır.” (TBMM ZC., C.9, D.1, İç. 2, 13 Nisan 1337:474).

İnegöl'ü işgal eden Yunan birlikleri Türk birliklerinin başarılı savunması neticesinde Kurşunlu mevkiinden daha fazla ileri geçemedi.³¹ 13 Temmuz günü Yunan kuvvetleri işgal altında olan İnegöl'den hareketle Nazıfpaşa-Pazarcık hattından tekrar saldırıya geçti³² (Tercüman-ı Hakikat, 14 Temmuz 1921:1). Ayrıca aynı gün içerisinde gönderilen telgraflarda: *“Bursa mıntıkasında düşman ileri kıtaatıyla Pelitözü-Nazıf Paşa hattındadır. İnegöl ortasındaki bütün köprülerin yanmakta olduğu görülmüştür.”* (ATASE, İSH. Kol., K:1159, G:49, B:49-2; ATASE Arşv. İSH. Kol., K:1319, G:213, B:213-1). denilmekteydi.

³¹ 10 Temmuz günü Anadolu Ajansı tebliğinde; *“Yunanlılar bu sabah Bursa cephesinde dört fırka ile taarruza başlamışlardır. Müteammim ma'lumata göre taarruzun ilk safhası kemal-i metanetle püskürtülmüştür.”* denilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercüman-ı Hakikat, 12 Temmuz 1921, s.1.

³² 13 Temmuz tarihli haberde; *“Geceleyin cepheye varid olan haberlere göre Yunan ileri hareketi devam etmektedir. Bursa mıntıkasında Yunan kıtaatı İnegöl ve Nazıfpaşa'ya işgal ettikten sonra Bilecik önüne varmışlardır.”* denilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercüman-ı hakikat, 14 Temmuz 1921, s.1.

13 Temmuz günü Yunan kuvvetlerinin saldırısı sonucunda Pazarcık işgal edildi. Burada daha fazla direniş gösteremeyen Türk birlikleri Karaköy'e çekilmek zorunda kaldı (Bilgin, 2015:261). 14 Temmuz günü ise cepheden bildirilen raporlarda Yunan kuvvetlerinin İnegöl ve Yenişehir istikametlerinde, İznik ve doğusunda ileri kıtaatını sürdürdüğü bildiriliyordu (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:796, G:145, B:145-1).

14, 15, 16 Temmuz günlerinde şiddetli çarpışmalar meydana geldi ve bu tarihlerde Bozüyük ve Bilecik işgal edildi. Önü mevzilerindeki Türk birliklerinin harekete geçmesi üzerine Yunan birlikleri Pazarcık-İnegöl hattından geri çekilmeye başladı. 15 Temmuz günü ise Yunanlıların Yenişehir ve İnegöl bölgesinde tahkimat yaptığı bildiriliyordu. Köprühisar'da bulunan Yunan kuvvetleri de Yenişehir'e çekildi ve 17 Temmuz günü Yenişehir Türk birlikleri tarafından kurtarıldı. Burada başarısız olan Yunanlılar İkdâm gazetesinin haberine göre 13 yük erzak, cephaneye ve bir otomobilin ele geçirildiği bildirilmekteydi. Ayrıca bölgede bir subay ve bir kısım Yunan askerlerinin Türk birlikleri tarafından esir alındığı da ifade edilmekteydi.³³ Bu gelişmelerden sonra *Le Figaro* gazetesinde Türk birliklerinin saldırısından bahsederek General Papulas'ın harekâtı yürütmek için Bursa'ya geldiğini, Bursa önlerinde Yunan kuvvetlerinin ciddi bir direniş ile karşılaştığını ve Yunan birliklerinin Bursa'ya çekildiğini haber vermektedir. Aslında basında çıkan haberler gerçeği yansıtmamaktaydı. Zira bu hareket, Yunanlılar tarafından Türk birliklerini oyalama amacıyla kurgulanan bir plandı.³⁴ Yunanlılar bu planları neticesinde hem Türk birliklerini Yenişehir-Bilecik hem de İnegöl-Pazarcık hattında oyalamayı başardı. Ardından bu plan doğrultusunda Kütahya ve Uşak'ı işgal eden Yunan kuvvetleri Eskişehir'e doğru saldırıya geçti (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:833, G:78, B:78-1; Akkılıç, 2008:513; Bilgin, 2015:264-265).

İsmet Paşa ise savaşın gidişatından memnun kalmamakla birlikte, Türk birliklerinin olası bir savaşı kaldıramayacağını bildirdi ve Türk kuvvetlerinin Sakarya

---

³³ İkdâm gazetesinde Yunan kuvvetlerinin kayıpları hakkında şöyle: “Yenişehir-Bilecik yoluyla Bilecik'e ilerleyen Yunan kuvvetlerinin yan ve gerilerine taarruz eden kıtaatımız tarafından Bilecik ve Köprühisar yeniden ele geçirildi. Köprühisar'da bulunan Yunan birlikleri ise Yenişehir'e doğru fırar etti. Erzak ve cephaneye yüklü 13 yük, 1 binek otomobili, ganimet alındı ve 1 zabıt olmak üzere bir miktar esir alındı” denilmekteydi. Daha fazla bilgi için Bkz. *Anadolu Resmi Tebliğ*, 16.07.1921; Bilgin, *Milli Mücadele Döneminde...*, s. 264-265.

³⁴ İkdâm gazetesinin haberine göre, Yunan kuvvetlerinin 3 koldan oluştuğunu ve İnegöl üzerinden Köprühisar-Nazıfpaşa hattına ulaşmaya çalışan kolun Eskişehir'e doğru saldırıya geçen bu 3 asıl koldan biri olduğu bildirilmekteydi. Daha fazla bilgi için Bkz. *İkdâm*, 16 Temmuz 1921:1.

ırmağının doğusuna çekilmesini istedi. Bunun üzerine Türk kuvvetlerinin bir kısmı Sakarya ırmağının doğusuna, bir kısmı ise Eskişehir-Seyitgazi hattına çekildi. 19 Temmuz sabahı ise Eskişehir Türk birlikleri tarafından boşaltılmaya başlandı. Akşam saatlerinde durumu fark eden Yunan kuvvetleri saldırıya geçti ve Türk birliklerine önemli zayıflıklar verdirdi. Böylelikle 19 Temmuz'da Eskişehir işgal edildi. 21 Temmuz günü Türk birlikleri Eskişehir'e doğru saldırıya geçtilerse de başarılı olamadılar. Bunun üzerine Türk Genelkurmayı tarafından savunma savaşının Sakarya Irmağı'nın doğusunda yapılması kararlaştırıldı (Akkılıç, 2008:513; Tilgar, 1998:165).

Eskişehir-Kütahya savaşları boyunca İnegöl coğrafyası çeşitli saldırılara maruz kaldı. Yunanlılar çekilme sırasında İnegöl'deki köyleri yakarak ekinlere maddi zararlar verdirdi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:1279, G:103, B:103-1,2). Ayrıca kadınların ırz ve namusları ayaklar altına alındı. Bunun yanında İnegöllü yerli Rum ve Ermeni çetelerine karşı kendini koruyamadı. Mal ve değerli eşyaları bu çeteler tarafından gasp edildi. Bu durum İnegöl halkının ev, mal, mülk ve ekinlerini terk ederek merkezden uzak yerlere göç etmesine neden oldu.

4.4. Sakarya Meydan Muharebesi ve İnegöl

Eskişehir-Kütahya Savaşları sonrasında Türk birliklerinin Sakarya ırmağının doğusuna çekilmesi üzerine Yunanlılar yeni bir saldırı düzenine geçti. Yunanlılar tarafından Trakya'da bulunan 4.Yunan Kolordusuna bağlı 6. Tümen Bursa'ya getirildi. Bu gibi takviye kuvvetlerle Yunanlılar ordusunun gücünü artırmaktaydı (İkdam, 28 Temmuz 1921:1; Akkılıç, 2008:515). Amaç, Türk birliklerinin toparlanmasına fırsat vermeden saldırıya geçilerek Türk ordusunun yok edilmek istenmesiydi (Bilgin, 2015:275). Nitekim Gonaris hükümeti tarafından yayınlanan bildiride, "*Yunan ordusunun vermekte olduğu mücadelede amacın, düşmanın, seri samimi ve kati bir sulha icbar etmek*" olduğu ileri sürülerek asıl gaye beyan edilmekteydi (Öztoprak, 1989:210).

Sakarya Meydan Muharebesi Türk Kurtuluş Savaşında büyük önem arz etmektedir (Öztoprak, 1989:208). İnegöl ise Sakarya Meydan Muharebesi boyunca Yunanlıların ileri harekâtı için önemli bir konumda bulunmaktaydı. Nitekim Eskişehir-Kütahya savaşlarında Yunan taarruzu karşısında geri çekilen Türk birlikleri

Yunanlıların demiryolunu kullanma avantajını engellemek için Eskişehir-Afyon demiryolunu tahrip ettiğinden Yunanlılar savaş araç ve gereçlerini deniz yoluyla Bursa'ya getirmekteydi. Bursa'da toplanan savaş malzemeleri buradan yola çıkarılarak İnegöl üzerinden karayoluyla Karaköy demiryoluna ulaştırılmaktaydı (TBMM GCZ., C.2, D.1, İ.ç.2, 5 Ağustos 1921:174-175; Bilgin, 2015:272; Akkılıç, 2008:515). Böylelikle Yunanlılar Sakarya Meydan Savaşına hazırlık aşamasında İnegöl'ü aktif bir şekilde kullanmaktaydı. Bu nedenle bölge Yunan kuvvetlerinin kontrolü altındaydı ve diğer cephelerde olduğu gibi İnegöl cephesinde de durumlar iyi değildi.

Türk Ordusunun geri çekilişi sırasında bazı grup kumandanlarının dikkatli davranmaması nedeniyle birliklerin zarar görmesi, (Apak, 1988:237) orduda gidişatın iyi olmaması ve giderek Yunan işgal alanının genişlemesi üzerine harekete geçen TBMM, Sinop mebusu Rıza Nur Bey, Karesi mebusu Vehbi Bey ve İzmir mebusu Mahmut Esat Bey'den teşkil edilen bir heyeti cepheye göndererek durumun yerinde tetkik edilmesini istedi. Heyet tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda 3 Ağustos günü Meclise sunulan raporda birliklerin maddi ve manevi açıdan durumunun hiç iyi olmadığı vurgulandı. Bunun üzerine harekete geçen Mustafa Kemal 3 aylık süreyle ordunun tüm yetkilerinin kendisine verilmesini istedi. 5 Ağustos günü TBMM'de 184 milletvekili tarafından kabul edilen yasayla Mustafa Kemal'e Başkomutanlık görevi verildi (Özalp, 1998:190; Akkılıç, 2008:516).

Mustafa Kemal'in Başkomutan olarak ordunun başına geçmesiyle birlikte, Sakarya ırmağının doğusuna çekilen Türk ordusunda başlayacak olan Yunan taarruzuna karşı hazırlıklar başladı. Bölgeye Kafkasya ve Güney Cephelerinden askerler takviye edildi. Ayrıca hazırlık aşamasında orduya takviye için belirli aralıklarla 1301, 1302, 1303 ve 1304 doğumlular askere alındı.³⁵ Bunun yanında TBMM tarafından eli silah tutan herkesin askere alınması emri verildi. Ordunun geri çekilişi sırasında birçok savaş

---

³⁵ Karar şöyle bildirilmekteydi. “Ankara Ahz-ı Asker Şu'besi Riyaseti'den: 300, 301, 302, 303 tevellütlü müsellemler silahlı ve silahsız efrât silah altına da'vet olunmuştur. Bil-cümle hususâtlarını tasviye ile 12 Ağustos 337 Cuma günü ale's-sabah alaturka saat onikide Ankara ahz-ı asker şu'besine isbat-ı vücut edeceklerdir. Mukaddes olan hayat ve istiklâl-i millimizin istihsali ve alçak düşmanın anatopraktan tardı için silah altına da'vet olunan efradın yevm-i mezkurde kemal-i hahişle şu'be dairesine koşacakları vareste-i şekk ve irtibat ise de bu mübarek topraklarda yetiştiği halde menafi-i hissiye peşinde dolaşan bedhahanın iğfal ve ifsadatına kapılacak olan safdil efrad hakkında dahi mu'amele-i icabiyesinin tatbikinde tereddüt olunmayacağı konusunu da ayrıca ihtâr ve i'lan olunur.” Daha fazla bilgi için Bkz. Serpil Sürmeli, *Milli Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay. Ankara, 1998, s.58.

malzemesi bırakıldı. Bu nedenle ihtiyaçlar hat safhadaydı. İhtiyacın karşılanması ve yeni başlayacak olan savaşa hazırlık için Anadolu halkından yardım sağlamak adına 7 Ağustos günü 10 maddelik “*Tekâlif-i Milliye*” emirleri yayınlandı. Bu amaçla Anadolu’da Tekâlif-i Milliye Komiserlikleri kuruldu. 10 Eylül tarihine kadar da halktan gerekli ihtiyaçların karşılanması istendi (zalp, 1998:191; Bilgin, 2015:273; Akkılıç, 2008:517; Sürmeli, 1998:57).

23 Ağustos 1921’de Yunan Başkomutanlığı, ordusuna Sakarya ırmağının doğusunda bulunan Türk birliklerine karşı saldırı emrini verdi. 23 Ağustos günü saldırıya geçen Yunan kuvvetleri, Kocaeli grubunun başarılı savunması üzerine üstünlük sağlayamadı. Bunda Kocaeli grubunun Yunan gerilerine saldırı düzenlemesi etkili oldu. 24 Ağustos günü İkdam gazetesinde çıkan haberde Türk birliklerinin Bilecik’in güneydoğu sırtlarında Yunan birlikleri ile karşılaştığını çıkan çatışmada Yunanlıların önemli kayıplar verdiği bildirilmekteydi. Times gazetesinde çıkan haber de ise 24 Ağustos’ta Türk birliklerinin saldırı düzenlediği bildirilerek Kocaeli grubunun yunan gerilerine taarruzu teyit edilmekteydi (Bilgin, 2015:276-278).

24 Ağustos günü tüm cephelerde saldırıya geçen Yunan kuvvetleri, Türk kuvvetleri tarafından beklediği bir direnişe karşılaştı. 21 saat süren çatışmada Yunan birlikleri önemli kayıplar verdi (Apak, 1988:244; zelik, 2011:200). 25, 26 ve 27 Ağustos günlerinde devam eden çatışmalarda büyük bir hezimete uğrayan Yunan kuvvetleri, taarruzdan savunmaya geçerek çekilmeye bařladı³⁶ ve çekiliş sırasında birçok malzemeyi bırakmak zorunda kaldı. Kazım Bey (zalp) durumla alakalı bilgi verdiği telgrafta:

“Düşmanın 27 Ağustos’ta cephenin bütün imtidadında icra eylediği taarruz, kâmilen tard edilmiştir. zmbeyli civarında düşman gerilerine akın yapan bir mfrezemiz, düşmanın 50 kadar deve ve hayvandan mürekkep bir kafilesini zapt ve telefon hududunu kat’ eylemiştir.” (zalp, 1998:197).

demekteydi. Bunun yanında 30 Ağustos günü yayınlanan Türk resmi tebliğinde; “*Bir haftadır çelikten hiçbir farkı olmayan cephemize çarpan düşman ordusu vadilerde yığın*

³⁶ 26 Ağustos tarihli Anadolu Ajansı tarafından Yunan kuvvetlerinin Türk ordusunun sol tarafına gerçekleştirdiği taarruzunun ve yarma teşebbüsünün sonuçsuz kaldığını ve Türk birliklerinin karşı saldırıya geçtiği bildirilmekteydi. 26 Ağustos Anadolu Tebliğinde ise Yunan kuvvetleri tarafından yapılan taarruzun başarısızlıkla sonuçlandığı ve Yunan birliklerinin çekildiği haber verilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercüman-ı Hakikat, 27 Ağustos 1921. s.1.

yığın ölü bırakıyor. Yunan kralı çoğunluğu Türkiyeli Rumlardan oluşan ordusunu sürekli taarruz ettirerek kırdırıyor.” (Açıksöz, 30 Ağustos, 1921:1). Yunan hükümeti ise kendi lehlerine tebliğler yayınlarak, Türk kuvvetlerinin direniş göstermeden Ankara istikametine çekildiğini haber vererek önemli bir başarı elde ettiklerini bildirmekteydi. (İkdam, 28 Ağustos 1921:1; Bilgin, 2015:990). Gazete haberlerinde, Yunan tebliğlerinin aksine mücadelelerde Türk ordusunun başarı sağladığı ve gelişmelerin Yunanlıların aleyhine cereyan ettiği, bundan dolayı Yunanlıların barışı düşünmeye başladığı ifade edilmekteydi. Anadolu Ajansı ise 3 Eylül 1921 tarihinde yayımladığı 9 günlük harp raporunda gelişmeleri şöyle bildirmekteydi;

“Dokuz günden beri düşmanın ordumuz cephesine tüm imkânlarıyla yaptığı saldırıları her tarafta kendisine pek çok zayıat verdirilerek püskürtülmüş, mühim başarılar bekleyen düşman artık kendisi için akıbeti müthiş felaketler oluşmasından endişe etmeye başlamıştır. Düşman birliklerinde özellikle subay kaybı çok fazladır. Düşman askerleri bin türlü tazyiklerle hatlarımızın önüne sürülmekte ve burada müessir ateşlerimizle ve süngülerimizle erimektedir. Subaylarımızın savaşma arzusu ve fedakârlıkları her türlü övgünün üstündedir. Yaralı asker ve komutanlarımızdan birçoğu harp bölgesini terk etmemişlerdir. Kayıplarımız düşmana göre azdır. Düşman gerilerindeki saldırılarımız akıncı kıtaatımızın yılmaz baskınlarıyla her gün muvaffakiyetlerle devam etmektedir. Ele geçirilen Yunan esirleri fena bir haldedir. Bunlar düşmanın Müslüman ahaliye reva gördüğü zulümleri gizlememektedirler. Askerin güzergâhındaki birçok köyler yakılmıştır.” (Özçelik, 2011:200).

7 Eylül tarihli Açıksöz gazetesinde *“düşman taarruzlarının tamamen kırıldığı ve bazı düşman kotalarının geri çekilmeye başladıklarının görüldüğü”* haberi verilmekteydi. (Özçelik, 2011:203). Genelkurmay Başkanı Fevzi (Çakmak) Paşa 12 Eylül günü verdiği raporda Yunan kuvvetlerinin son durumunu şöyle ifade etmekteydi:

“Birkaç günden beri devam eden karşı saldırılarla Sakarya boyundaki düşman ordusu binlerce ölü bırakarak tamamen yenilmiş; Türk uçaklarının da katılmasıyla her tarafta yapılan sıkı izleme sonunda savaş alanında ve çekilme yollarında birçok, silâh, eşya, tıp gereçleri, otomobiller bırakarak, hatta yaralılarını taşımaya fırsat bulamadan perişan bir şekilde çekilmiştir.” (Akkılıç, 2008:522).

Böylelikle Yunan kuvvetlerinin tamamen kırılan taarruzları neticesinde 11 ve 14 Eylül günlerinde tamamen çekilişe başladı.³⁷ Bunun üzerine artık saldırı pozisyonuna Türk birlikleri geçiyordu. Türk birlikleri çekiliş sırasında takip ettiği Yunan kuvvetlerine kayıplar verdirerek Yunan birliklerinin yıpranmasını sağladı

³⁷ Yunan kuvvetlerinin tüm cephelede çekilişe başladığı bildirilmekteydi. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tercümanı hakikat, 11 Eylül 1921, s.1.

Sakarya Meydan Muharebesinde hezimete uğrayan Yunanlıların artık Anadolu coğrafyasından atılma vakti gelmişti. Türk ordusu başlatmış olduğu taarruzuna devam edecek miydi? Açıksöz gazetesinde çıkan yazıda, “*Askerimizin gözü ocak başında değil düşman başındadır. İcap ederse nasıl bir kış harbi yapacağımızdan şüphe edenler geçenki kış ortasında Ermenistan’a karşı kazanılan zaferi düşünsünler.*” ifadesiyle Türk ordusunun gerekirse taarruza devam etmesi gerektiğinin altı çizilmişti (Özçelik, 2011:211).

Türk kuvvetlerinin cephane ve silah açısından yetersiz oluşu yeni bir taarruzun gerçekleştirilmesine imkan vermemekteydi. Bunun üzerine İsmet Paşa tarafından 20 Eylül günü gönderilen telgrafta:

“Yunan ordusunun Eskişehir civarına doğru çekilmekte olduğu kesinleşmiştir. Düşmanın Eskişehir dolaylarını müdaafa edeceğini düşünüyorum. Aralıksız olarak harekâta devam ederek Eskişehir Afyon hattında büyük bir meydan muharebesini göze almak için, muharebeyi besleyecek mühimmatın depolanması için zamana ihtiyaç vardır. Bu sebeple çekilen Yunan kuvvetlerine taarruz ederek büyük bir meydan muharebesine girişmeyi doğru bulmuyorum.” (ATBD, B:2572 1994:114; Bilgin, 2015:280).

denilerek yeni bir taarruz için koşulların uygun olmadığı belirtilmekteydi. Mustafa Kemal ise kesin sonuçlu bir taarruzun yapılmasını istemekteydi. Bu istek üzerine bir sonbahar taarruzuna girilseyse de silah, cephane ve gerekli araç ve gereçlerin yeterli olmayışı ve bunun yanında hava koşullarının olumsuz etkisi de eklenince taarruz ileri bir tarihe ertelendi. Bu nedenlerden dolayı Yunan kuvvetlerini takip hareketi 8 Ekim 1921’de sona erdi (Selek, 1981:654-655).

Yunanlılar Sakarya Muharebesi neticesinde büyük bir çöküntü yaşadı. 21 gün süren çatışmalarda tarafların zayıatları oldukça fazlaydı. Türk ordusu 5.713 kayıp verirken, Yunanlılar ise 3.958 kayıp verdi. (Öztoprak, 1989:478; Özçelik, 2011:208). Bunun yanında Yunan kuvvetleri çekildiği sırada önemli miktarda savaş malzemesini Türk birliklerine bırakmak zorunda kaldı.

Sakarya Meydan Muharebesi’nden sonra 19 Eylül 1921’de TBMM tarafından Mustafa Kemal’e “*Gazilik*“ ve “*Meraşellik*” unvanı verildi (TBMM. ZC. C.12, D.1, İç.2, 19 Eylül 1921:263). 29 Eylül de ise Batı Cephesinde fedarkarlıkta bulunmuş olan 129 kişinin Meclis takdirnamesiyle ödüllendirilmesi istendi. Takdirnamenin verilmesi

istenenler arasında İnegöl'den Nebi Efendi bulunmaktaydı (TBMM. ZC. C.13, D.1, İç.2, 29 Eylül 1921:53-55).

4.5. Taarruz Öncesi Durum

Yunanlılar büyük umutlarla taarruza geçtiği Sakarya Meydan Muharebesinde mağlubiyet yaşayarak geri çekildi. Çekilişle birlikte Anadolu'daki üstünlüğünü kesin olarak kaybeden Yunan kuvvetleri, Türk birlikleri karşısında konumunu muhafaza etmeye çalıştı.

Hazırlık aşamasında Yunanlılar tarafından kuvvet takviyesi yapılmaktaydı. 19 Ocak 1922'de Trakya'da eğitimini tamamlayan erlerden oluşan 3500 kişilik bir grup Mudanya'ya getirildi. Bu askerler 26 Ağustos günü İnegöl üzerinden özellikle Bilecik-Eskişehir demiryolu hattı kullanarak 3. Yunan Kolordusu birliklerine takviye edilecekti. Öte yandan Yunanlılar Mart 1922'den itibaren olası Türk birliklerinin saldırısına karşı Bursa-İnegöl-Karaköy yolunun güvenliğini sağlamak amacıyla yol boyunca takviye kuvvetlerle güçlendirdiği istihkâm birlikleri görevlendirdi (Akkılıç, 2008:564-569).

Aslında Yunan Cephesinde hazırlık aşaması sırasında işler hiç iyi gitmediği anlaşılmaktadır. Askerler terhis edilmeyi istemekteydi. Daha Sakarya Meydan Muharebesi öncesinde Kral Konstantinos'un Eskişehir'de kahramanlık madalyası dağıtmak için tören yerine arabasının geçtiği sırada yol kenarında tepki için toplanan askerlerin "*Terhis! Terhis!*" diye bağırdıkları, savaşmak istemedikleri ve bir an önce memleketlerine dönmeyi istedikleri ifade edilmektedir. Aslında bu durum, her ay üst komutanlığa verilen raporlarda "*Ordu taarruz yapacak durumda değildir*" denilerek açık bir şekilde belirtilmeye çalışılmaktaydı. Aslında Yunan tarafında en önemli gelişmelerden bir tanesi 3 Haziran 1922'de Yunan Ordusu Komutanı Papoulas'ın görevinden çekilmesiyle yerine bir gün sonra Korgeneral Hacıanesti getirilmesiydi. Ancak Hacıanesti muharebeyi idare edemediğinden 22 Ağustos'ta görevden alınarak yerine General Trikapis getirildi. Kısa sürede gerçekleşen bu ve benzeri gelişmeler aynı zamanda Yunanistan'da Anadolu macerasının başarısız olduğu fikrinin yayılmasına neden oldu. Böylelikle Yunanistan'da siyasi çalkantılar ve bunalımlarla birlikte ülke halkında da huzursuzluk baş göstermeye başladı (Selek, 1981:693; Akkılıç, 2008:566-572).

Yunan tarafında hazırlıklar sürerken, Türk tarafında ise daha önceki konuda da belirtildiği üzere Mustafa Kemal tarafından kesin sonuçlu bir taarruzun yapılması istenmekteydi. İsmet Paşa ise silah, cephane ve gerekli araç ve gereçlerin yeterli olmayışını ifade ederek yeni bir taarruzun doğru olmadığını ifade etmekteydi. Neticede Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra gerçekleştirilen takip hareketi devam ettirilmek istendiyse de gerekli cephane ve diğer savaş malzemelerinin yeterli düzeyde olmamasından dolayı amaçlanan taarruz hareketinin ertelenmesi uygun görüldü. (1994:114; Selek, 1981:654-655).

Hazırlık aşaması sürerken 14 Ocak 1922'de TBMM çatısı altında Harp Encümeni kuruldu (TBMM GCZ. C:2, D.1, İç.2, 14 Ocak 1922:612-613). Amaç gerekli hazırlıkların tek elden yürütülmesiydi. Ayrıca 6 Mayıs'ta TBMM gizli celsesinde Başkomutanlık yasasının 3 ay daha uzatılması görüşüldü ve uzun tartışmalardan sonra kabul edildi (Jaeschke, 1989:180). 20 Temmuz'da tekrar Başkumandanlık Kanunu gündeme gelince, Mustafa Kemal, "*artık ordumuzun kuvve-i maneviye ve maddiyesi fevkalâde hiçbir tedbire ihtiyaç hissettirmeksizin, amal-i milliyeyi kemali emniyetle istihsal edecek mertebeye vasıl olmuştur.*" diyerek orduya olan güvenini dile getirmekteydi. Görüşmeler sonucunda bu sefer Başkumandanlık Mustafa Kemal'e süresiz olarak verildi (Eroğlu, 1990:190; Jaeschke, 1989:180).

Mecliste, askerinin moralinin yükseltilmesi ve Kurban Bayramının tebrik edilmesi için cepheye gidilmesi istendi. Bunun üzerine ziyaret için bir heyet oluşturuldu. Seçilen heyet arasında Ankara Mebusu Ali Fuat Paşa, Karesi Mebusu Abdülhafur Efendi, Burdur Mebusu Mehmet Akif (Ersoy) ve Kayseri Bey'ler bulunmaktaydı. Heyet 1 Ağustos günü yola çıkarak ertesi gün karargâha ulaştı. Heyet askerlerin bayramını tebrik etti (TBMM ZC. C:22, D:1, İç:3, 29 Temmuz 1922:64). Bu durum İsmet Paşa tarafından memnuniyetle karşılandı. İsmet Paşa bu memnuniyetini şu sözler dile getirmekteydi:

"Bayram münasebetiyle cepheye izam edilen heyetten dolayı Garp Cephesinin bilcümle mensubinine Meclisi Ali tarafından ihda buyurulan selâmların ve bayram tebrikâtının Garp Cephesince fevkalâde süür ve ifihari mucib olduğunu arza müsaraat ile Türkiye Büyük Millet Meclisi ordularının en halis hissiyatı itaat ve tazimatını Meclisi Âliye arz ve takdim eylerim." (TBMM ZC., C.22, D:1, İç.3, 14 Ağustos 1922:112).

Taarruz öncesi Türk Cephesinde hazırlıklar devam ederken, Ağustos ayı başlarında Anadolu'da Yunan kuvvetlerinin durumu özetleyelim. Belirtilen tarihte Yunan askeri gücü 15 Piyade ve 1 Süvari Tümeni olmak üzere toplam 16 tümenden oluşmaktaydı. 11. Piyade Tümeni ve 1 müstakil alay Gemlik kuzeyi- Pazarköy kuzeyi- İznik güneyi- Köprühisar ve Bilecik kuzeyi hattında; yaklaşık 2 taburluk bir kuvvetle bir miktar topçu ve bir kısım süvariden oluşan bir müfreze Söğüt dolaylarında; 3. 10. ve 15. Piyade Tümeniyle bir müstakil alaydan oluşan 3. Kolordu Eskişehir doğusunda; kolordu karargâhı Eskişehir'de bulunmaktaydı. 7. 9. ve 13. Piyade Tümenlerinden oluşan 2. Kolordu Altıntaş-Döğer bölgesinde ihtiyatta; 1. 4. 5. ve 12. Piyade Tümenleriyle 1 müstakil alaydan oluşan ve General Trikapis komutasındaki 1. Kolordu 2 tümeniyle Akarçay kuzeyinde; 2 tümen ve 1 müstakil alayda, 1 tümeni Afyon'da ihtiyatta olmak üzere Akarçay güneyinde; 2. Piyade Tümeni 1 süvari tümeni Uşak İslâm köy, Çivril bölgesinde; 3 müstakil alay Çivril'den Menderes kıyısına kadar olan hatta bulunmaktaydı. Aynı zamanda 1 alay Kütahya'da hat muhafazasıyla görevli; 1 alay ise Bandırma-İzmir ve İzmir-Uşak hatlarının muhafazasında görevliydi. Öte yandan Yunanlıların İzmir'de, Bursa'da ve Uşak'ta birçok teşkilat ve depoları vardı (Yüceer, 2001:118). Buna göre Yunan kuvvetleri yaklaşık 200.000 dolaylarındaydı (Selek, 1981:688). Ayrıca Yunanlıların savaş malzemesi olarak 83.000 tüfek, 3000 kılıç, 3200 makineli tüfek, 1000 ağır makineli tüfek ve 350 topları bulunmaktaydı (Yüceer, 2001:118).

Yunanlılar Anadolu'da 2 cephe oluşturmuşlardı. Bu cephelerde toplam 3 kolorduları bulunmaktaydı. Yunan cephesini birbirine bağlı güney ve kuzey cepheleri oluşturuyordu. Güney cephesinde 1. ve 2. Yunan kolorduları bulunmaktaydı. Bu kolordular Kütahya ve Afyon bölgesinin muhafazasıyla görevliydi. Eskişehir-İnegöl-Bursa bölgesinin (Kuzey Cephesi) savunmasını ise 3. Yunan kolordusu yapmaktaydı (Yüceer, 2001:118; Bilgin, 2015:285).

Taarruz hazırlığı sırasında Türk ordusu teşkilat bakımından düzenlenirken, tümenlerin asker mevcudu takviye kuvvetlerle arttırılmaktaydı. 20 Eylül 1921'de Batı Cephesinin mevcudu 92 bin dolaylarında iken askere alımlar gerçekleştirilerek bu sayı 186 bine yükseltildi. Ayrıca yeni alınan tüfeklerle ordunun silah gücü de arttırılmaktaydı. 20 Eylül'de tüfek sayısı 47.242 iken 98.956'ya, ağır makineli tüfek 480

adet iken bu sayı 839'a çıkarıldı. Ayrıca hafif makineli tüfek sayısı 379'dan 2025'e, top mevcudu ise 165'ten 323'e yükseltildi (Selek, 1981:688-689).

4.6. Büyük Taarruz ve İnegöl'ün Kurtuluşu

6 Ağustos günü İsmet Paşa ordu birliklerine gizli olarak taarruz hazırlıkları yapılması emrini verdi. 15 Ağustos'a kadar gerekli hazırlıklar yapıldı ve artık taarruz emrinin verilmesi beklenmekteydi. 20 Ağustos günü Mustafa Kemal, Akşehir'de Batı Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'ya 26 Ağustos sabahı genel taarruzun başlaması emrini verdi. Bunun üzerine 24 Ağustos günü Akşehir'deki Batı Cephesi Karargâhları Şuhut'a nakledildi (Eroğlu, 1990:190; Akkılıç, 2008:567; Jaeschke, 1989:190).

Türk ve Yunan tarafları hazırlıklarını bitirmeye çalışırken, 26 Ağustos 1922'de saat 4.30'da tüm cephelerde yoğun topçu ateşi ile Türk ordusu taarruza başladı (Akkılıç, 2008:578; Eroğlu, 1990:190; Selek, 1981:692). Taarruzu TBMM İcra Vekilleri Heyeti-Reisi Hüseyin Rauf şöyle bildirmekteydi:

“Bugün sabahtan itibaren Batı Cephesinde muharebe başlamıştır. Kahraman ordularımız namus ve istiklâli vatani kurtarmaktan ibaret olan ulvî vazifeyi ifa için tevfikatı sübhaniyeye istinaden tekmil cephede canî ve müstevli düşmanla çarpışmaktadır. Hâdise bu sabah Büyük Millet Meclisine arz edilmiş ve Meclis Heyeti ümumiyesi âmâlî milletten mühlhem olarak ordularımızın muzafferiyetini Cenabı Hayrînnasırından niyaz eylemiştir. Cidali millînin bidayetinden beri zaferî katinin istihsalî için maddî, mânevî bütün kuvvetlerini ibzal eyliyen fedakâr milletimiz için mukadder olan mesut günler inşallah artık yaklaşmıştır. Bütün kumandanları zabıtları ve seferleriyle evlâtlarımız ve kardeşlerimizden mürekkep bir manzumeî şehamet olan ve tarihi beşer muvacehesinde en lekesiz ve en mukaddes bir dâvanın tahakkuku uğrunda fisebilillâh işarı hun eyliyen ordumuz için Nusret-i ilâhiyeyi tazarru edelim ve maabiti mütarekemizde kemalî huşu ve ihlâs ile niyazı muvaffakiyet eyleyelim. Bütün memurin ve fedakâr halkımızın ordularımıza maddeten ve manen yardıma devam eyleyerek mücahede-yi milliyeden nasibedan mefharet olmalarını rica eylerim efendim demekteydi.” (TBMM ZC., C.22, D.1, İç. 3, 28 Ağustos 1922:369)

27, 28 ve 29 Ağustos günlerinde Türk ile Yunan kuvvetleri arasında şiddetli çarpışmalar yaşandı. Türk birlikleri giderek taarruzun şiddetini artırıyordu. 30 Ağustos günü Eskişehir'de bulunan Yunan ordusu Afyon, Kütahya ve Bilecik yönlerine doğru düzensiz bir şekilde çekilmek zorunda kaldı (Bilgin, 2015:288; Akkılıç, 2008:579). Taarruzla birlikte Yunan ordusunun büyük bir bölümü yok edildi. 30 Ağustos tarihli Türk resmi tebliğinde, *“Uşak istikametine ilerleyen takip kıtalarımız Dumlupınar'ın doğu ve kuzeyinde düşmanı savaşa zorlayarak birçok top, yüzü mütceviz otomobil ve*

sayısı tahmin edilemeyen askeri malzeme ile ciddi mana da esir bıraktırtmıştır.” (Hâkimiyet-i Milliye, 31 Ağustos 1922:1) denilmekteydi. Mustafa Kemal ise 31 Ağustos günü durumu şöyle özetlemekteydi:

“Düşmanın burada beş fırkası imha veya esir edildiği gibi, düşmanın mağlup üç fırkası İzmir istikametinde kaçmaya devam ediyordu. Eskişehir’deki düşman grubu, bir fırkası ayrılmış olduğu halde, ricat alameti gösteriyordu. Binaenaleyh, meydan muharebesi son bulmuştu. Filhakika 26 Ağustos sabahı başlayan ve beş gün beş gece devam eden Afyon Karahisar - Dumlupınar meydan muharebesi son bulmuş ve düşman kuva-yi asliyesi imha edilmişti.” (TBMM ZC. C.23, D.1, İç.3, 4 Ekim 1922:272).

26-31 Ağustos tarihleri arasında yaşanan çatışmalarda Yunan ordusu Türk birlikleri karşısında tutunamayarak çekilmek zorunda kaldı. Türk kuvvetleri Yunan ordusunu tamamen imha etmek için 1 Eylül günü tekrar taarruza geçti. Türk ordusunun taarruzuna karşı Yunan kuvvetleri iki kola ayrıldılar. Birinci kol Uşak (Güney) Cephesine, ikinci kol ise Bursa (Kuzey) Cephesine doğru harekete geçti. (Peyam-ı Sabah, 2 Eylül 1922:1; Bilgin, 2015:291). İkinci kolda yer alan Yunan 3. Kolordusuna bağlı 3. ve 10. Tümenleri, 2 Eylül günü Eskişehir’i boşaltarak İnönü-İnegöl-Bursa doğrultusunda düzenli bir biçimde çekilmeye başladı. Böylelikle Eskişehir 2 Eylül’de işgalden kurtarıldı. Çekilen Yunan kuvvetlerini takibe alan Türk ordusunun bir kolu İzmir istikametine doğru harekete geçerken diğer bir kol ise İnegöl-Bursa istikametine doğru harekete geçti. Yunan kuvvetlerinin çekildiği 2-3 Eylül günlerinde İnönü mevzilerinde şiddetli çarpışmalar meydana geldi. Ancak Türk birliklerine karşı daha fazla dayanamayan Yunan kuvvetleri İnegöl istikametine doğru harekete geçti. 4 Eylül günü 2. Ordu Komutanlığından 3. Kolordu Komutanı Şükrü Naili (Gökberk) Bey’e “3. Kolordu, 1. Tümen, Mürettep Süvari Tümeni ve Porsuk Müfrezesi buyruğunda olarak, Bursa genel doğrultusunda çekilmekte olan düşmanı şiddetle izleyecek ve rastladığı yerde saldırıya geçerek yok edecektir.” denilmekteydi (Yüceer, 2001:118; Akkılıç, 2008:581-582).

Türk kuvvetlerinin başarılı takibi neticesinde 4 Eylül günü Bozüyük işgalden kurtarıldı. Fakat Yunan kuvvetleri çekilme sırasında Bozüyük’ü ateşe vererek büyük bir tahribata neden oldu. Yunanlıları takip ederek Porsuk Müfrezesi 5 Eylül günü Pazarcık’ı işgalden kurtardı. Türk birlikleri bu tarihte İnegöl’e doğru çekilen Yunan kuvvetlerini takibini hızlandırdı. Bundan dolayı çekilmekte olan Yunan askerlerinin

büyük bir kısmı yollarını şaşırarak kaybolmaktaydılar (İkdam, 4 Eylül 1922:1, Bilgin, 2015:294).

The Times gazetesi ise 6 Eylül gününe ait haberinde Yunan ordusunun Eskişehir'in kuzey batısında uğradığı başarısızlığın geri çekilmeyi hızlandırdığını, bütün hat boydan boya terk edilmek zorunda bırakıldığını bildirmekteydi. Haberde Yunan ordusunun Bilecik-Eskişehir demiryolunun doğusunda kalan Söğüt'te Türklerin ağır top atışlarıyla karşılaştığı ve bu nedenle Türklerin Yunan sol cenahına doğru ilerlediği kaydedilmektedir. Bütün çabalara rağmen Yunanlılar ileri harekete geçemediğini ve Türklerin ilerleyişi karşısında Yunan Genel Karargâhına İnegöl-Yenişehir hattına geri çekilme emri verildiği ifade edilmekteydi (Bilgin, 2015:294).

Türk birlikleri 5 Eylül günü İnegöl'e doğru harekete geçti. Keşif amaçlı Mezit vadisinde ilerleyen bir keşif bölüğü "Karacakaya, Rüştüye, Tahtaköprü bölgesinde bir piyade ve bir süvari alayının olduğunu farkederek durumu rapor etti. Bu Yunan kuvvetleri Albay Hristo komutasında iki piyade alayı ile bir süvari birliğinden oluşmaktaydı. Bunun üzerine Türk birlikleri saldırıya geçti. Tahtaköprü bölgesinde bulunan Yunan kuvvetleri bölgeyi panikleyerek dağıldı. Yunan kuvvetleri Türk kuvvetlerine başta karşılık verdiyse de başarılı olamadı ve Türk birlikleri saat 19.00 civarında Yunan mevzilerini ele geçirdi. Mürettep Süvari Tümeni 6 Eylül günü saat 05.00'da Mezit-Tahtaköprü hattından İnegöl'e doğru harekete geçti. Tümen saat 11.00 dolaylarında herhangi bir direnişle karşılaşmadan İnegöllülerin coşkulu karşılamasıyla birlikte şehre girdi ve Böylelikle İnegöl için Yunan işgal ve zulmü sona ermiş oluyordu (Hülagü, 2001:264-266; Akkılıç, 2008:582-585).

5 Eylül günü 3. Kolorduya bağlı 1. Türk Tümeni Nazıfpaşa'dan ilerleyerek Hasanpaşa'ya mevkiine gelmiş ve geceyi burada geçirmişti. 8 Eylül'de başlatılacak taarruz için 1. Tümen görevlendirildi. 7 Eylül günü saat 07.00'da Hasanpaşa'dan ilerleyerek İnegöllülerin sevgi gösterileri arasında Bursa istikametine doğru harekete geçti. Doma köyü mevkiine gelerek köyün kuzeyindeki sırtlara yerleşti. 7, 8 ve 9 Eylül'de Mürettep Süvari Fırkası keşifle meşgul oldu. Bu firka havanın yağışlı ve sisli olmasından dolayı İnegöl civarındaki Akhisar köyüne gelerek geceyi burada geçirdi. Keşif ve gözetleme faaliyetlerine burada devam etti. 7 Eylül günü Yapılan gözetleme ve keşif sonucunda Mürettep Süvari Fırkası tarafından "Halhalca kuzeybatısından itibaren

Ümitalan doğu sırtları-Şevketiye doğusu hattında iki sıra berkitilmiş savunma mevzileri ve bunların da önünde iki sıra dikenli tel engeli” olduğu şeklinde 1. Tümene haber verilmekteydi (Yüceer, 2001:119; Akkılıç, 2008:585-586).

8 Eylül günü 1 Türk Tümeni Yunan mevzilerine saldırı için hazırlıklara başladı. Aynı gün içinde hazırlıklar tamamlanarak saldırıya geçildi. 8 Eylül akşamı başlayan muharebede Yunanlılar direniş gösterdiyse de Türk birlikleri ilerleyip tel örgüyü aşarak Yunan mevzilerini ele geçirdi. Bu saldırıda Türk kuvvetleri 46 ölü ve 216 yaralı verdi (Akkılıç, 2008:586; Yüceer, 2001:119).

9 Eylül günü Yunan kuvvetleri bir saldırı düzenledi. Ancak bu saldırıda başarılı olamayan Yunan kuvvetleri aynı gün içinde 3. Yunan Kolordusu Komutanının emriyle çekilmeye başladı. Türk birlikleri 10 Eylül’de 3. Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa’nın emriyle takibini sürdürerek Bursa’ya doğru ilerleyişe geçti. 10 Eylül günü Bursa’ya girmek isteyen Süvari Keşif Fırkası Yunan kuvvetlerinin direnişiyle karşılaştı. 10 Eylül tarihli raporda Emin Bey, *“Bursa ile İnegöl arasında Kazancı Bayırı mevkiinde Türk birlikleri şiddetli bir mukavemetle karşılaştı ve burada 500 kadar şehit verildi. Ancak buradaki mukavemet kırılarak Bursa’ya doğru harekete devam edildi.”* (Yüceer, 2001:120) şeklinde bildirmekteydi. Bursa’ya giren Türk birlikleri karşısında panikleyen Yunan kuvvetleri çekilişini hızlandırdı. 10 Eylül günü akşam saatlerinde Osmanlı Devleti’ne uzun bir süre payitahtlık yapmış olan Bursa Yunan kuvvetlerinden kurtarıldı.

Bursa’nın kurtarılmasıyla TBMM’de büyük sevinç yaşandı. Bunun üzerine İstanbul Mebusu Mazhar Bey, Bursa’nın işgali üzerine matem alameti olarak Meclis kürsüsünün üzerine örtülen siyah örtünün kaldırılması konusunda söz alarak şunları söylemekteydi:

“B.M. Meclisi Riyaseti Celilesine meşgul memleketlerimizin kalplerimize doldurduğu hüznün ve teessür ilcası ile bin üç yüz otuz altı senesinde Meclisi Âlinin kararı üzerine Kürsü-i Riyasetin üzeri siyah bir puşide ile setredilmişti. İhsanı Hudaya hamdolsun ki, bugün bütün memleketlerimizin büyük bir kısmının reis ve fevkinde semapaye, al sancağımız mütemevvihtir. Ve mütebakilerin istirdadı bir gün ve zaman meselesi halindedir. Binaenaleyh hüznün ve teessür zamanının mahsulü olan bu matemî renk puşidenin ref’iyle yerine yeşil bir sütünün vaz’ını arz ve teklif eylerim.

Reis, Efendim takririn hulâsası: Bazı memleketlerimizin düşman eline geçmesi dolayısıyla buraya bir siyah örtü konmuştu, şu siyah örtünün bugün kaldırılmak zamanı gelmiştir, kaldırılsın, yerine bir yeşil örtü konsun, deniyor. Kabul buyuranlar lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Efendim! Heyeti idareye havale ediyoruz. Buraya yeşil bir sütre getirsinler.”
(TBMM ZC., C:22 D:1 İç.3, 6 Eylül 1922:513).

Böylelikle 6 Eylül’de İnegöl, 10 Eylül günü ise Bursa Yunan işgalinden kurtulmuş oluyordu. İnegöl uzun bir süre Yunan işgali altında kalmasıyla birlikte harabeye dönmüştü. Aynı zamanda Yunan mezaliminin en fazla yaşandığı bölgeler arasındaydı. Bu nedenle yaşanan bu mezalim İnegöl halkı üzerinde derin izler bırakmıştır.

Kurtuluş Savaşı yıllarında İnegöl’den Bursa ili askerlik şubesine kayıtlı cephelerde şehit düşen 149 asker tespit edilmiştir. Böylece Bursa ilçeleri arasında cephelerde en fazla şehit veren ilçe İnegöl oluyordu. Ayrıca 258 kişi de esir olarak götürülmüştür (Akkılıç, 2008:633-634).

Büyük Taarruz sırasında cephede hizmetleri olanlar takdirname ile taltif edilmiştir. TBMM zabıt ceridelerinde takdirmenin verildiği kişiler arasında İnegöl’den Mülazım-ı Sâni Hasan Hüseyin Efendi bini Osman ve Mülazım-ı Sâni Hüseyin Turgut bini Osman Nuri’nin olduğu ifade edilmiştir (TBMM ZC., C.23, D.1, İ.3, 16 Ekim 1922: 426-431)

Büyük Taarruzun başarıyla sonuçlanması ile tüm ülkede büyük sevinç yaşandı. Anadolu coğrafyasının birçok yerinden TBMM'ye tebrik telgrafları gönderildi. Tebrik telgrafının gönderildiği yerlerden bir tanesi de İnegöl'dü. 25 Eylül 1922'de İnegöllüler adına İnegöl Belediye Reisi tarafından TBMM'ye gönderilen telgrafla zafer tebrik edildi (TBMM ZC., C:23, D:1, İç.3, 25 Eylül 1922: 168).

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNEGÖL'DE YUNAN MEZALİMİ

5.1. I. İnönü Muharebesine Kadar İnegöl'de Yunan Mezalimi

Yunanistan Megola İdea'sını gerçekleştirebilmek için sistemli bir çalışma yürütmüştü. Öne sürdüğü iddia ve propagandalarla Avrupalı devletleri yanına çekmişti. İlk olarak Yunanlılar 1912'de bir propaganda teşkilatı kurup faaliyetlere başlamıştı. Teşkilat 1918 yılında Avrupa ve Amerika'da yayılmıştı. Bu yıl içerisinde ilk basın bürosunu Londra'da açmışlardı. Ayrıca Anadolu'daki yerli Rumları da teşkilatlandırmaya başlamışlardı. Böylece Anadolu'da Yunan mezalimi çok önceden kurulan teşkilatlar ve yerli Rumlar vasıtasıyla işgalden önce başlamıştı. (Turan, 1999: 11-26). 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgaliyle Yunan mezalimi şiddetlenerek Anadolu coğrafyasına yayılmıştı. Nitekim İnegöl de mezalimden en fazla etkilenen bölgelerden biri olmuştur.

İnegöl, Yunan ordusu tarafından ciddi manada dört defa işgale uğramış ve bu işgal süresince büyük tahribata uğramıştır. İnegöl'e ilk Yunan taarruzunun başladığı 15 Temmuz 1920 tarihinden itibaren İnegöl'ün kurtuluş tarihi olan 6 Eylül 1922'ye kadar, bölge ve çevresinde Yunan askerleri tarafından çeşitli zulüm ve işkencelerde bulunulmuştur.

Ayrıca Yerli Rum ve Ermeniler işgali fırsat bilerek kazada bulunan değerli eşyalar ile birlikte küçük ve büyükbaş hayvanları gasp etmişlerdir. Bu durum gönderilen telgraflarla ifade edilerek bölgede yerli Rum ve Ermeniler tarafından yapılan gasp faaliyetleri haber verilmiştir (BOA. DH. EUM. AYŞ, D:61, B:35).

27 Ekim 1920'e İnegöl'e taarruz eden Yunan kuvvetleri bölgeyi işgal etti. 4 Kasım'da ise askeri eylemlerine son vererek geri çekildi. Bu sürede İnegöl'de Yunanlılar tarafından çeşitli zulüm ve işkenceler yapıldı. Ayrıca İnegöl'ün bazı bölge ve köyleri yakılarak maddi hasarlar verildi. 2 Kasım günü Garp Cephesi Kumandanı Ali

Fuat Paşa tarafından gönderilen telgrafta Yunan birliklerinin İnegöl'de şiddetli bir şekilde mezalimde bulunduğunu bildirdi (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:585, G:13, B:13-1).

İnegöl Kaymakamı Mazlum Bey tarafından 11 Kasım 1920'de gönderilen raporla Yunanlıların İnegöl halkına verdikleri maddi ve manevi hasar daha detaylı bir şekilde bildirildi. Mazlum Bey'in gönderdiği telgrafta:

“1-İnegöl'e gelen efrâdının birçok yeni habersizlikle cür'et edecekleri meydana çıkıyor. Ezcümle Yumak Hasan'ın haremi Feride Hanım'ın bütün eşyasını oturdukları hanelerde ki bi'l-umûm idâre ve lambaları Hancı Sarı'nın on araba samanını ve külliyyatlı odunlarını Muhacir Mehmet ağanın kırk kile arpasını ve çuvallarını sirkat etmiştir.

Kunduracı Hasan ustanın dükkânında tehditle sekiz yüz lirasını almışlardır.

Çayırdaki değirmenin birçok alay almışlar ve makinelerini bozmuşlar ve pek çok odunlarını yakmışlar mandırayı tahrip etmişler. İsmail ve Mehmet efendilerin de dükkânını ve tabaklarını kırmışlardır. Hacı Ahmet'in hayvanını götürmüşlerdir.

2-Düşman işgal edecekleri mektepleri ve bazı makâmat-ı mukaddiseye telvût etmişlerdir.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-3).

denilerek İnegöl'de yapılan hırsızlık, gasp ve bunların neticesinde oluşan maddi zararlar dile getirilmişti.

İnegöl halkı yerli Rum ve Ermeni çetelerinden olduğu gibi Yerli Türk çeteleri tarafından da zarar görmekteydi. İnegöl'de bir Türk çetesi olan Rıza Bey çetesi tarafından köylülerin ekinlerine tahribatlar verildi. 13 Aralık 1920'de gönderilen telgrafla çetenin verdiği zararın araştırılması ve durumun hemen bildirilmesi istendi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:567, G:82, B:82-1).

Hemen ardından gönderilen telgrafla Ali Rıza Bey çetesinin sebep olduğu tahribatın ekonomik açıdan olduğu bildirilmekteydi. Gönderilen telgrafta çetenin çiftçilerin ekinlerine zarar verdiği ve bu sene köylünün zor durumda olduğu belirtildi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:567, G:82, B:82-2).

7-8 Kasım 1920 günlerinde İnegöl Kaymakamı Mazlum Bey tarafından gönderilen raporda Yunanlılar tarafından gerçekleşen zulüm, işkence ve maddi manevi hasarlar detaylı bir şekilde bildirildi. Mazlum Bey, raporunda Yunanlıların İnegöl'e

girmeden önce şehri bombaladığını ve bombaların can kaybına neden olduğu aynı zamanda bombaların maddi açıdan büyük tahribata neden olduğunu bildirdi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4).

Yunanlılar tarafından atılan bir merminin Boşnak Mahallesi olan Süleymaniye Mahallesi'nde Gayrât Pişteli Kavîç Hacı Ahmet Ağa'nın evine isabet ettiği ve neticesinde Hacı Ahmet Ağa'nın kızı Nuriye'nin yaralandığı ve altı yaşındaki çocuğunun da ölümüne sebep olduğunu beyan edilmişti. Bu sefer aynı mahalleden Yamyalutlu eskici Vefayih Ali Ağanın evine Yunanlılar tarafından mermi atılmış ve bundan dolayı iki öküzünü öldürmüş ancak bir öküze bıçak yetiştirilebilmiştir. Ayrıca ahaliden Ahmet Ağanın kızı Zehra Hanımın evine de düşman mermisi isabet etmiş ve maddi zararlara sebebiyet vermiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4; ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4).

Yüzbaşı Vasil'in komutasında bir Yunan birliğinin İnegöl'e yerleştiği ve bu birlik tarafından sadece Süleymaniye Mahallesi'nde 6 ev 14 ahır ve bir okulu işgal edilmiştir. Bu birlik askerlerinin bu mahallede oldukça fazla zulüm ve işkencelerde bulunmuştur. Burada Yunanlılar tarafından odun almak için dışarı çıkan Hacı isminde yaşlı bir kadın tehdit edilerek tecavüze uğramıştır. Ayrıca Yine aynı mahallede okul çağında olan kız bir çocuğuna da aynı fiillerde bulunulmuştur (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4; ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4).

Ahaliden Hasan Bey'in eşi Hatem Hanıma ait altın bileklikler, iki inci gerdanlık ve diğer değerli eşyaların çalındığı ve ayrıca mahalleden çokça tavuk ve iki öküzün de çalındığı belirtilmiştir. Yunanlıların İnegöl'den çekildiği sırada ahaliden Hacı Hüseyin Bey'in bir yakınının evinin yakıldığı bildirilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-3-4; ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4).

Yunan kuvvetleri ile Ermeni çetelerinin birlikte gezdiği sırada Yenice Nahiyesi Belediye Reisi İskender Makadi'yi şiddetli bir şekilde dövmüşlerdi. Başına birden fazla dipçikle vurulmuş ardından da yüzüne defalarca vurulmuştu. Darp sonucu ağır yaralanan Belediye Reisi acılara daha fazla dayanamadan ölmüştür. Bölgede Yunan askerleri ile hareket eden Rum ve Ermeni çeteleri 8 ve 10 yaşlarında olan iki çocuğu el ve ayaklarından bağladıktan sonra boğaz ve kaburgalarına hançer saplayıp sonrasında

ise dereye atmışlardı. Ahali tarafından söz söyleyemeyecek halde ağır yaralı olarak bulunan çocuklar İnegöl hastanesine getirilmiş ve çocukların kendilerini bu hale getiren yerli Ermenileri gördüklerinde tanıyabileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca Süleymaniye Mahallesi'nde 5 çocuk öğrencinin de şiddetli bir şekilde dövüldüğü bildirilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4; ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4).

Yanağından hafif yaralı olduğu halde Yunanlıların eline düşen Hasan Arif adındaki bir teğmenin yüzü gözü tekme darbından dolayı şişmiş, kol ve bacağı kırık halde sokak ortasında bulunmuştur. Yunanlılar, Teğmenin kolun tutup kırmak amacıyla çıkarmış, ardından da büyük bir taş ile bacağına kırmışlardı. Halk tarafından bulunan ağır yaralı teğmen İnegöl Hastanesine getirilmişse de çok geçmeden hastane vefat etmişti. Ayrıca Savaş meydanında bulunup cenazesi defin edilmek üzere İnegöl'e gönderilmiş uzunca boylu ve Konyalı olduğu anlaşılan bir subayın yüzü gözü kan içerisinde ağzı süngü ile derin bir şekilde kesilmiş, elbiseleri paramparça edilmiş ve ön arka tarafları yara bere halde yol ortasında bulunmuştur. (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-4)

Ayrıca bölgeye bağlı Karaağız, Murat dere köyleri ve Mezit vadisinde bulunan hemen hemen bütün köyler Yunanlılar tarafından yağmalanmıştı. Köylerden erzak ve yiyecek maddeleri ile hayvanları alıp götürmüş, götüremedikleri malzemeyi ise yakarak kullanılamaz hale getirmişlerdir. Bu vadideki köyler büyük oranda yakılmıştı (Özcan, 2005: 197-209). Ayrıca 1919 İnegöl doğumlu İsmail İrfan Nazil Bey Yunanlıların İnegöl'deki faaliyetlerini şöyle ifade etmiştir: *“Yunanlılar kaçarken buraları yakmışlar. Yangınlar var; Bursa yolundaki Burhaniye Mahallesi'nde yangın çıkarmışlar. Şimdi orada Şar'ın otomobil yıkama yağlama ofisi var. İşte orası yangın yeri imiş.”* (Yüceer, 2005: 187).

Ayrıca 27 Aralık 1920 günü çekilen telgrafta, Yunan kuvvetlerinin İnegöl'den Kazancı'ya çekildiği ve çekilirken köylünün mallarına zarar verdiği bildirilmekteydi (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:137, B:137-1). Özellikle bu durum İnegöl'de halkın Yunan saldırısından dolayı dışarı çıkmamasına ve ekinleriyle uğraşamamasına

neden oldu. Dolayısıyla Yunan baskınları bölge halkının ekonomik açıdan ciddi anlamda zarar görmesine sebep oldu.

5.2. I. İnönü Muharebesi'nde İnegöl'de Yunan Mezalimi

1. İnönü Muharebesi sırasında 6 Ocak 1921'de, İnegöl'ün işgale uğramasından sonra Yunanlıların bölgedeki çapul, yağma ve mezalim şiddetlenerek katlanmıştır. Burada konudaki bilgileri aktaran ilk önemli belge, Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa tarafından 14 Ocak 1921'de Ankara'da Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'ne, Müdafaa-i Milliye Vekâletine, Dâhiliye Vekâletine gönderilmek üzere hazırlanmış olan rapordur.

İsmet Paşa raporunda 8-9 Ocak 1921'de yaşananları şöyle dile getirmektedir:

“Yunan ordusu ileri harekâtında ve bilhassa mağlup ve münhezim olarak geriye çekilirken, Müslüman halka karşı yapmış olduğu zulm, katl ve tahribat resmi raporlara atfen...”

1- 8/9 Ocak 1921 günü Gündüzbey, Akpınar, Karaağaç hattının şimalinde gerek Söğüt-Bilecik-Köprühisar-Yenişehir-Bursa yolu ile Bozüyük-Pazarcık-İnegöl-Bursa Ovası, gerekse de Bozüyük garbında Murat deresi Karacapınar üzerinden İnegöl'e ....cadde etrafındaki bütün köyleri yağma etmiş ve bu köylerde her cins zahire hububat mevadd-ı iâşe ile sığır hayvan ve canlı mahlukat namına hiçbir şey bırakmayarak bunların hepsini beraberinde götürmüştür. Müşkülatla kabil-i nakil eşyayı parçalamış, gayri kabil-i nakil mevadı da imta etmiştir.

2- Birkaç köyü bilhassa Aksu tekkesini kısmen yakabilmiş, Karacakaya köylerinde kadınların cebren ırzlarına tasallut etmiş, korkularından dağlara ormanlara kaçan kadınları yakalayarak ırzlarını payimal etmiştir.

3- Düşmanın yapmış olduğu fecayi ve tahribat henüz tamamıyla tespit edilemedi. Ahaliye karşı yapılan zulüm ve işkence tasvirin fevkindedir. O derecedir ki, düşmanın tesiratına maruz kalmış olan köyler iktisaden mahvolmuş bir haldedir.

4- Ahali, düşmanı şiddetle takip eden süvarilerimizi görünce hayvanlarının ayaklarına kapanarak ağlamakta, subaylarımızın ellerini ve ayaklarını öpmektedir. Düşman zulmünden dağılan, kaçan ahali askerlerimizin vürudıyla beraber toplanmaktadır ve orduya karşı pek büyük muhabbet ve tezahürat-ı hamiyet göstermektedir.” (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:529, G:25, B:25-1; Bilgin, 2015:305-306)

Yunanlılar Birinci I. İnönü Muharebesi'nden mağlubiyetle ayrılmasıyla İnegöl'e doğru çekilmeye başladı. Geçtikleri yerlerden gasp, yağma ve mezalimde bulundular. Özellikle İnegöl'de mezalimin şiddetini arttırmışlardı. Yunan birlikleri tarafından bölgede bulunan Aksu tekkesini yakıldı. Ayrıca Güneykestane, Osmaniye, Karacapınar,

Rüştiye ve Karacakaya köylerinde kadınların zorla ırzlarına geçildi. Ayrıca Rum ve Ermenilerden Kurulu bir çete tarafından Akçarım ve Mamure köyleri basılarak bu köylerde 30 kadar Müslümanın öldürüldüğü belirtilmektedir (Özcan, 2005:117; Bilgin, 2015:223).

5.3. II. İnönü Muharebesi'nde ve Sonrasında İnegöl'de Yunan Mezalimi

İkinci İnönü Savaşının Yunanlıların aleyhinde sonuçlanması üzerine bölgede yapılan mezalimin şiddeti katlanarak artmaktaydı. Bilecik Mutasarrıfı Salih Bey'in II. İnönü Savaşı sonrasında Garp Cephesi Komutanlığı'na gönderdiği 24 Nisan 1921 tarihli rapor da İnegöl'ün Rüştiye ve Mamure köylerinde yaşanan insanlık dışı mezalimi bütün boyutlarıyla gözler önüne sermiştir. Raporda öncelikle Yunanlıların İnegöl'e bağlı Rüştiye ve Mamure köylerini yaktıklarını haber edilmişti. Ayrıca kazada Yunanlıların tarafından 15 kadınının ırz ve namuslarının ayaklar altına alınıp memeleri kesilerek duvarlara yapıştırılmıştı. Ardından yine Yunanlılar tarafından 70-80 yaşlarında 11 ihtiyarın şehit edildiği ifade edilmişti. Bunun yanında zulümlere sadece yetişkinlerin maruz kalmadığını aynı zamanda zulümlerden çocukların da etkilendiği ifade edilmişti. Bu bağlamda 9 masum çocuğun doğrandığı bildirilmişti. Yapılan zulümlerden dolayı yaralanan erkek, kadın ve çocuk olmak üzere toplam 25 kişinin tedavi altına alındığı haber verilmişti (ATASE Arşv., İSH. Kol., K: 661, G: 63, B: 63-1; Sarıkoyuncu, 2009: 159-160; Bilgin, 2015: 308-309). Böylece Yunan kuvvetlerinin İnegöl'de yaptığı zulüm ve işkenceler tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmişti.

Ertuğrul Mebusu Necip Bey İnegöl, Pazarcık, Yenişehir Bilecik bölgelerinin durumunu öğrenmek için gezmişti. Bölge gezdikten sonra gördüklerini kaleme almıştı. 23 Haziran 1921'de yazmış olduğu mektubunda halkın ekindeki nakliye araçlarının alındığı tarlaların bereketli olmasına rağmen halkın Yunan kuvvetlerinin baskın yapacağı endişesiyle evlerinden çıkmayıp tarlalarına gitmediği, ayrıca büyük oranda kasaba ve köylerin boşaltılmasından bahsetmektedir (ATASE, Arşv., İSH. Kol., K:1271, G:41, B:41-2; Bilgin, 2015:310). Ayrıca halkın evlerini boşaltıp göç etmesinde Yunanlıların köyleri ateşe vermesi etkili oldu (ATASE Arşv. İSH. Kol., K:1279, G:103, B:103-1,2; ATASE Arşv. İSH. Kol., K:1389, G:203, B:203-1).

İnegöl'e, özellikle II. İnönü Muharebesi'nden sonra artan Yunan mezalimini belgelendirmek amacıyla bölgeye birçok heyet gönderildi. Bilecik Tetkik Heyeti adı verilen bir heyet bölgede incelemelerde bulundu. Heyetin 7 Ağustos 1921'de Garp Cephesi İstihbarat Şube Müdürlüğü'ne gönderdiği raporda Yunanlılar tarafından İnegöl'e bağlı Doma köyünün yakıldığını ve Yunanlıların tarafından burada gerçekleştirilen mezalimin şiddetli olduğu bildirdi. Ayrıca heyet raporunda Yunanlılar tarafından bu köyde ahaliden 200 kusun erkek ve kadını camiye doldurup sonrasında ise köyün tamamının ateşe verildiği ve dışarı çıkmak isteyenlerden 150 kadar kişinin de otomatik silahlarla taranarak öldürüldükleri haber veriliyordu (ATASE, Arşv., İSH. Kol., K:1240, G:56, B:56-1,2; Bilgin, 2015:303). Ayrıca Akhisar köyünden yetmiş yaşında Münire isimli bir kadın ile oğlu Ahmet ve adı öğrenilemeyen bir erkek Yunan kuvvetleri tarafından öldürüldü. Bunun yanında Yunan zulmüne uğrayan bir diğer köy Yiğit köyüdür. Yunanlılar köy ahalisinden Seyit Ağa oğlu Halil Ağa, Öksüz oğlu İbrahim Ağa, Çakır Ahmet ve Yusuf adlı kişileri öldürdüler. Hoca köyünden Hoca Molla oğlu Salih, İsmail Ağa'nın eşi ve Salih çavuşun kızı öldürülenler arasındaydı. Şip Ali köyünden ise Çoban Mustafa cami avlusunda Yunan kuvvetleri tarafından şiddetli bir şekilde dövüldü. Bu dayanın etkisiyle Çoban Mustafa hayatını kaybetti. Yunanlılar İnegöl'de çoğu kişiye de değişik işkenceler yaptı. Bunlardan biri de Sofu oğlu İsmail ağaydı. Yunanlılar İsmail Ağa'nın boynunu bıçakla yavaş bir şekilde yarısına kadar kesmişlerdi. Bu işkenceden kurtarılan İsmail Ağa tedavi altına alındı (Eğilmez, 1981:158).

İnegöl'e bağlı köylerde ölenlerin bazı isimler şunlardır: Kulaca Muhtarı Mehmet Ağa, Kulaca öğretmeni ve oğlu Ulvi, misafirleri Laz Hoca, Edebeyli İmamı Mehmet Efendi, Eskici Ömer Ağa, Hasan Hüseyin öldürülmüş, İnegöl'den de Saraçzade Hacı Mehmet Efendi, Bozüyüklü Mehmet Ağa, Kalaycı Laz Kara Mustafa, Ömer oğlu Raif'di. (Eğilmez, 1981:158)

Yunanlılar İnegöl'den tamamen çekilene kadar zulüm ve işkencelerini sürdürmüşlerdi. Nitekim 6 Eylül günü Yunan birlikleri İnegöl'den çekilişleri sırasında halka çeşitli zulüm ve işkencelerde bulundu ve tüm köy ve köprüleri yakarak tahribatta bulundu. Çekilirken köylülerden para isteyen Yunanlılar vermeyenleri

öldürmekteydiler. Örneğin Yiğit köyünden para alamayan Yunan kuvvetleri köyün muhtarını ve beş köylüyü öldürdüler (Hülagü, 2001:267).

Birkaç kez Yunanlıların eline geçen İnegöl, halka karşı yapılan fena hareketler ve askerlere uygulanan işkenceler bölgede yaşananların birer göstergesi olmuştur. Yunanlılar Türk ordusunun takip ve baskısından İnegöl'ü yakmaya fırsat bulamadan çekilmek zorunda kalmışlardır. Ancak bağlı köyler Yunanlılar tarafından yakılarak tahrip edilmiştir. Rüşdiye, Mamure, Kadimi, Derce, Edebey, Cerrah Yeniceköy, Hocaköy, Ortaköy, Deliler köyleri yakılmıştır. Yunanlılar, Yakılmış olan köylerin halkından 116'sını öldürmüş ve 32 kişiyi de yaralamışlardır. Öte yandan Yunanlılar İnegöl'den son çekilişi sırasında 14 ev ile 2 büyük mağazayı yakmışlardır. Toplamda İnegöl'de yakılan hane sayısı 45 dolaylarındadır. İşgal sırasında 2 çiftlik de yakılmıştır. Kasabada en fazla zayıtı tarım ürünlerinde olmuştur. Değerli eşya, altın ve ev eşyası gibi taşınırlarda zayıtın oldukça fazla olduğu görülür. Şehirdeki toplam zarar 416 bin kûsur civarında olmuştur. Zayıtların içinde 1000 kûsur liralık mücevherat ve 9606 adet Türk altını dikkati çekmektedir. Bunun yanında İnegöl'de 79.670 liralık hayvanat ve vesaiti nakliye zayıtı olmuştur. Ayrıca ahali Yunan kuvvetleri ile yerli Rum ve Ermeni çetelerinin işkencelerine maruz kalarak soyulmuşlar ve hanelere girerek pek çok kıymetli eşyayı gasp edip götürmüşlerdir. Bunun yanında 258 Müslüman kadın ve erkek esir alınmıştır (Eğilmez, 1981:159; Bilgin, 2015:304-305; AYZV, 1338:201).

5.4. Milli Mücadele Yıllarında İnegöl ve Çevresinden Gasp edilen Mallar

İnegöl ve köylerinde Yunanlılar ile yerli Rum ve Ermeni çeteleri tarafından tahribata uğramasının yanında bölgede ciddi manada gasp yağma ve çapul yapılmıştır. İnegöl ve çevresinde özellikle hayvan, gıda maddesi ve nakit para en fazla gasp edilenlerin başında gelmektedir. Ayrıca Yunan kuvvetleri bölgeden Araba, silah ve cephane, elbise, ev eşyası ve kırtasiye malzemeleri alınmıştır.³⁸ Şimdi yapılan bu faaliyetleri köy köy ele almaya çalışacağız.

---

³⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ek 10.

Edebey Karyesi

İnegöl'e bağlı Edebey Karyesinde Yunanlılar tarafından çeşitli mallar gasledilmiştir. Gasledilenler arasında 1 adet duvar saati, 1 adet asma lamba, 1 adet yazı masası, 2 adet ciltli resmi varak, 200 adet kâğıt ve zarf, 10 adet koltuk, 2 adet minder ve yastık örtüsü, 6 adet yastık, 3 adet pencere ve kapı perdesi, 12 adet halı, 2 adet dosya bulunmaktadır. Ayrıca Yunanlılar tarafından karyede 17.530 lira nakit para da almıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-2,3,6).

Ruşen Karyesi

Yunanlılar kuvvetlerinin gasp faaliyetlerine maruz kalan bu karyede 2 adet kordonlu saat, 4 adet inek ve öküz, 15 adet av tüfeği ve tabanca, 500 kıyye tütün, 3 araba ve 14.552 lira nakit parayı alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-3,4,5,6).

Selimiye ? Mahallesi

İnegöl'ün bu mahallesinde ise Yunanlılar 4 adet kordonlu saat, 4 adet av tüfeği ile 5.620 kuruş almışlardır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Burhaniye Mahallesi

Savaş yıllarında Burhaniye mahallesinde çeşitli mallar gasp edilmiştir. Bu mallar arasında 18 adet halı ve kilim, 2 adet İnek ve öküz, 2 adet bargir merkep, 1 adet koyun veya keçi, 50 adet tavuk ve ördek, 1000 kıyye saman ve ot, 5 adet araba, 20 çift ayakkabı, 2 kıyye yağ ve yoğurt, 10 adet kerpiç, 5 metre makara, 10 kıyye sabun, 1 adet baltadır Ayrıca Yunanlılarca mahalleden zorla 300 lira nakit para alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-3,4,5,6).

Osmaniye Mahallesi

Osmaniye Mahallesi Yunan gaspına en fazla uğrayan yerlerden biri olmuştur. Yunanlılar buradan 1 adet yazı masası, 22 adet koltuk ve hedaya, 7 halı ve kilim, 800 kıyye saman ve ot, 200 kıyye mahsulat gasp etmiştir. Ayrıca bölgede Yunanlılar tarafından gasp edilenler arasında 3 adet çamaşır, 22 adet bakır kap, 2 adet seccade, 173 adet tavuk ve ördek, 2 adet Kur'an-ı Kerim, 15 çift ayakkabı, 5 kıyye sabun, 2 adet

Ayna, 61 adet tahta, 1 velospit? (bisiklet) ve 1.500 kuruş nakit para bulunmaktadır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-2,3,4,5,6)

Raviye Mahallesi

Yunanlılar Raviye mahallesinden gasp ettiği mallar arasında, 134 adet koyun ve keçi, 200 kıyye saman ve ot, 22 adet perde 1 adet sürahi veya bardak ve 2 adet seccade bulunmaktadır. Bölgeden alınan nakit para 31.470 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-2,4,5,6).

Hamide Mahallesi

İnegöl'ün Hamide Mahallesi de Yunan gaspına uğrayan bölgelerdendir. Mahalleden gasp edilenler arasında 4 adet Av tüfeği ve tabanca, 50 adet tavuk ve ördek, 100 kıyye sabun bulunmaktadır. Bunun yanında mahalleden gasp edilen nakit para da 8.800 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Sinan Bey Mahallesi

Yunan kuvvetlerinin gasp, yağma ve çapul faaliyetlerine maruz kalan bir diğer mahalle Sinan Bey mahallesidir. Yunanlılar mahalleden çeşitli hayvan, mal ve eşyalar gasp etmiştir. Alınanlar arasında 2.278 kıyye mahsulat, 2 adet koyun ve keçi, 134 adet tavuk, ördek vs. 2.280 adet yumurta, 2.000 kıyye saman ve ot, 3 adet av tüfeği ve tabanca, 20 adet halı ve kilim, 9 adet seccade ve 3 parça çamaşır bulunmaktadır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-3,5,6).

Orhaniye Mahallesi

Orhaniye mahallesinde 150.000 nakit para, 300 kıyye saman ve ot, 32 adet halı ve kilim, 2 adet bakır kap, 3 adet duvar saati ve 15 parça çamaşır gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-2,3,4,5,6).

Hamidiye Mahallesi

Kurtuluş Savaşı yıllarında Hamidiye mahallesinden 30 adet koltuk ve hedâya, 2 yazı masası, 1 kordonlu saat, 9 adet tavuk, ördek vs. ve 4 parça çamaşır alınmıştır.

Ayrıca bölgeden 1.850 kuruş nakit para da alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-2,3,4,6).

Mahmudiye Mahallesi

Kurtuluş Savaşı'nın sürdüğü dönemlerde gasp, yağma ve çapul faaliyetlerine maruz kalan Mahmudiye mahallesinden 2 adet inek veya öküz, 1 adet koyun veya keçi, 1 adet bargir merkep, 26 adet tavuk, ördek vs., 6.500 kıyye saman ve ot gasp edildi. Ayrıca bölgeden alınan arasında 2 adet kordonlu saat ve 2 adet balta bulunmaktadır. Nakit para olarak ise 2.285 kuruş gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Hisar ? Karyesi

Yunan kuvvetlerinin gazabına uğrayan bir diğer bölge ise Hisar karyesidir. Yunanlılar bölgeden aldıkları arasında 70 adet av tüfeği ve tabanca, 2 adet inek ve öküz, 200 tavuk, ördek vs., 500 adet yumurta, 2 adet kordonlu saat bulunmaktadır. Ayrıca bölgeden gasp edilen nakit para ise 81.670 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Balat Karyesi

Balat karyesinde 20 baş İnek ve öküz, 40 baş koyun ve keçi, 3 bargir merkep, 150 adet tavuk, ördek vs., 600 adet yumurta, 15 adet av tüfeği ve tabanca, 3 kordonlu saat ve 6.210 kuruş nakit para gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Kurşunlu Karyesi

Kurşunlu karyesi Kurtuluş Savaşı yıllarında en fazla Yunan gaspına uğrayan bölgelerden biridir. Yunan kuvvetleri bölgeden 520 kıyye tütün, 150 kıyye saman ve ot, 70 kıyye mahsulat, 400 adet tavuk, ördek vs., 1.000 adet yumurta, 1 bargir merkep, 3 adet kordonlu saat almıştır. Ayrıca 502.570 kuruş nakit para da gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Eymir Karyesi

Yunanlılar tarafından Eymir karyesinden 45 baş inek ve öküz, 13 baş koyun ve keçi, 8 bargir merkep, 170 adet tavuk, ördek vs. ve 83.715 kuruş nakit para alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Yenice-i Müslim Karyesi

Bu karyede, 15 baş inek ve öküz, 200 adet tavuk, ördek vs., 15 adet av tüfeği ve tabanca 4 adet kordonlu saat ve 156. 630 lira nakit para alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Kulaca Karyesi

İnegöl'e bağlı karyeler arasında en fazla nakit paranın gasp edildiği yer Kulaca karyesidir. Karyeden toplam 502.570 lira gasp edildi. Ayrıca karyede gasp edilen nakit para dışında 20 baş inek ve öküz, 10 baş koyun ve keçi, 262 adet tavuk, ördek vs., 18 adet av tüfeği ve tabanca, 4 adet eğer takımı ve 15 adet kordonlu saat bulunmaktadır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Hamza Bey Karyesi

Yunanlılar tarafından bu karyeden 7 av tüfeği, 6 kıyye mahsulat ve 2 kordonlu saat alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4).

Fireli Karyesi

Fireli karyesinde 110 adet av tüfeği ve tabanca, 150 adet tavuk, ördek vs., 500 kıyye saman ve ot, 50 kıyye mahsulat ve 2 kordonlu saat gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-5,6).

Hamamlı Karyesi

Yunanlılar tarafından bu karyeden 1 adet araba, 2 baş inek ve öküz, 25 baş koyun ve keçi, 12 av tüfeği ve tabanca ve 1 adet kordonlu saat alınmıştır. Ayrıca karyeden gasp edilen nakit para ise 800 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Hasanpaşa Karyesi

Milli Mücadele yıllarında Yunan kuvvetlerinin gaspına uğrayan yerlerden bir diğer karye ise Hasanpaşa karyesidir. Karyeden 35 baş inek ve öküz, 122 baş koyun ve keçi, 8 bargir merkep, 228 tavuk ve ördek vs. ve 962 adet yumurta alındı. Ayrıca karyeden hayvan dışında 400 kıyye saman ve ot, 65 kıyye mahsulat, 12 kıyye yağ ve yoğurt, 27 adet av tüfeği ve tabanca ve 3 adet kordonlu saat gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5).

Hamidabat Karyesi

Bu karyeden 2 baş inek ve öküz, 100 adet tavuk ve ördek vs., 1.000 adet yumurta, 300 kıyye saman, 160 kıyye mahsulat, 6 kıyye yağ ve yoğurt ve 75 adet av tüfeği alınmıştır. Ayrıca karyeden gasp edilen nakit para ise 7.320 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Sülüklügöl Karyesi

Sülüklügöl karyesinden gasp edilen arasında 4 baş inek ve öküz, 5 bargir merkep, 62 adet tavuk ve ördek vs., 307 yumurta, 1 eğer takımı, 3 adet araba, 12 adet ev tüfeği ve tabanca, 6 adet kordonlu saat, 28 kıyye mahsulat ve 139.610 lira nakit para bulunmaktadır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Otuzluca Karyesi

Yunanlılar tarafından karyeden 21 baş inek ve öküz, 115 baş koyun ve keçi, 160 kıyye mahsulat ve 3.000 lira nakit para alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Nahife Karyesi

İnegöl'e bağlı karyesinde ise 15 baş inek ve öküz, 60 baş koyun ve keçi, 300 adet tavuk, ördek vs., 375 kıyye tütün, 25 kıyye mahsulat, 25 av tüfeği ve tabanca ile 7 adet kordonlu saat gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5).

Asiviran Karyesi

Bu karyeden de 75 baş koyun ve keçiden ziyade 20 kıyye mahsulat alınmıştır. Ayrıca karyeden gasp edilen nakit para ise 13.000 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Şibaliye Karyesi

Yunanlılar Şibaliye karyesinden 50.800 lira nakit para gasp etmiştir. Ayrıca Yunan kuvvetleri karyeden 3 baş inek ve öküz, 2 baş koyun ve keçi, 30 adet tavuk, ördek vs., 4 kıyye yağ ve yoğurt ve 2 adet kordonlu saat almıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Güney Kestane Karyesi

Diğer karyelerde olduğu gibi Güney Kestane de şiddetli bir biçimde Yunan gaspına uğrayan bölgelerdendir. En fazla büyük baş hayvanın alındığı ikinci karyedir. Nitekim buradan 99 baş inek ve öküz alınmıştır. Ayrıca karyeden 73 baş koyun ve keçi, 9 bargir merkep, 75 adet halı ve kilim, 800 kıyye mahsulat, 2 adet kordonlu saat ve 1 adet av tüfeği veya tabanca gasp edilmiştir. Öte yandan karyede Yunanlılar tarafından 3 genç kıza tecavüz edilmiş ve 6 kişinin ırz ve namusuna tasallut edilmiştir. Bunun yanında bölgeden 251 lira da nakit para alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Rüştüye Karyesi

Milli Mücadele yıllarında İnegöl'ün en fazla tahribata uğrayan köyleri arasındadır. Köy Yunanlılar tarafından yakılarak halkına da çeşitli zulümler yapıldı. Köyde Yunan askerleri tarafından 1 genç kızın ırzına geçilerek 4 kişinin de ırz ve namusuna tasallut olundu. Bunun yanında karyeden çeşitli mallar gasp edilmiştir. Bunlar, 41 baş inek ve öküz, 39 baş koyun ve keçi, 7 bargir merkep, 41 adet halı ve kilim, 225 kıyye mahsulat, 4 adet av tüfeğidir. Ayrıca bölgeden 450 lira nakit para alınmıştır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Osmaniye Karyesi

Osmaniye Karyesi de Savaş yıllarında gasp faaliyetleri maruz kaldı. Karyeden çeşitli mallar gasp edildi. Bu hayvanlar, 41 baş inek ve öküz, 56 koyun ve keçi, 1 bargir merkep bulunmaktadır. Bunun yanında 433 kıyve mahsulat ve 200 kıyve tütün alındı. Ayrıca karyeden diğer alınanlar arasında 8 adet halı ve kilim, 17 adet av tüfeği ve tabanca ve 46.000 lira nakit para bulunmaktadır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Aksüngü Karyesi

Milli mücadele yıllarında Yunan zulmüne maruz kalan karyeler arasındadır. Karyede Yunan askerleri tarafından 2 genç kızın ırzına geçilmiş ve 5 kişinin de ırz ve namusuna tasallut olunmuştur. Ayrıca bölgede ciddi manada gasp, yağma ve çapul faaliyetleri yaşanmıştır. İnegöl'e bağlı karyeler arasında en fazla hayvanın gasp edildiği yerdir. Bölgeden gasp edilen hayvanlar şunlardır: 131 baş inek ve öküz, 229 baş koyun ve keçi, 29 bargir merkep. Ayrıca bölgeden gasp edilen diğer mallar arasında 176 kıyve mahsulat, 123 adet halı ve kilim, 102 adet bakır kap ve 20 adet av tüfeği bulunmaktadır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Çeşmesaz Karyesi

Çeşmesaz karyesinde ise 1 baş inek veya öküz, 256 kıyve mahsulat, 700 kıyve saman ve ot, 10 adet halı ve kilim, ve 5 adet av tüfeği gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5).

Karacakaya İskân Karyesi

Karacakaya İskân karyesi de Milli mücadele yılların en fazla gaspın yaşandığı bölgelerdendir. Bölgede çeşitli zulümler de yaşanmıştır. Karyede 3 kişinin ırz ve namusuna tasallut olunmuştur. Ayrıca bölgede bir kısım mallar gasp edilmiştir. Bu hayvanlar arasında 53 baş inek ve öküz, 72 baş koyun ve keçi, 11 bargir merkep bulunmaktadır. Gasp edilen diğer mallar ise 557 kıyve mahsulat, 62 adet bakır kap, 23 adet halı ve kilim, 9 adet av tüfeği ve tabanca ve 3 adet kordonlu saat bulunmaktadır. Ayrıca bölgeden 16. 500 nakit para da gasp edilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,5,6).

Tekedere Karyesi

Tekedere karyesinden ise 12 baş inek ve öküz, 12 baş koyun ve keçi, 3 bargir merkep, 60 kıyye mahsulat, 18 adet halı ve kilim, 12 adet bakır kap, 9 av tüfeği ve tabanca ve 7 adet kordonlu saat gasp edilmiştir. Ayrıca bölgeden gasp edilen nakit para da 46.700 liradır (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4,6).

Milli mücadele yıllarında İnegöl'e bağlı diğer bölgelerde gasp faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bekime mahallesinden gasp edilenler arasında 150 adet koyun ve keçi, 12 parça çamaşır bulunmaktadır. Ayrıca Beklit karyesinden 500 kıyye saman ve ot ile 25.000 nakit para; Süpürdü karyesinden 1 adet koyun veya keçi, 1 adet bargir merkep, 2 adet av tüfeği ve tabanca ve 2 adet kordonlu saat; Kayalık? karyesinden 33 baş koyun ve keçi ile 62.375 lira nakit para; Ali Bey karyesinden 300 adet yumurta ve 23.672 lira nakit para alındığı bildirilmiştir (ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-3,4,5,6).

SONUÇ

İnegöl eskiçağlardan itibaren birçok medeniye ev sahipliği yapmıştır. Bununla birlikte Anadolu'ya geçiş güzergahı üzerinde bulunmasından dolayı özellikle Milli Mücadele döneminde önemli olay ve gelişmelere tanıklık etmiştir. 22 Haziran 1920'den itibaren Anadolu içlerine doğru harekete geçen Yunan kuvvetleri, 8 Temmuz'da Bursa'yı işgal etmiş ve İnegöl Yunan tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Yunanlılar tarafından ilk defa 15 Temmuz günü saldırıya uğrayan İnegöl, 27 Ekim 1920'de de ilk defa işgal edildi. Ayrıca bölge Bursa ve Eskişehir ile Ankara arasında bir koridor vazifesi gördüğünden Yunan kuvvetleri işgal tarihinden itibaren İnegöl'e yerleşti. İnegöl, 6 Ocak 1921'de Yunan ordusu İnönü mevzilerine doğru yaptığı ileri harekâtı işgale uğradı ve bu işgal İnegöl'ün ikinci defa işgal edildi. Yunan ordusu I. İnönü Muharebesindeki mağlubiyetten sonra tekrar saldırıya geçerek bu sefer 23 Mart günü İnegöl'ü işgal etti. II. İnönü Muharebesi'nden sonra pes etmeyen Yunanlılar Türk ordusunu imha etmek için tekrar saldırıya geçtiği 9-10 Temmuz günlerinde İnegöl'ü bir daha işgal ederek bölgede büyük bir yıkım gerçekleştirdi. Sonuç itibariyle İnegöl, I. ve II. İnönü muharebelerinde, Eskişehir-Kütahya, Sakarya ve Büyük Taarruz savaşlarında aktif bir şekilde kullanıldı. Ayrıca I. İnönü ve II. İnönü Muharebeleri sırasında, Yunan birliklerinin İnönü'deki Türk birliklerine saldırı yollarından birisi de İnegöl'dü. Konuyla ilgili Mustafa Kemal ise “*En mühim istikamet İnegöl'dür.*” diyerek İnegöl'ün önemini dile getirmiştir.

Yunanlıların İnegöl'e ilk saldırısını gerçekleştirdiği Temmuz 1920 tarihinden 6 Eylül 1922 kurtuluş tarihine kadar bölgeyi aktif bir şekilde kullanmışlardır. Milli Mücadele yılları boyunca İnegöl, I ve II. İnönü muharebeleri ve Eskişehir-Kütahya savaşlarında olmak üzere Yunan kuvvetleri tarafından toplam 4 defa işgale maruz kalmıştır.

Yunan birlikleri taarruz ve geri çekilişlerinde özellikle de I. ve II. Muharebeleri sırasında kazada büyük bir mezalim gerçekleştirdi. Nerdeyse İnegöl ovasında bulunan tüm köyler Yunanlılar tarafından yakıldı. Ayrıca kazada maddi manevi hasarlar meydana geldi ve işgal yıllarında İnegöl harabeye döndü. Kaza halkı Yunan birliklerinin saldırı hareketi ve Türk, Rum ve Ermeni çetelerinin gasp, çapul, yağma faaliyetlerinden

çekindiği için ekinleriyle uğraşma fırsatı bulamıyordu. Kimileri evinden çıkamazken kimileri de evini barkını terk ederek kaçmak zorunda kalıyordu. Bu nedenle bölgede büyük bir ekonomik kriz yaşanmaktaydı. Bu durum Milli mücadele yılları olarak adlandırılan 1919-1922 tarihleri arasında sürekli devam etti. Nitekim Türk ordusunun 26 Ağustos tarihinde başlattığı taarruz hareketiyle Yunan birlikleri geri çekiliş e başladı. Nitekim İnegöl, 6 Eylül 1922’de Yunan işgal ve zulmünden ve yerli Rum ile Ermeni çetelerinden kurtarıldı.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askeri Tarih Stratejik ve Etüt (ATASE) Arşivi

Atatürk Koleksiyonu, K:2, G:123, B:123-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:2, G:123, B:123-4.

Atatürk Koleksiyonu, K:15, G:34, B:34-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:18, G:10, B:10-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:18, G:10, B:10-4.

Atatürk Koleksiyonu, K:18, G:28, B:28-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:18, G:28, B:28-3.

Atatürk Koleksiyonu, K:19, G:113, B:113-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:19, G:265, B:265-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:20, G:178, B:178-1.

Atatürk Koleksiyonu, K:20, G:182, B:182-3.

Atatürk Koleksiyonu, K:22, G:91, B:91-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:24, G:115, B:115-1

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:325, G:57, B:57-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:428, G:47, B:47-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:529, G:25, B:25-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:567, G:82, B:82-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:567, G:82, B:82-2.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:569, G:11, B:11-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:569, G:27, B:27-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:579, G:8, B:8-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:579, G:30, B:30-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:579, G:30, B:30-2.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:585, G:2, B:2-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:585, G:13, B:13-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:585, G:28, B:28-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:589, G:95, B:95-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:593, G:33, B:33-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:603, G:90, B:90-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:605, G:30, B:30-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:605, G:30, B:30-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K: 661, G: 63, B: 63-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:673, G:33, B:33-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:673, G:191, B:191-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:674, G:107, B:107-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:674, G:175, B:175-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:674, G:185, B:185-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:674, G:187, B:187-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:674, G:207, B:207-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:677, G:101, B:101-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:680, G:13, B:13-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:681, G:94, B:94-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:691, G:22, B:22-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:691, G:78, B:78-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:707, G:159, B:159-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:715, G:114, B:114-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:124, B:124-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:125, B:125-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:128, B:128-3.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:128, B:128-4.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:137, B:137-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:148, B:148-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:148, B:148-3.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:148, B:148-4.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:148, B:148-5.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:725, G:148, B:148-6.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:728, G:89, B:89-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:728, G:89, B:89-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:796, G:145, B:145-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:833, G:78, B:78-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:872, G:158, B:158-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:879, G:63, B:63-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:907, G:79, B:79-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:944, G:113, B:113-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:944, G:115, B:115-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:977, G:103, B:103-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K: 981, G:165, B:165-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K: 993, G:169, B:169-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1019, G:97, B:97-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1019, G:97, B:97-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1041, G:32, B:32-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1159, G:49, B:49-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1191, G:22, B:22-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1223, G:85, B:85-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1223, G:85, B:85-5.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1240, G:56, B:56-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1240, G:56, B:56-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1271, G:41, B:41-2.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1271, G:156, B:156-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1271, G:199, B:199-1.
İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1271, G:199, B:199-2.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1272, G:25, B:25-1,2.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1279, G:103, B:103-1,2.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1319, G:213, B:213-1.

İstiklal Harbi Koleksiyonu, K:1389, G:203, B:203-1.

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi

K:330, G:21, B:21-001.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA. DH. EUM. KLU. 15/73.

BOA. DH. EUM. AYŞ, D:61, B:35.

BOA. HR. SYS. 2620/30.

BOA. DH. İ-UM. D:E47-1.

BOA, İ.ŞD. 76/4504.

BOA, HSD. TVP. D:1, G:56.

Gazeteler ve Süreli Yayınlar

Açıksöz

Alemdar

Hâkimiyet-i Milliye

İkdam

Tercüman-ı Hakikat

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi

Belge: 2271.

Belge: 2296.

Belge: 2572.

Genelkurmay Resmi Tebliğleri

Anadolu Resmi Tebliğ, 30.04.1921.

Anadolu Resmi Tebliğ, 16.07.1921.

Meclis Tutanakları

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 3, İçtima 3.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 4, İçtima 1.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt 2, Devre 3, İçtima 1.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre 1, İçtima 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 1, İçtima 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 2, Devre 1, İçtima 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 3, Devre 1, İçtima 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 7, Devre 1, İçtima 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 9, Devre 1, İçtima 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 12, Devre 1, İçtima 2.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 22, Devre 1, İçtima 3.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt 23, Devre 1, İçtima 3.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Cilt 1, Devre 1, İçtima 1.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıt Ceridesi, Cilt 2, Devre 1, İçtima 2.

Salnameler

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1303.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1306.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1314.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1315.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1316.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1317.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1318.

Hüdavendigâr Vilâyet Salnamesi, 1324.

Kitap - Makaleler ve Tezler

Abdülkadir, Mülâzım (2009), *Bursa Tarihi Kılavuzu*, (Haz. M. Fatih Birgöl - L. Ali Çanaklı), 2.Baskı, Bursa İl Özel İdaresi Yay.:Ankara.

Akandere, Osman (2008), Milli Mücadele Yıllarında Marmara Bölgesinde Faaliyet Gösteren Müfrezeler, Milis Kuvvetleri ve Çeteler (1918–1922), *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:19, s.s. 508–542.

Akbayar, Nuri (2001), *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul.

Akkılıç, Yılmaz (2008), *Kurtuluş Savaşı'nda Bursa*, Nilüfer Akkılıç Kütüphanesi Yayınları: Bursa.

Apak, Rahmi (1988), *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, TTK Yayınları: Ankara.

-- (1990), *İstiklâl Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu*, TTK Basımevi: Ankara.

Arıkan, Refik (2014), Tanzimat Döneminde Kütahya'da Ermeni Nüfusu, *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, Cilt 7, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Atatürk, Mustafa Kemal (2007), *Nutuk (1919-1927)*, (Haz. Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara.

Aybars, Ergün (2005), *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I*, Zeus Kitabevi Yayınları: İzmir.

Baykara, Tuncer (2000), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara

Belen, Fahri (1973), *Türk Kurtuluş Savaşı*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları: Ankara.

Bilgin, Taner (2015), *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları: Bilecik.

-- (2016), Milli Mücadele Döneminde Bilecik'te Kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve Faaliyetleri, *Bir İnsan-ı Selîm: Prof. Dr. Azmi Özcan'a Armağan*, Lotus Yayınevi: İstanbul, s. 515-554.

“Bursa“, (1982), Yurt Ansiklopedisi, (C.3, ss.1625), Anadolu Yayıncılık A.Ş.: İstanbul.

Cebesoy, Ali Fuat (2000), *Millî Mücadele Hatıraları*, Temel Yayınları: İstanbul.

Çoker, Fahri (1994), *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve T.B.M.M I. Dönem (1919-1923)*, I. Cilt. TBMM Vakfı Yay.: Ankara.

Çolak, İbrahim (1996), *Milli Mücadele Esnasında Kuvâ-yı Seyyare Kumandanlığına Ait Hâtıratım*, (Haz. Orhan Hülagü), Emre Yayınları: İstanbul.

Demiryürek, Halim ve Bilgin, Taner (2014), XIX. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XX.Yüzyılın Başlarında Bilecik'te (Ertuğrul Sancağı) Ermeni Nüfus Hareketleri, *Tarihte Türkler ve Ermeniler*, Cilt 7, Türk Tarih Kurumu Yay.: Ankara.

Demiryürek, Halim (2015), *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları: Bilecik.

Eroğlu, Hamza (1990), *Türk İnkılâp Tarihi*, Savaş Yayınları: Ankara.

Görgülü, İsmet (1993), *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK. Yay.: Ankara.

Goloğlu, Mahmut (2006), *Milli Mücadele Tarihi - II Sivas Kongresi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.: İstanbul.

-- (2010), *Milli Mücadele Tarihi - IV Cumhuriye Doğru*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay.: İstanbul.

Gürler, Hamdi (1994), *Kurtuluş Savaşı'nda Albay Bekir Sami Günsav*, T.C Genelkurmay Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Hülagü, Orhan (2001), *Milli Mücadelede Bursa*, Emre Yayınları: İstanbul.

İnalcık, Halil (2009), *Devlet-i 'Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-1*, C.1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

İnalcık, Halil ve diğerleri (2013), *Kuruluş*, 7. Baskı, Hayy Kitap Yayınları: İstanbul.

“İnegöl“, (1956), *Türkiye Ansiklopedisi*, (C.3, ss.171-172), Ankara Matbası: Ankara.

İpek, Nedim (2006), *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Serander Yay.: İstanbul.

Jaeschke, Gotthard (1989), *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları: Ankara.

Kaplanoğlu, Raif (2001), *Bursa Ansiklopedisi I (Yer Adları)*, Avrasya Etnografya Yayınları: Bursa.

-- (2008), *Prusa'dan Günümüze Bursa*, Elma Basım: İstanbul.

-- (2013), *1830-1843 Yılları Nüfus Defterine Göre Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Nilüfer Belediyesi Yay.: Bursa.

Kaplanoğlu, Raif ve Kaplanoğlu, Ozan (2014), *Bursa'nın Göç Tarihi*, Nilüfer Belediyesi Yay.: Bursa.

Karaca, Taha Niyazi (2004), *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*, TTK. Yay.: Ankara.

Karal, Enver Ziya (1997), *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası: Ankara.

Karpat, Kemal (2003), *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay.: İstanbul.

Konukçu, Enver (2000), *Alaşehir Kongresi (16-25 Ağustos 1919)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.: Ankara.

Koylu, Zafer (2010), *İngiliz İşgalinde Eskişehir*, Eskişehir Ticaret Odası Yayınları: Eskişehir.

Mısıroğlu, Aynur (1994), *Kuva-yı Milliye'nin Kadın Kahramanları*, 3. Baskı, Sebil Yayınevi: İstanbul.

Özcan, Murat (2005), *Tarih Işığında Yunan Mezalimi*, IQ Yayıncılık: İstanbul.

Özçelik, Mücahit (2011), Açıksöz Gazetesinde Sakarya Savaşı, *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:6, 195-214.

Öztoprak, İzzet (1989), *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

Pallis, Alexander Anastasius (1997), *Yunanlıların Anadolu Macerası (1915-1922)*, (Çev. Orhan Azizoğlu), Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Pitcher, Donald Edgar (1999), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, (Çev. Bahar Tırnakçı), Yapı Kredi Yay.: İstanbul.

Sarihan, Zeki, (1993), *Kurtuluş Savaşı Günlüğü I*, TTK Yayınları: Ankara.

-- (2009), *Kurtuluş Savaşı Kadınları*, 4. Baskı, Nilüfer Belediyesi Yayınları: Bursa.

Sarikoyuncu, Ali (2009), *Milli Mücadelede Söğüt ve Çevresi*, Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Vakfı Yay.: Söğüt.

Sarikoyuncu, Ali ve Akbaş, Rahmi (2001), *Milli Mücadelede Bozüyük ve Atatürk'ün Bozüyük'ü Ziyaretleri*, Bozüyük Ticaret ve Sanayi Odası Yay.: Ankara.

Selek, Sabahattin (1981), *Anadolu İhtilâli*, 5. Baskı, Örgün Yayınları: İstanbul

Selvi, Haluk (2007), *İşgal ve Protesto İzmir'in İşgali ile İlgili Protesto Telgrafları (15 Mayıs 1919 – 30 Temmuz 1919)*, Değişim Yay.: İstanbul.

-- (2011), *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, Yeditepe Yayınları: İstanbul.

Sevin, Veli (2013), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, TTK yayınları: Ankara.

Sevinç, Necdet (1978), *Osmanlıda Sosyo-Ekonomik Yapı*, Cilt: I, Kutsun Yayınevi: İstanbul.

Sonyel, Salahi (2008), *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı*, Cilt:IV, TTK. Yay.: Ankara.

Sürmeli, Serpil (1998), *Milli Mücadele'de Tekâlif-i Milliye Emirleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.: Ankara.

Şahingöz, Mehmet (2001), *Ali Rıza Paşa Hükûmetinin İstifası ve Tepkileri*, Bizim Büro Basımevi: Ankara.

Tansel, Selahattin (1965), *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (1919–1922)*, Türkiye Vakıflar Bankası Kültür Yayınları: Ankara.

-- (1991), *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, Cilt: I, MEB Yayınları: İstanbul.

Zürcher, Erik Jan (2008), *Milli Mücadelede İttihatçılık*, İletişim Yayınları: İstanbul.

Tilgar, Tanno (1998), “Eston Basınında Kütahya-Eskişehir ve Sakarya Muharebeleri“ *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C:27, ss.159-179.

Tuğlacı, Pars (1985), *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları: İstanbul.

Turan, Mustafa, (1999), *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli 1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara.

Turğut, Vedat (2015), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Coğrafyasında Vakıflar ve Şehirleşme (16. yy. Bilecik ve Çevresi)*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Yayınları: Bilecik.

Umar, Bilge (1993), *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp kitabevi: İstanbul.

-- (1999), *İlkçağ'da Türkiye Halkı*, İnkılâp Yayınları: İstanbul.

Yüceer, Saime, (2001), *Bursa'nın İşgal ve Kurtuluş Süreci (8 Temmuz 1920–11 Eylül 1922)*, Uludağ Üniversitesi Basımevi: Bursa.

-- (2005), *Tanıkların Anlatılarıyla Bursa Tarihi (Sözlü Tarih Arşivi 1919–1938)*, Uludağ Üniversitesi Yayınları: Bursa.

Yücel, Yaşar ve SEVİM, Ali (1990), *Türkiye Tarihi II*, TTK yayınları: Ankara.

Zachariadou, Elizabeth A. (2000), *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, (çev. Gül Çağalı Güven-İsmail Yerguz-Tülin Altınova), 2. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yay.: İstanbul

EKLER

Ek 1: H.1303 senesinde İnegöl Kazası Erkek Nüfusunun cemaatler ve yaşa göre dağılımı.

Kaza	Cemaat	Toplam	1-5 Yaş	5-10 Yaş	10-15 Yaş	15-20 Yaş	20-25 Yaş
İnegöl	İslam	13406	1557	1456	1851	1447	1609
	Rum	34	1	2	2	2	5
	Ermeni	2679	254	319	335	286	307
	Katolik	--	--	--	--	--	--
	Yahudi	29	1	--	--	5	6
	Protestan	64	8	9	6	10	7
Toplam		16212	1821	1786	2194	1750	1934

Kaza	Cemaat	25-30 Yaş	30-35 Yaş	35-40 Yaş	40-45 Yaş	45-50 Yaş	50-55 Yaş
İnegöl	İslam	127	1104	940	731	772	606
	Rum	5	7	3	2	2	2
	Ermeni	286	146	184	113	131	101
	Katolik	--	--	--	--	--	--
	Yahudi	2	3	1	3	2	2
	Protestan	6	2	3	3	4	3
Toplam		426	1262	1131	852	911	714

Kaza	Cemaat	55-60 Yaş	60-65 Yaş	65-70 Yaş	70-75 Yaş	75-80 Yaş	80-85 Yaş
İnegöl	İslam	383	299	224	211	45	33
	Rum	1	--	--	--	--	--
	Ermeni	66	55	41	23	16	13
	Katolik	--	--	--	--	--	--
	Yahudi	2	2	--	--	--	--
	Protestan	3	--	--	--	--	--
Toplam		455	356	265	234	61	46

Kaza	Cemaat	85-90 Yaş	90-95 Yaş	95-100 Yaş
İnegöl	İslam	1	8	2
	Rum	--	--	--
	Ermeni	3	--	--
	Katolik	--	--	--
	Yahudi	--	--	--
	Protestan	--	--	--
Toplam		4	8	2

Kaynak: Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, H. 1303:268-269

Ek 2: H. 1303 senesi İnegöl Kazası Kadın Nüfusunun Cemaatler ve Yaşa Göre Dağılımı.

Kaza	Cemaat	Toplam	1-5 Yaş	5-10 Yaş	10-15 Yaş	15-20 Yaş	20-25 Yaş
İnegöl	İslam	13971	1479	1766	1470	1215	1130
	Rum	13	2	2	--	1	3
	Ermeni	2391	245	303	348	224	185
	Katolik	--	--	--	--	--	--
	Yahudi	11	3	1	1	2	2
	Protestan	62	--	6	9	9	7
Toplam		16448	1729	2078	1828	1451	1327

Kaza	Cemaat	25-30 Yaş	30-35 Yaş	35-40 Yaş	40-45 Yaş	45-50 Yaş	50-55 Yaş
İnegöl	İslam	1253	1411	760	976	443	998
	Rum	1	1	2	--	--	1
	Ermeni	219	197	133	122	113	83
	Katolik	--	--	--	--	--	--
	Yahudi	--	1	1	--	--	--
	Protestan	7	3	3	7	3	1
Toplam		1480	1613	899	1105	559	1083

Kaza	Cemaat	55-60 Yaş	60-65 Yaş	65-70 Yaş	70-75 Yaş	75-80 Yaş	80-85 Yaş
İnegöl	İslam	171	424	138	225	39	71
	Rum	--	--	--	--	--	--
	Ermeni	50	43	30	52	6	19
	Katolik	--	--	--	--	--	--
	Yahudi	--	--	--	--	--	--
	Protestan	1	2	1	1	2	--
Toplam		222	469	169	278	47	90

Kaza	Cemaat	85-90 Yaş	90-95 Yaş	95-100 Yaş
İnegöl	İslam	--	2	--
	Rum	--	--	--
	Ermeni	19	--	--
	Katolik	--	--	--
	Yahudi	--	--	--
	Protestan	--	--	--
Toplam		19	2	--

Kaynak: Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, H. 1303:272-274.

Ek 3: 1894 Yılı İnegöl Nüfusunun Cemaatler ve Cinsiyete göre dağılımı.

Cemaat	Yekûn	Erkek	Kadın
İslam	40460	20037	20423
Rum	--	--	--
Ermeni	5739	2957	2782
Katolik	173	85	88
Yahudi	--	--	--
Protestan	173	89	84
Bulgar	--	--	--
Toplam	46.545	23168	23377

Kaynak: Bilgin, Demiryürek, 2014:164.

Ek 4: 1899 ve 1900 Yılında İnegöl Nüfusunun cemaatler göre dağılımı.

Cemaat	Yekûn	Erkek	Kadın
İslam	43.627	21.778	21.849
Rum	--	--	--
Ermeni	5.971	3.048	2.923
Katolik	--	--	--
Yahudi	--	--	--
Protestan	--	--	--
Toplam	49.598	24.826	24.772

Kaynak: Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, H. 1317:322-323.

Ek 5: 1907 Yılında İnegöl Nüfusunun cemaatler ve cinsiyete göre dağılımı.

Cemaat	Yekûn	Erkek	Kadın
İslam	53.152	--	--
Rum	34	--	--
Ermeni	6.868	--	--
Katolik	2	--	--
Yahudi	--	--	--
Protestan	226	--	--
Musevi	101	--	--
Toplam	60.383	31.311	29.072

Kaynak: Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, H.1324:606-607.

Ek 6: 1886 Yılına Kadar İnegöl Kazasında Muhacirler Tarafından Kurulan Köyler ve
Muhacir Nüfusu

Yerleştirilen Köy	Geldiği Yer	Hane	Nüfus
Hamidiye Mahallesi	Rumeli ve Batum	167	603
Muradiye Mahallesi	Rumeli	110	525
Orhaniye Mahallesi	Rumeli	38	115
Dipsizgöl Köyü	Rumeli	59	214
Soğukdere Köyü	Rumeli	15	72
Olukman Köyü	Rumeli	41	185
Gülbahçe Köyü	Rumeli	14	55
Kızanlık Köyü	Rumeli	15	75
Hasanpaşa Köyü	Batum	63	224
Muradbey Köyü	Batum	41	173
Hayriye Köyü	Batum	88	425
Kadı Köyü	Batum	18	87
Fındıkcık Köyü	Çerkez	36	121
Kestanealanı Köyü	Çerkez	73	232
Gökpınar Köyü	Çerkez	28	104
Tüfekçikonağı Köyü	Çerkez	14	53
Kanlıkonak Köyü	Çerkez	30	145
Hacıkara Köyü	Çerkez	125	429
Mezid Köyü	Çerkez	121	488
Güney Kestane	Çerkez	37	163
Yerli halk arasına iskân olunan		95	467
Toplam		1.228	4.955

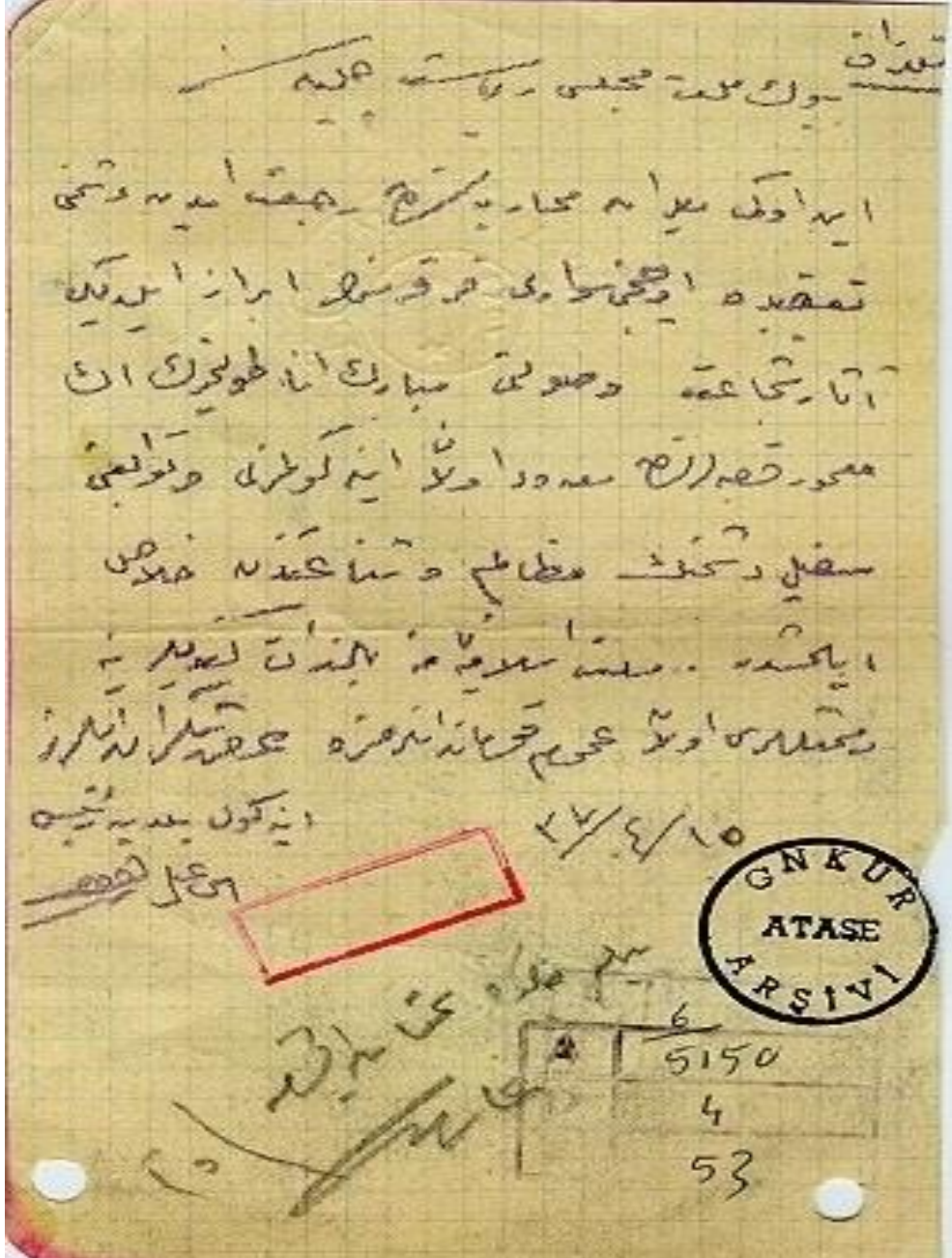
Kaynak: Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, H.1303; Demiryürek, 2015:125.

Ek 7: 1886 Yılı Sonrası İnegöl Kâzasında Muhacirler için Kurulan Köyler

<i>Yıl</i>	<i>Mevki</i>	<i>Yeni Adı</i>	<i>Geldiği Yer</i>
1890	Kanlıkönak	Osmaniye	Abhaz-Çerkez
1890	Karadikenlik	İhsaniye	Bulgaristan
1890	Oylat Civarı	Hilmiye	Batum
1890	Kozpınar	Çeşmesar	Batum
1891	Osmandede	Sultaniye	Abhaz-Çerkez
1891	Kavşakdere Cevizlik	Sultaniye- Sultankorkut	Batum
1891	Halhalca	Mecidiye	Bosna
1891	Sarıağıl-Çanak	Hamidiye	Aydos
1891	Elmaçayırı	Fevziye	Batum
1892	Dombay Çayırı	Ruşen	Rumeli
1892	İnegöl	Mamure	Tırnova- Osmanpazarı
1894	Tuzaklıgöl-Ahıdağı	Hamidabad	Şumnu-Hezargrad
1894	Ahıdağı Üçler	Mamure	Tırnova- Osmanpazarı
1894	Muradiye Mahallesi	Burhaniye	Bosna
1894	Erikli	İclaliye	Bosna
1894	İnegöl	Mecidiye	Bosna
1897	Evliyahamamı	Celce	Gürcü
--	Tuzla	İnayet	Bosna
--	Çiftlik	Atiye	Osmanpazarı
1898	Bozoluk	Mezit	Rumeli
--	Çatalahlat	Merzuk	Batum

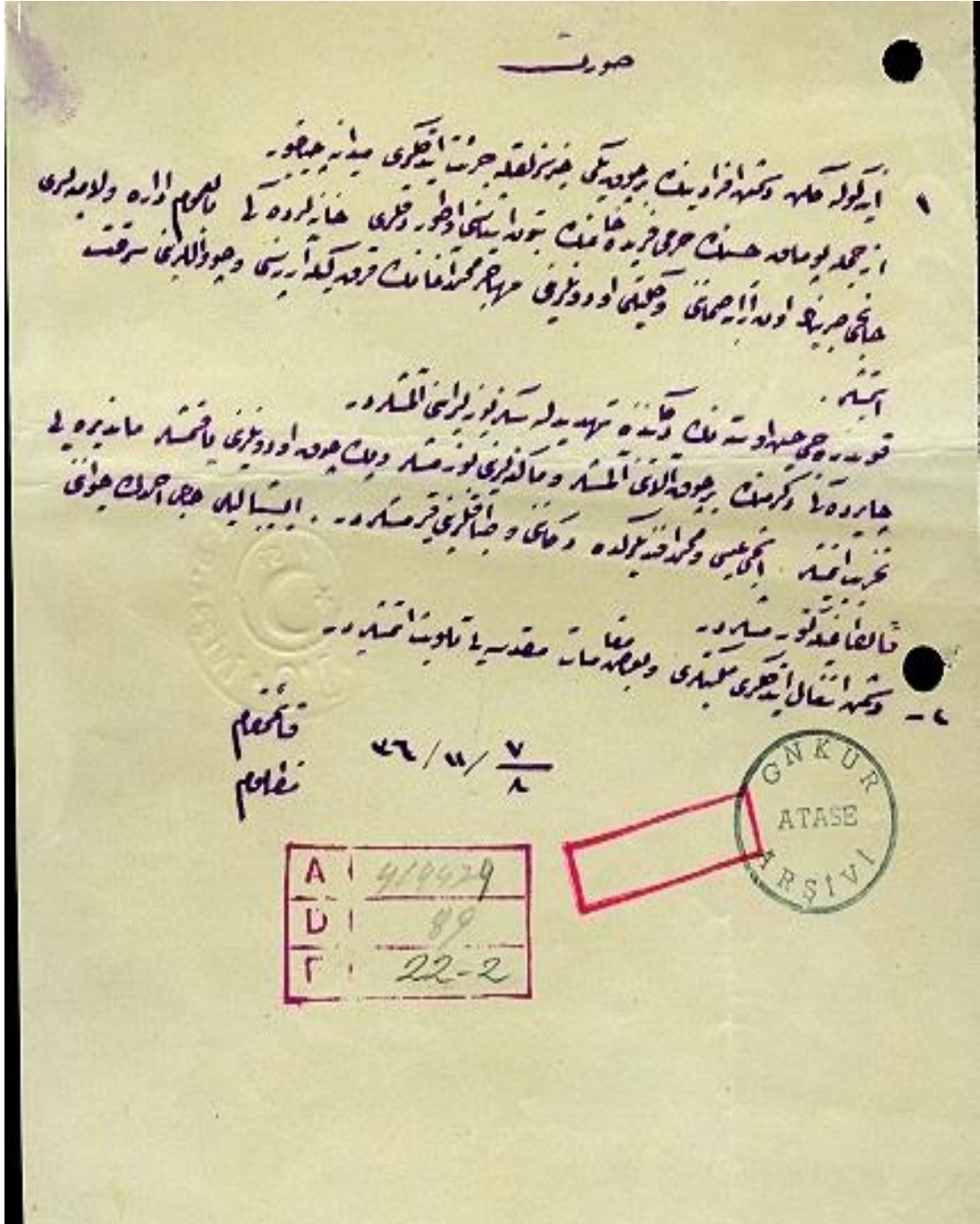
Kaynak: Kaplanoğlu, R. ve Kaplanoğlu, O., 2014:6-68.

Ek 8: II. İnönü Muharebesi'nden sonra Üçüncü Süvari Fırkası tarafından Yunan kuvvetlerinin takip edilerek İnegöl'ün işgalden kurtarılması üzerine İnegöl Belediye Reisi İsmail Bey tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilen Üçüncü Süvari Fırkası ve Kumandanlarına teşekkür telgrafı

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:1019, G:108, B:108-2.

Ek 9: İnegöl'de yapılan mezalim raporu

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:128, B:128-3

Ek 11: İnegöl'de yapılan mezalim raporu

1- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 2- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 3- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 4- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 5- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 6- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 7- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 8- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 9- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**
 10- **Yanlış, yanlış, yanlış** **İnegöl'de yapılan mezalim raporu** **ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4**

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:661, G:42, B:42-4

Ek 16: İnegöl'de yapılan gaspı gösterir cetvel

№	İsim	Ölçü	Değer	Diğer	Diğer	Diğer	Diğer	Diğer	Diğer
1	...	...	9274	...	...	...	...	...	...
2	...	...	...	...	...	...	...	...	...
3	...	...	17540	...	...	...	...	...	...
4	...	...	11554	...	...	...	...	...	...
5	...	...	5600	...	...	...	...	...	...
6	...	...	4000	...	...	...	...	...	...
7	...	...	15000	...	...	...	...	...	...
8	...	...	11170	...	...	...	...	...	...
9	...	...	8800	...	...	...	...	...	...
10	...	...	...	...	...	...	...	...	...
11	...	...	150000	...	...	...	...	...	...
12	...	...	...	...	...	...	...	...	...
13	...	...	18500	...	...	...	...	...	...
14	...	...	24850	...	...	...	...	...	...
15	...	...	50000	...	...	...	...	...	...
16	...	...	...	...	...	...	...	...	...
17	...	...	81740	...	...	...	...	...	...
18	...	...	20000	...	...	...	...	...	...
19	...	...	500000	...	...	...	...	...	...
20	...	...	...	...	...	...	...	...	...
21	...	...	84715	...	...	...	...	...	...
22	...	...	152740	...	...	...	...	...	...
23	...	...	278750	...	...	...	...	...	...
24	...	...	...	...	...	...	...	...	...
25	...	...	...	...	...	...	...	...	...
26	...	...	8000	...	...	...	...	...	...
27	...	...	204750	...	...	...	...	...	...
28	...	...	...	...	...	...	...	...	...
29	...	...	7400	...	...	...	...	...	...
30	...	...	149740	...	...	...	...	...	...
31	...	...	40000	...	...	...	...	...	...
32	...	...	24270	...	...	...	...	...	...
33	...	...	...	...	...	...	...	...	...
34	...	...	14000	...	...	...	...	...	...
35	...	...	500000	...	...	...	...	...	...
36	...	...	...	...	...	...	...	...	...
37	...	...	501	...	...	...	...	...	...
38	...	...	4000	...	...	...	...	...	...
39	...	...	...	...	...	...	...	...	...
40	...	...	...	...	...	...	...	...	...
41	...	...	...	...	...	...	...	...	...
42	...	...	...	...	...	...	...	...	...
43	...	...	...	...	...	...	...	...	...
44	...	...	...	...	...	...	...	...	...
45	...	...	...	...	...	...	...	...	...
46	...	...	...	...	...	...	...	...	...
47	...	...	...	...	...	...	...	...	...
48	...	...	...	...	...	...	...	...	...
49	...	...	...	...	...	...	...	...	...
50	...	...	...	...	...	...	...	...	...
51	...	...	...	...	...	...	...	...	...
52	...	...	...	...	...	...	...	...	...
53	...	...	...	...	...	...	...	...	...
54	...	...	...	...	...	...	...	...	...
55	...	...	...	...	...	...	...	...	...
56	...	...	...	...	...	...	...	...	...
57	...	...	...	...	...	...	...	...	...
58	...	...	...	...	...	...	...	...	...
59	...	...	...	...	...	...	...	...	...
60	...	...	...	...	...	...	...	...	...
61	...	...	...	...	...	...	...	...	...
62	...	...	...	...	...	...	...	...	...
63	...	...	...	...	...	...	...	...	...
64	...	...	...	...	...	...	...	...	...
65	...	...	...	...	...	...	...	...	...
66	...	...	...	...	...	...	...	...	...
67	...	...	...	...	...	...	...	...	...
68	...	...	...	...	...	...	...	...	...
69	...	...	...	...	...	...	...	...	...
70	...	...	...	...	...	...	...	...	...
71	...	...	...	...	...	...	...	...	...
72	...	...	...	...	...	...	...	...	...
73	...	...	...	...	...	...	...	...	...
74	...	...	...	...	...	...	...	...	...
75	...	...	...	...	...	...	...	...	...
76	...	...	...	...	...	...	...	...	...
77	...	...	...	...	...	...	...	...	...
78	...	...	...	...	...	...	...	...	...
79	...	...	...	...	...	...	...	...	...
80	...	...	...	...	...	...	...	...	...
81	...	...	...	...	...	...	...	...	...
82	...	...	...	...	...	...	...	...	...
83	...	...	...	...	...	...	...	...	...
84	...	...	...	...	...	...	...	...	...
85	...	...	...	...	...	...	...	...	...
86	...	...	...	...	...	...	...	...	...
87	...	...	...	...	...	...	...	...	...
88	...	...	...	...	...	...	...	...	...
89	...	...	...	...	...	...	...	...	...
90	...	...	...	...	...	...	...	...	...
91	...	...	...	...	...	...	...	...	...
92	...	...	...	...	...	...	...	...	...
93	...	...	...	...	...	...	...	...	...
94	...	...	...	...	...	...	...	...	...
95	...	...	...	...	...	...	...	...	...
96	...	...	...	...	...	...	...	...	...
97	...	...	...	...	...	...	...	...	...
98	...	...	...	...	...	...	...	...	...
99	...	...	...	...	...	...	...	...	...
100	...	...	...	...	...	...	...	...	...

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-6.

Ek 17: Milli Mücadele Yıllarında İnegöl ve Çevresinde Gasp edilen Mallar

Gasp edilen Eşyalar	Adet	Kıyye	Baş	Parça	Çift	Metre
Duvar Saati	9					
Asma lamba	13					
Telefon Makinası	3					
Santral ve Teferruatı	2					
Müht-i Resmi	5					
Yazı Masası	11					
Ciltli Resmi Varak	55					
Kağıt ve Zarf	1400					
Evrak Torbası	15					
Harita	1					
Koltuk ve Hedâya	107					
Minder ve Yastık Örtüsü	8					
Yastık	8					
Kavanoz	15					
Sürahi ve Bardak	53					
Pencere ve Kapı Perdeleri ve Tül	45					
Resmi Damga	1					

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-2.

Gasp edilen Eşyalar	Adet	Kıyye	Baş	Parça	Çift	Metre
Eşya-yı Harire	13					
Arma	1					
Avize Lambası	1					
Odun	24					
Halı	28					
Minkâl	9					
Muşamma	1					
Sandık	1					
Demir Kapı	3					
Edevat-ı Tahririye				71		
Dosya	12					
Kürek ve Maşa	8					
Çamaşır				40		
Eşya-yı Telbiye				1712		

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-3.

Gasp edilen Eşyalar	Adet	Kıyye	Baş	Parça	Çift	Metre
Bakır Kap	200					
Halı ve Kilim	373					
Seccade	13					
Kordonlu Saat	83					
Mahsulât		5.649				
İnek ve Öküz			558			
Bargir Merkep	90					
Koyun ve Keçi			1.290			
Tavuk, Ördek vs.	2.714					
Yumurta	7.219					
Av Tüfeği ve Tabanca	504					
Kürek ve Maşa	8					
Saman ve Ot	15.400					

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-4.

Gasp edilen Eşyalar	Adet	Kıyye	Baş	Parça	Çift	Metre
Eğer Takımı	5					
Tütün		1.595				
Araba	12					
Kur'an-ı Kerim ve Kırtasiye	2					
Ayakkabı					35	
Yağ ve Yoğurt		24				
Kerpiç	10					
Makara						5
Sabun		115				
Ayna	2					
Tahta	61					

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-5.

Gasp edilen Eşyalar	Adet	Kıyye	Baş	Parça	Çift	Metre
Velospit	1					
Emtiya	18					
İzale-i Bikri	6					
Tasallud-ı Irz ve Namus	18					
Balta	3					
Nukud	1.547.759					

Kaynak: ATASE Arşv., İSH. Kol., K:725, G:148, B:148-6.

Ek 18: Mehmet Sadık Bey'in İnegöl'den Mebus Seçildiğini Bildiren Telgraf

TELGRAFNAME

Sivas Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Temsiliyesine

“11 Kanun-ı Evvel 35 tarihinde icra kılınan intihapta, altmış altı rey Mercimekzade Ahmet; yetmiş üç rey ile İnegöllü Mehmet Beylerin mebus oldukları tahakkuk etmiştir. Bera-yı malumat arz olunur.”

11/12/1335

Bilecik Müdafaa-i Hukuk Reisi

Mehmet Nuri

Kaynak: ATASE Arşivi, ATAZB Kol., K:20, G:182, B:182-3.

ÖZGEÇMİŞ

1991 doğumlu olan Ümit Yetik, Bitlis'in Güroymak ilçesine bağlı Gölbaşı köyünde doğdu. İlköğrenimi Bitlis'te tamamladı. Ortaöğrenimini ise Bursa Osmangazi Lisesinde bitirdi. 2009'da ÖSS'ye girerek Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. Temmuz 2013'te Lisans eğitimini tamamlayan Ümit Yetik, Ocak 2014'te ise Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında Yüksek lisans yapmayı hak kazandı.